

Magyar Tudományos Akadémia  
Világgazdasági Kutatóintézet

*Túry Gábor – Vida Krisztina (szerk.)*

## Monitoring jelentés 2011

Az Európai Unióhoz 2004–2007-ben csatlakozott Tízek teljesítményéről

Lengyelország Csehország Szlovákia Magyarország Szlovénia Észtország Lettország Litvánia  
Románia Bulgária



MTA VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET  
INSTITUTE FOR WORLD ECONOMICS OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

## Monitoring jelentés 2011

Az Európai Unióhoz 2004–2007-ben csatlakozott Tízek teljesítményéről

**Szerkesztette:** Túry Gábor és Vida Krisztina

**Lektorálta:** Meisel Sándor

Budapest, 2011. június

**ISBN** 978-963-301-570-4

**MTA Világgazdasági Kutatóintézet**

1014 Budapest, Országház utca 30.

[www.vki.hu](http://www.vki.hu)

## Tartalomjegyzék

<b>Előszó</b> .....	3
<b>Foreword</b> .....	5
<b>Bevezető</b>	
<i>Túry Gábor</i> .....	7
<b>Országtanulmányok</b>	
Lengyelország	
<i>Wisniewski Anna</i> .....	11
Csehország	
<i>Túry Gábor</i> .....	17
Szlovákia	
<i>Túry Gábor</i> .....	24
Magyarország	
<i>Somai Miklós</i> .....	31
Szlovénia	
<i>Somai Miklós</i> .....	38
Észtország	
<i>Meisel Sándor</i> .....	44
Lettország	
<i>Meisel Sándor</i> .....	51
Litvánia	
<i>Meisel Sándor</i> .....	58
Románia	
<i>Novák Tamás</i> .....	65
Bulgária	
<i>Novák Tamás</i> .....	71
Összefoglaló	
<i>Vida Krisztina</i> .....	77
Summary	
<i>Krisztina Vida</i> .....	89
<b>A Tízek legfontosabb adatai</b>	
<b>Most important data of EU10</b> .....	101

## Előszó

Az MTA Világgazdasági Kutatóintézet 2005-ben megkezdett vállalkozását folytatva idén is megjelenteti sorrendben hatodik összehasonlító elemzését azokról a rendszerváltó országokról, amelyek 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakoztak az Európai Unióhoz. Ez a tanulmánykötet tehát a Tízekről, vagyis Lengyelországról, Csehországról, Szlovákiáról, Magyarországról, Szlovéniáról, Észtországról, Lettországról és Litvániáról, valamint Romániáról és Bulgáriáról ad áttekintést.

A kötet a vizsgált országokról szóló általános bevezetővel indít. Maguk az országtanulmányok három részre tagolódnak: minden fejezet röviden bemutatja a politikai és társadalmi helyzetképet, elemzi a fő makrogazdasági mutatók alakulását és a pénzügyi-gazdasági válságból való kilábalás folyamatát, végül rövid összeggzéssel zárul. A tíz tanulmányt magyar és angol nyelvű összehasonlító záró elemzés, illetve a kiadványban felhasznált adatok kétnyelvű gyűjteménye követi.

Az országelemzések azonos (tehát egységes és így könnyen összehasonlítható) források felhasználásával készültek. Ezek a következők voltak: az Eurostat adatbázisa (2011. május-június), valamint az Európai Bizottság 2011 tavaszi rövid előrejelző elemzései, továbbá a stabilitási/konvergenciaprogramokra adott ajánlásai; a vizsgált országok kormányzati, valamint jegybanki honlapjai; a bécsi Nemzetközi Összehasonlító Gazdaságkutató Intézet (WIIW) tőkeáramlási adatai; továbbá az Innometrics által készített innovációs index. Az összegző elemzés ezen felül kiegészül az Európai Bizottság közvéleménykutató központjának, az Eurobarometernek a felméréseivel.

A Világgazdasági Kutatóintézet hatodik Monitoring jelentését 2011. június végén zártuk le.

A szerkesztők

## Foreword

Continuing an enterprise launched in 2005, the Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences is publishing its sixth comparative analysis of those transition countries which became full members of the European Union in 2004 and 2007. This paper thus investigates the EU10, namely: Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Slovenia, Estonia, Latvia, Lithuania, as well as Romania and Bulgaria.

This edition starts with a general introduction about the countries in focus. The country studies themselves are structured into three parts – each chapter briefly outlines the political and social landscape, examines the main macroeconomic trends and the processes underpinning recovery from the financial and economic crisis and concludes with a short summary. The ten chapters are followed by a comparative analysis in both Hungarian and English and finally by a set of bilingual tables with data used in the paper.

The country analyses are based on uniform and easily comparable sources, such as Eurostat statistics (as of May-June 2011), the European Commission's short spring forecast analyses and its recommendations to the member states' stability/convergence programmes, the national government and central bank web sites of the monitored countries, the Vienna based WIIW Institute's FDI data, and the innovation index published by Innometrics. Beyond these sources the final summary also includes relevant Eurobarometer polls.

The sixth Monitoring Report of the Institute for World Economics was completed in the end of June 2011.

The Editors

## Bevezető

### Válság és kilábalás – a gazdasági recessziót követő kormányzati kihívások

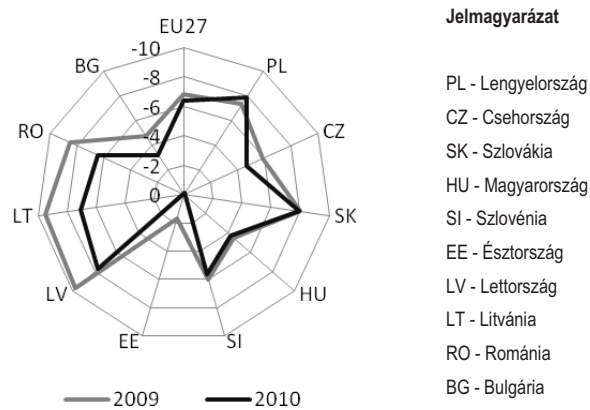
*Túry Gábor*

Az Egyesült Államok pénzügyi válságáról kiindulva, kezdetben pénzügyi majd gazdasági válság világméretűvé válása több szempontból is kedvezőtlenül érintette a közép- és kelet-európai országokat. A válság egy dinamikus felzárkózási folyamatot tört meg. Belső növekedési források hiányában a külvilágnak többszörösen (finanszírozási valamint növekedési téren is) kitett gazdaságok az általános visszaesés miatt elvesztették a növekedés motorjának számító exportbővülés lehetőségét. A hazai termelés kényszerű visszafogása, a kihasználatlan kapacitások munkaerőfelesleget teremtettek, a beruházások visszaestek, az állástalanok növekvő száma fokozta a válság társadalmi hatásait. A költségek nem csupán az egyéni, hanem a közösségi (állami) kiadások növekedése területén is jelentős problémát okoztak (*lásd ábra*). A kötetben olvasható országtanulmányok a 2010-es és a 2011-es esztendőkről szólnak, amelyek már a válságból kilábaló gazdaságok képét mutatják. A krízis utáni fellendülés időszakának teendői azonban kiemelnek bizonyos tanulságokat, amelyeket az elmúlt időszak hozott a felszínre. Mind a válság, mind az azt követő időszak rávilágított olyan problémákra, amelyek hosszú idő óta kihívást jelentenek nem csupán a közép- és kelet-európai államok, de egész Európa számára is. Az elkövetkező években olyan hosszú távú, az Európai Unió és az egyes tagállamok fenntartható gazdasági és társadalmi egyensúlyát megalapozó stratégiákat kell kialakítani, amelyek újra versenyképessé teszik Európát. Paradigmaváltás történik nem csupán a reálfolyamatok szintjén, de a társadalmi rendszer tekintetében is.

Az európai társadalom öregedése, az alacsony reprodukciós ráta már középtávon problémát jelent nem csak a nyugdíjrendszerek működése, de az emberi erőforrások oldaláról is. A fő versenytársak, az észak-amerikai térség és Ázsia, a bevándorlásnak és a magas termékenységi rátának köszönhetően bőséges munkaerő állománnyal rendelkeznek. Ezért komplex, azaz nem csupán az államháztartási rendszer részét képező alrendszerek finanszírozhatóságáról van szó, de a népességi, a foglalkoztatási, a jóléti, a bevándorlási és más, a munkaképes korú népesség számát és arányát befolyásoló politikák összehangolásáról is. Ezzel összefüggésben az aktivitás élénkítését, a

foglalkoztatási ráta emelését irányozta elő az Európai Unió. A tagországok némelyike az uniós átlag körüli foglalkoztatási értékekkel rendelkezik, de vannak olyan országok (köztük Magyarország) amelyek jelentős lemaradást tudhatnak magukénak.

**Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában**



Eurostat

A megváltozott gazdaságpolitikák érintik az olyan (eddig) „közjavaknak” számító szolgáltatások finanszírozását, illetve átfogó reformját, mint az egészségügyi ellátás, vagy éppen az oktatás. Az oktatás, az egészségügy, a társadalmi felzárkózás a válság idején és az azt követő időszakban kiemelten kell hogy szerepeljen a versenyképes, és európai értelemben vett jóléti társadalom felépítésében. A jelenlegi pénzügyi helyzetben a fiskális szigor által teremtett keretek között ez ugyanakkor óriási kihívást jelent a tagállamok számára. A kilencvenes években elfogadott, alapvetően az állam kivonulását szorgalmazó, az egyéni felelősségvállaláson alapuló megoldások további reformokat igényelnek, sőt az sem biztos, hogy az egyén vagy a magántőke képes lesz ilyen rendszerek (vagyis lényegében az európai típusú jóléti állam) fenntartására. További probléma, hogy az európai szociális modell sem egységes, tagállamonként jelentős különbséget mutat, így a döntéshozók számára nincs követendő recept. Jól példázza ezt az állami újraelosztás szintje (a költségvetés bevételei a GDP százalékában), amely tagállamonként eltérő.

A társadalmi tényezők mellett a reálgazdasági kihívásokról is szót kell ejteni. A növekvő energiaigény, az ellátásbiztonság stratégiai kérdései már jónéhány uniós elnökségi periódus alatt fontos célként fogalmazódnak meg. A források diverzifikálása, a rendszerek összekötése, egy adott energiahordozótól való függőség csökkentése a tagországok számára éppúgy fontos, mint az Európai Unió egésze számára. Elterjedőben van a megújuló energiaforrások felhasználása, és az ezeket kiszolgáló háttéripár kiépítéséért már most verseny folyik az egyes országok között.

Az elmúlt esztendő mind politikai, mind pedig gazdasági értelemben kihívásokkal és feladatokkal teli év volt. Országgyűlési választások voltak Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon, Észtországban és Lettországon, továbbá új köztársasági elnöke lett Lengyelországnak, Magyarországnak és Lettországnak. A voksolásokon hatalomra jutott kormányerők politikai és gazdasági paradigmaváltást hirdettek meg. Egy év nem elegendő, hogy megvonjuk a változások mérlegét, ráadásul bizonytalanná teszi e folyamatokat, hogy az intézkedések jelentős társadalmi ellenállást váltottak ki több vizsgált országban is. Az elmúlt időszak a térség számára kiemelkedő lehetőségeket tartogatott. A 2008-as szlovén és a 2009-es cseh elnökséget követően 2011-ben ismét két közép-európai ország, Magyarország és Lengyelország az Európai Unió Tanácsának soros elnöke. Ez az országok elismertségének növelésén túl olyan, a térséget érintő ügyek képviseletét is lehetővé tette/teszi, amelyek kiemelten szerepelnek a régió európai uniós felzárkózásában. A magyar elnökség olyan fontos eredményei, mint az európai energiapolitika megerősítése, a Roma Keretstratégia, valamint a Duna Régió Stratégia elfogadása máris fontos előrelépést jelentenek a térségünkre jellemző problémák megoldása terén.

## Lengyelország

*Wisniewski Anna*

### **Politikai és társadalmi helyzetkép**

A 2007-es választásokon győztes Polgári Platform (PO) és Parasztpárt (PSL) alkotta kormány négyéves mandátuma 2011-ben lejár, a lengyel EU-elnökségre való tekintettel a parlamenti választásokat a lehetséges legkésőbbi időpontban, október elején tartják Lengyelországban. A Donald Tusk vezette kormányzat elvitathatatlan sikere, hogy a belpolitikai élet stabilizálódott az országban. Még olyan komoly válsághelyzetek mellett is zökkenőmentesen működött az adminisztráció, mint a szmolenszki katasztrófa, amelyben életét veszítette a lengyel felső vezetés nagyon sok kiváló személyisége, többek között a köztársasági elnök is.

A Tusk-kormány hivatalba lépésekor meghirdetett prioritások között kiemelt helyen szerepelt a külpolitika, és e téren igazán átütőnek nevezhető az eredmény, hiszen az ország európai és nemzetközi presztízsét egyaránt sikerült erősíteni. Ehhez hozzájárult az, hogy Varsó képes volt javítani viszonyát Berlinnel, a kapcsolat Moszkvával pedig az érzékeny kérdések (lengyel-orosz gáztárgyalások, Szmolenszk) ellenére is pragmatikusan alakult. A válság időszakában kiemelkedő ellenálló képességét bizonyító lengyel gazdaság sikeressége pedig szintén kellő alapot teremtett a nemzetközi elismertséghez.

A Polgári Platform ma is a legnépszerűbb formáció az országban, szavazóbázisa stabil. Előnye mindemellett érezhető mértékben csökkent az ellenzéki Jog és Igazságosság (PiS) párttal szemben. A választások végkimenetele ezért ma még korántsem jósolható meg bizonyossággal, előfordulhat, hogy a végeredményre meghatározó hatással lesz a pozícióját időközben megszilárdító Baloldali Demokratikus Szövetség (SLD), amely akár a mérleg nyelve is lehet ősszel. Az esélylatolgatást tovább nehezíti, hogy a közvéleménykutatások szerint egyre jelentősebb a szavazástól tartózkodók és bizonytalanok aránya. Az elkövetkező időszak politikai csatározásai várhatóan ennek a rétegnek a megnyerését célozzák majd.



Az Unióban töltött évek alatt a jövedelemfelzárkózás üteme stabil volt Lengyelországban. Amíg 2004-ben a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP az EU27 átlagához viszonyítva még 50 százalékos volt, addig ez a mutató – a válság idején is töretlen konvergenciának köszönhetően – 2010-re 62 százalékra emelkedett, amely azonban még mindig a Tízek középmezőnyébe sorolja az országot. Nemzetközi összehasonlításban továbbra sem beszélhetünk látványos életszínvonal-javulásról, a jólét mérésének másik indikátora, az ENSZ humán fejlettségi indexe (HDI) alapján Lengyelország továbbra is a 41. helyen áll a világ országainak rangsorában (az egy évvel ezelőttnél alacsonyabb, 0,795 pontos értékkel).

A lengyel társadalom az uniós tagságot sikerként élte meg, amely anyagi és erkölcsi előnyöket is hozott az ország polgárainak. Ennek tudható be, hogy ma Európában talán éppen itt élvezzi a legjelentősebb társadalmi támogatottságot az integrációs projekt. A lengyel társadalom közel 80 százaléka pozitív tényezőként értékeli a tagságot, ráadásul a mutató immár hetedik éve stabilan magas. A pozitív társadalmi megítélés háttérében valószínűleg az áll, hogy a tagság egyik legfőbb hozadéka a munkahelyteremtés volt. A munkanélküliség szintje a 2009-es 8,2 százalékról 2010-re ugyan 9,6 százalékra emelkedett, de Lengyelország közel 20 százalékos munkanélküliségi mutatóval csatlakozott 2004-ben az Unióhoz, a helyzet tehát e téren relatíve sokat javult. Az európai munkaerőpiacon való szabad munkavállalás pozitív hozadékát jelenti továbbá a külföldi munkavállalók hazautalásai. A lengyel jegybank számításai szerint az elmúlt hét év alatt összesen mintegy 78,5 milliárd eurót tett ki ez az összeg (egyedül 2010-ben 12 milliárd eurót utaltak ilyen címen). Kedvezőtlen jelenség ugyanakkor, hogy a foglalkoztatottság mértéke az országban továbbra is relatíve alacsony: 2009-ben és 2010-ben egyaránt 59,3 százalék volt ez a társadalmi és versenyképességi szempontból is fontos mutató (a korábbi években azonban még ennél is kisebb volt a foglalkoztatottak aránya).

Ami az európai politikát illeti, Lengyelország igen fontos feladatra készül: 2011 második felében Varsó látja el az EU Tanácsának soros elnökségét. Az ország három prioritás köré szervezte programját, az energiabiztonság és a keleti szomszédság továbbfejlesztése mellett nagy hangsúlyt fektetne az Unió növekedési pályára való állítására. Ez utóbbi érdekében az egységes belső piac elmélyítését célozza meg (az e-kereskedelem, a digitális napirend, a szellemi tőke, a kutatás-fejlesztés terén), ugyanakkor nem zárható ki, hogy Európa még az év második felében is elsősorban a válságkezeléssel lesz elfoglalva.

## Gazdasági és versenyképességi helyzetkép

A lengyel gazdaság az EU egészénél dinamikusabb mértékben bővült, 2004-2010 között a növekedés kumulált mértéke közel 30 százalék volt, míg az EU27 6 százalékkal bővült ebben az időszakban (összevetésként: az EU15 5, Magyarország pedig csupán 2 százalékkal nőtt). A lengyel gazdasági növekedés – az EU-ban egyedülként – a válság évében is fennmaradt (1,7%), majd a relatív kedvező konjunktúra 2010-ben is folytatódott, így az ország a leggyorsabban növekvő uniós tagállamok között maradt (3,8 százalékos bővülés) Svédország és Szlovákia mellett. A kedvező trend – amely várhatóan 2011-ben is fennmarad (4%) – részben a lengyel gazdaság állapotát, részben az ország fontosabb kereskedelmi partnereinél érzékelhető keresletjavulást tükrözi. Lengyelország teljesítményében meghatározó szerepe volt olyan országspecifikus tényezőknek, mint a gazdaság kisebb fokú nyitottsága és a relatív nagy belső piac. Emellett az ország fő kereskedelmi partnerei is hamar visszanyerték lendületüket, az exportvisszaesést pedig a hazai valuta leértékelődése révén voltak képesek ellensúlyozni. A növekedés fő forrása a belső fogyasztás, valamint a felhalmozás volt, előbbi 3,2 százalékkal élénkült, utóbbi pedig 6,7 százalékkal bővült. Ugyanakkor a GDP-ben mért beruházási kiadások közel 2 százalékponttal visszaestek 2010-ben az előző évhez képest.

Az uniós tagság másik legfontosabb pozitív hozadéka az egységes belső piacból fakadó kereskedelem-bővülés hatása. A lengyel export a csatlakozás óta közel megduplázódott (147 milliárd euró volt 2010-ben); a kivétel több mint 78 százaléka irányul az EU-partnerek piacaira és az import közel 60 százaléka származik onnan. A Tízek viszonylatában különösen szembetűnő az exportnövekedés dinamikája Szlovákia (40 százalékos bővülés) és Magyarország (23%) felé. A lengyel exporttermékek fő piaca továbbra is Németország. A külső kereslet élénkülése nagymértékben hozzájárult az ipari termelés növekedésének beindulásához, amely a 2009-es 4,5 százalékos visszaesés után 2010-re 9,8 százalékkal nőtt. A külkereskedelem kétségtelenül az egyik pillére volt a lengyel gazdasági növekedés szinten tartásának a válság éveiben.

A versenyképességi mutatók terén Lengyelország a Tízek között ma inkább a középmezőnyben helyezkedik el. Az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység szintje az utóbbi évben jelentősen megugrott, a korábbi közel 62 százalék után 2010-ben elérte az EU27 átlagának 66,5 százalékát. A tőkevonzó képesség és a gazdaság versenyképessége szempontjából meghatározó egységnyi munkaerőköltség a válság hatására 2009-ben és 2010-ben is csökkenő tendenciát mutatott (-2, illetve -0,6%). A külföldi működőtőke beáramlásának mértéke 2010-ben elmaradt az előző évitől, és éves szinten 6,9 milliárd eurót tett ki (ezzel szemben 2009-ben, vagyis a válság évében a lengyel gazdaság közel 8,5 milliárd eurót tudott vonzani). Amíg a privatizáció folyamatának felgyorsítása



egyértelműen ösztönzőleg hatott a tőkeberuházások alakulására, addig a zöldmezős beruházások ütemének mérséklődéséhez jelentős mértékben hozzájárult a befektetés-támogatási rendszer átalakítása körüli bizonytalanság, ami elbátortalanította a potenciális befektetők egy részét. A Lengyelországba bejövő működőtőke nagyobb része a jármű- és járműalkatrész-iparba érkezik, de igen nagy jelentőségű a külföldi cégek bizonyos tevékenységeinek kihelyezése is. Az FDI fő származási országai Németország, Belgium, Luxemburg és Franciaország (2009. évi adat), de a Sanghaj Expo sikere óta megindult a kormányzati törekvés a kínai és indiai tőke megnyerésére is.

Az ország mindeddig nagyon komolyan profitált az uniós pénzügyi támogatásokból. Az EU-transzferek 2004 és 2011. február között mintegy 50 milliárd eurót tettek ki, miközben Lengyelország valamivel több mint 20 milliárd eurót fizetett be a közös költségvetésbe. A pozitív mérleg tehát megközelítette a 30 milliárd eurót. A kohéziós politikai támogatások 29,4 milliárd euróval, a közös agrárpolitika 16,4 milliárd euróval, egyéb források pedig 4,1 milliárd euróval járultak hozzá az ország fejlődéséhez. Összességében elmondható, hogy a 2007-2013 közötti időszakot alapul véve a régióban Lengyelország a legfőbb haszonélvezője az uniós forrásoknak. Ennek köszönhető, hogy az ország az utóbbi években gyakorlatilag óriási építési területté alakult át. A kormányzati törekvések eredményeképpen számos ponton leegyszerűsödött az adminisztráció a közbeszerzési eljárások és az EU-pénzek felhasználása terén. Ennek köszönhetően az autópálya-fejlesztések, a stadion- és hídépítések, környezetvédelmi beruházások – részben a 2012-es futball Európa-bajnoksággal összefüggésben – folytatódhattak és sok esetben fel is gyorsulhattak.

Lengyelország nem élt át az európai országok jelentős részéhez hasonló pénzügyi és gazdasági válsághelyzetet, bankmentő csomagokra sem kényszerült az állam. A piaci likviditás biztosítása érdekében mindemellett a kormány élt az IMF 20,5 milliárd dollár értékű rugalmas hitelkeretével, ami hosszú távú stabilitási célokat szolgálhat. Lengyelország esetében a nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság hatása mindenekelőtt az államháztartás mérlegének jelentős romlásában éreztetette hatását. A korábban feszes fiskális politika az állami beruházás-finanszírozás, az EU-projektek társfinanszírozása, illetve a piacélenkítést célzó adópolitika miatt látványosan felpuhult. A költségvetési hiány GDP-arányos mértéke 2008-ban 3,7, 2009-ben 7,3, 2010-ben pedig 7,9 százalékos lett. A költségvetés kiadási oldalán elmaradtak a válságintézkedések, míg a bevételi oldalon mind a társasági adókból, mind az egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó-befizetéseiből kisebb bevétel származott. Az államadósság szintje 2008 óta folyamatosan növekszik, amely 2010-re elérte az alkotmányban 55 százalékban maximált GDP-arányos mértéket.

Lengyelország 2008 óta áll túlzott deficit eljárás alatt, ennek megfelelően 2012-ig kell a 3 százalékos hiánycélt teljesítenie. Az egyensúlytalanság kezelése és a hiánycél teljesítése melletti elkötelezettség jegyében a Jacek Rostowski vezette pénzügyminisztérium intézkedéscsomagot állított össze. Ennek részét képezi a magánnyugdíjpénztári rendszer módosítása. (A nyugdíjpénztárak részére eddig átutalt 7,3 százalék helyett májustól csak 2,3 százalék került folyósításra, a fennmaradó 5 százalék az állami nyugdíjalapba kerül. A magánnyugdíjpénztárak részesedése azonban 2013-tól kezdődően ismét fokozatosan nő és 2017-ben eléri majd a 3,5 százalékot.) A 2010. július 30-án bejelentett többéves államfinanszírozási terv értelmében 2011-i hatállyal az ÁFA-szabályozást módosították (1 százalékpontos emelés egyelőre három éven keresztül, megszigorított ÁFA-visszatérítés a céges autókra és üzemanyagra). Döntés született a privatizáció felgyorsításáról is, amelyből 2013-ig mintegy 55 milliárd zloty bevételt remél a kormányzat. Az egyensúly helyreállítását kiadáscsökkentő intézkedések is célozzák: a korai nyugdíjazás rendszerének szigorítása, a temetkezési támogatás csökkentése, a közszféra béreinek befagyasztása, a helyi önkormányzatok költségvetési és adósság-plafonjának bevezetése, a bioüzemanyagra és dohánytermékekre érvényes csökkentett jövedéki adó kiegyenlítése. Mindezzel Lengyelország azt szeretné elérni, hogy 2013-ban kikerüljön a túlzott deficit eljárás alól. Kockázatokat és kihívásokat elsősorban a külső környezet jelent (a japán katasztrófa előre nem látható kihatása, nyersanyagárak alakulása stb.), amelyek növekedésre ható következményei kiszámíthatatlanok. A büdzsébe ugyanakkor nem tervezték be a ciklikus hatás esetén emelkedő adóbevétel-növekedést, ami némi biztonsági puffert jelent, és akár javíthatja is a költségvetési pályát.

Az euróövezet válságával összefüggésben Lengyelország nem írta át euró-csatlakozási stratégiáját, továbbra is a lehető legkorábban szeretne az európai valutaövezetbe tartozni, de mindezt céldátum megjelölése nélkül. Ennek esélye azonban még középtávon is meglehetősen bizonytalannak tűnik – és nem csupán az euróövezet belső problémái miatt. A tagság feltételeként rögzített maastrichti kritériumok közül Lengyelország az infláció gyors megugrásával jelenleg egyetlen monetáris feltételt sem teljesít. A csatlakozáshoz szükséges fiskális egyensúly visszaállítása pedig komoly – a jelenleginél erőteljesebb – szerkezeti lépéseket tehet majd szükségessé, amit az idei, választási évben a kormányzat nagy valószínűséggel nem vállal majd fel. A hivatalos retorika ugyanakkor kitart amellett, hogy az ERM2-csatlakozásra akár a következő években sor kerülhet. Mindemellett nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy a gazdasági kritériumokon túl komoly akadályt jelenthet a lengyel euró-bevezetés kapcsán a politikai konszenzus megerősítésének szükségessége. A folyamat ugyanis az alkotmány módosítását feltételezi (mind az új pénznemre, mind a jegybank szerepére vonatkozóan), ehhez pedig parlamenti többségi döntésre lesz szükség.

Lengyelország egyike volt azon eurózónán kívüli tagállamoknak, amelyek csatlakoztak az Euró Plusz Paktumhoz, amit elsősorban politikai indokok vezéreltek. A válság idején tapasztalt gazdasági sikerekre alapozva Lengyelország ma már előszeretettel szerepelteti magát az „északi” tagállamok sikeres válságkezelés által jellemzett csoportjában, amelyet konzervatív gazdaságpolitika, gyors növekedés és sikeres válságkezelés különböztet meg a laza fiskális politika és lassuló gazdaság fémjelezte „délről”. Varsó az Euró Plusz Paktumban is egyfajta hídszerepre törekedne. Az alkotmányban rögzített államadósság-szabály, a nyugdíjreform és a versenyképes gazdaság feltételei révén a párbeszéd vezetőjévé szeretne válni a reformfolyamatban. Ami a lengyel vállalásokat illeti, azok mindenekelőtt a versenyképesség javítását célozzák a kutatás-fejlesztés, a tudástranszfer, valamint a széles értelemben vett infrastruktúra fejlesztésével és a vállalati környezet javításával.

## Összegzés

Lengyelország célja az uniós csatlakozással a belső piacból és a támogatott politikákból fakadó előnyök maximális kiaknázása, az ország méretével és társadalmi-gazdasági potenciáljával arányos pozíció elérése, az Unió belső működéséhez történő hatékony alkalmazkodás biztosítása volt. Az elmúlt évek azt bizonyítják, hogy Lengyelország biztosan halad céljai elérése felé, és a gazdasági és pénzügyi válság is inkább segítette, mint hátráltatta e célok teljesülését. Lengyelország gazdasági sikereit nemzetközi szerepének megerősítésére használta fel, és új pozíciójának definiálásaként értelmezhető, hogy lehetőség szerint igyekszik távolságot tartani a „kelet-európai” és az „új tagállam” sztereotípiáktól. A térség országai körében emellett minden megnyilvánulásában régiós vezető szerepének és középhatalmi státuszának súlyát érzékelteti. Az elkövetkező időszak „megaprojektjei”, úgy mint az ország soros EU-elnöksége, vagy a 2012-es labdarúgó EB sikere elősegíthetik e törekvéseket, ugyanakkor a gazdaság bizonytalan kilátásai kockázati tényezőt is jelenthetnek. A kormányzat középhatalmi terveivel és a megcélzott fejlődéssel egyelőre nincsenek összhangban az eddig meghozott szerkezeti reformok, márpedig a jelenlegi sikerszéria folytatása a külső körülmények mellett a belső reformképesség függvénye lesz. Pusztán a mutatók alapján jól láthatóak a lengyel gazdaság versenyképességi problémái, az alacsony munkatermelékenység, az oktatásra és kutatás-fejlesztésre költött kiadások szerény szintje, a munkaerőpiaci problémák, az infrastruktúra továbbra is kritikus alulfejlettsége. Sürgős kezelést igényelne emellett az államháztartás helyzete is, miközben az államadósság mértékének fokozatos növekedése előbb-utóbb kikényszerítheti az alkotmányban rögzített adósságszintet célzó mechanizmus beindítását.

## Csehország

*Túry Gábor*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

Csehországban a Jan Fischer vezette ügyvezető kormány az előre tervezett féléves átmeneti időszak helyett egészen a 2010-es választásokig kitöltötte mandátumát. A szerkezeti reformok keltette belpolitikai vita, valamint a két nagy párt szavazóbázisának lemorzsolódása, és újabb politikai alakulatok létrejötte kemény választási kampányt eredményezett. A 2010. májusi parlamenti választásokon győztes cseh szociáldemokraták (ČSSD) koalíciós partner híján kénytelenek voltak átadni a kormányalakítási lehetőséget a második legtöbb szavazatot elért polgári demokratáknak (ODS). A szociáldemokraták koalíciós esélyei igencsak korlátozottak, mivel a párt még 1995-ben belső szabályzatban tiltotta meg, hogy „szélsőséges” pártokkal koalícióra lépjen, így a kommunistákkal (Cseh- és Morvaország Kommunkista Pártja) való együttműködés lehetősége teljességgel kizárt, a többi párttal pedig ideológiai különbözőség szab gátat a közös kormányalakításnak. A jobb- és baloldal közötti kiegyenlített erőviszonyok oka egyébként a kommunkista párt (KSČM), amely minden alkalommal a szavazatok 11-14 százalékát viszi el, és mivel a párt a politikai térben elszigetelt, legjobb esetben is csak ellenzékéből lehet a mérleg nyelve.

A nagy pártok az elmúlt négy évben jelentős szavazóbázist vesztek, sőt a jobboldalon eddig koalíciós erőnek számító kereszténydemokraták (KDU–ČSL) be sem kerültek a parlamentbe, ahogy az egykor szintén kormányerő Zöld Párt (SZ – Strana zelených) sem, ugyanis egyik sem érte el a bejutáshoz szükséges 5 százalékot. A lemorzsolódó szavazók bázisán viszont számos új politikai formáció erősödött meg. Csehországban a csalódott választók szívesebben szavaznak valamilyen új politikai alakulatra, és ennek köszönhetően a három stabil párt (ODS, ČSSD, KSČM) mellett, vagy éppen ezek „farvizén” mindig felbukkan egy-egy ígéretes párt. Új erőnek számít a képviselőházban a régi-új külügyminiszter Karel Schwarzenberg alapította TOP 09 (a 2009 júniusában megalakult párt neve a „Tradice, Odpovědnost, Prosperita” azaz a hagyomány, felelősség, jólét szavak kezdőbetűiből származik), valamint az egykori oknyomozó újságíró Radek John vezette konzervatív liberális Közügyek Pártja (Věci veřejné).

Az államfő 2010. június végén Petr Nečas (ODS) bízta meg koalíciós kormányalakítással. A polgári demokraták, a TOP 09-el, valamint a Közügyek Pártjával együtt kényelmes többséggel rendelkeznek az alsóházban. Az egyeztetési kényszer okozta feszültségek megelőzése érdekében a koalíciós megállapodás a kormányfőnek erős pozíciót biztosít, bizonyos kérdésekben önállóan dönthet, és teljes hatáskörrel koordinálja a kormány strukturális reformcsomagját. A korábbi évek politikai patthelyzeteinek egyik kiváltója a törekény koalíciós többség megoldódni látszik, a kormánypártok közötti feszültségek kialakulásának lehetősége azonban – mint az már jó néhányszor tapasztalható volt a cseh koalíciós kormányzások során – mégsem kizárt.

Az első szakítópróba 2011 elején volt, amikor Alexandr Vondra védelmi miniszter, az ODS alelnöke korrupciós gyanúba került a 2009-es cseh uniós elnökséggel kapcsolatban. Ő maradt a posztján, a polgári demokraták által delegált környezetvédelmi miniszternek azonban – akit szintén hasonló vádak értek – távoznia kellett. Az ügygel kapcsolatban a szociáldemokraták bizalmatlansági indítványt nyújtottak be a kormány ellen és előrehozott választásokat követeltek, amelyet a kormánypárti Közügyek Pártja is támogatott. Végül csak a köztársasági elnök, Václav Klaus hosszas győzködése után döntött el tervüktől. Áprilisban a kisebb kormánypártban, a Közügyek Pártjában zajló belső ellentétek okoztak koalíciós válságot. A korrupciós gyanúba keveredett Vít Bárta közlekedési miniszter beadta lemondását, de javasolta, hogy a pártja által delegált másik két kormánytagot, Radek John belügyminisztert és Josef Dobeš oktatásügyi minisztert is menesszék. A koalíciós pártok rendezték a nézeteltérést: Dobeš maradt, John és Bárta ment, az államfő azonban addig nem volt hajlandó elfogadni a miniszterek menesztését, amíg a miniszterelnök nem nyújt be tervet arra vonatkozóan, miként fogja működtetni a jövőben a koalíciót.

A gazdasági válságot követő időszakban a kormányok a korábban fellazult költségvetési fegyelem következtében egyensúlyát veszett államháztartás kiigazítását, szerkezetének átalakítását tűzték zászlajukra. A recesszió miatt a lakosság már így is az áldozatvállalási hajlandóságának határához érkezett, ezért a kormánynak, amely közép-, vagy hosszú távú reformokba kezd, számolnia kell a társadalom jelentős ellenállásával. A cseh kormányzat elmúlt egy éve a költségvetési egyensúly megteremtése, valamint a strukturális reformok kidolgozása és megvalósítása jegyében telt. A kormány rég nem látott többséggel rendelkezik az alsóházban, ami segít a reformlépések meghozatalában. Petr Nečas kormányfő közölte, hogy az átalakítások végrehajtása a kormány legfontosabb feladata, és ha nem sikerül keresztülvinnie a tervét, akkor a kabinet levonja ebből a megfelelő következtetést és lemond. A legnagyobb ellenállás az ellenzéki pártok, valamint a reformok által érintettek részéről jelenik meg. Az egészségügyi dolgozók az ellátásbiztonság és a bérek rendezése érdekében már 2010 szeptemberében tiltakozó akcióba kezdtek. A figyelemfelhívás független a

kormányzat reformterveitől, csupán rávilágít az egészségügyi ágazatban tapasztalt strukturális problémák megoldásának szükségességére és a jelenlegi finanszírozás tarthatatlanságára. A bértárgyalások megkezdődtek, a kormány fokozatosan a minimálbér háromszorosára növeli az orvosok és az egészségügyi dolgozók bérét. Csehországban a relatíve alacsony bérek miatt egyébként évente több ezer orvos keres munkát a szomszédos Ausztriában és Németországban, ahol a jelenlegi keresetük többszörösét vihetik haza. Az egyre égetőbb orvoshiányt szlovák orvosokkal próbálják megoldani, ami aggodalmat vált ki a szlovák egészségügyben, ahol a cseh átlagnál alacsonyabbak a bérek.

A kabinet még a 2010 őszi felsőházi (szénatusi) választások előtt sietve fogadta el a költségvetési hiány csökkentését célzó megszorító intézkedéseket. Ezeket azonban a cseh alkotmánybíróság, a szociáldemokraták által benyújtott alkotmányossági felülvizsgálatot követően, 2011 márciusában formai okokra hivatkozva hatályon kívül helyezte. Az ellenzék hangsúlyozta (és ezt a bíróság indoklásában is alátámasztotta), hogy a törvény egyeztetés nélkül, sürgősséggel került elfogadásra. A mintegy 40 milliárd koronás megszorító csomag a szociális juttatások és az adók átalakítása révén próbál meg egyensúlyt teremteni a kiadási és a bevételi oldal között. Változnak a táppénzfizetési szabályok, csökkentik az állami alkalmazottak bérét, az adózók körét pedig kiszélesítik. Az alkotmánybíróság semmisségi határozata érzékenyen érinti a koalíciót, mivel a 2010. októberi szénatusi választásokon a szociáldemokraták többséget szereztek, így az újra betervezendő csomag jóváhagyásához meg kell győzniük a felsőházban mandátumot szerzett kereszténydemokratákat, a kis pártok delegáltjait, valamint az egyéni képviselőket is.

A költségvetési kiigazítás mellett strukturális átalakítások is napirendre kerültek. A nyugdíjrendszer reformja az egyéni megtakarítások bevezetését, a magánnyugdíjalapok létrehozását jelenti. A biztosítási rendszer a kormány elképzelése szerint 2013-tól két pillérré (állami-magán) épül majd. Az 1977 után születettek önkéntes alapon választhatnak, azaz ha belépnek a vegyes rendszerbe, biztosításuk meghatározott százalékát (3+2%) a választott pénztárba kell utalniuk. Az egyéni választás szabadságát tovább bővítették, azzal, hogy a biztosított négy konstrukcióból választhat aszerint, hogy milyen lehetséges hozamot, illetve kockázatot vállal a jövőbeli ellátási összeg terhére. A biztos hozamú portfólió kizárólag államkötvényből, a kockázatosabb, de magas hozam lehetőségét jelentő alapok pedig részvényekből állnak. A magánszektorba pumpált biztosítási (költségvetési) pénzek az államháztartás számára 25-30 milliárd korona kiesést jelentenek, amelyet az állam a forgalmi adók egységes 17,5 százalékra történő emelésével kompenzál. Kivételt csak az alapvető élelmiszerek köre jelent, amelyeknél az ÁFA továbbra is 10 százalék marad.

## Gazdasági és versenyképességi helyzetkép

Csehországban 2010-ben – az előző évi 4,1 százalékos visszaesést követően – 2,3 százalékos növekedést mértek. A javuló trend a kedvező nemzetközi adatoknak köszönhetően következett be. A vártnál nagyobb növekedés az inflációs előrejelzéseken is némileg érezhető volt, hiszen a kormányzat 2011-re 1,1 százalékos pénzromlással számolt, amely az év végén elérheti a 1,5 százalékot is. Az exportadatok is kedvezőbbek voltak a vártnál – a kivitel 15 százalékkal haladta meg az előző évit –, ami a növekedési előrejelzéseket felfelé módosította. A kereskedelem import oldalon is erősödött, a nettó export 2009-es közel 8 milliárd eurós többlete 2010-re 7 milliárd euróra apadt. A javuló makrogazdasági adatok visszafogták a munkanélküliség növekedését: a 2010-ben mért 7,3 százalékos ráta a jelen helyzetben, európai viszonylatban még mindig nem számít magasnak. A belső kereslet a vártnál kisebb mértékben javult (lényegében stagnált), így a gazdasági növekedésre nem volt számottevő hatással, ugyanakkor alacsonyan tartotta az inflációt.

A cseh gazdaság 2010-ben jelentős mennyiségű külföldi működőtőkét vonzott a 2009-es évhez képest: az 5,1 milliárd eurós befektetések nagy része a kiskereskedelmi szektorban, valamint a pénzügyi szolgáltatásokban realizálódott. Csehország ugyanakkor tőkeexportőrként is megjelenik: 2010-ben 1,6 milliárd euró értékű volt a tőkekivitel. Ennek legfőbb oka, hogy a nemzetközi cégek csehországi leányvállalatai a válság enyhülése után is jelentős szerepet vállalnak (természetesen nem önként) az anyacégnél elszenvedett vállalatok kompenzálásában. A folyó fizetési mérlegre és az ágazat nettó tőkeadataira egyaránt kedvezőtlenül hatott a visszautalt profit növekedése az autógyártásban (közúti járműgyártás), ami miatt a szektor 2010-es tőkeegyenlege a fél milliárd eurós hiányt is meghaladta.

A válságot követő gazdasági fellendülés dinamikája meglehetősen bizonytalan. A 2010-es évben a cseh gazdasági növekedés 2,3 százalék volt, míg a 2011-es évre mérsékeltebb, 2 százalékos bővülést jeleznek előre. A külső piacok keresletének élénkülése következtében a növekedés motorja, az export pozitív tendenciát mutat. A kedvező trendek mellett a cseh növekedési kilátások esetében a bizonytalansági tényező a külső piacok oldaláról jelentkezik. A jelentős piacnak számító feltörekvő gazdaságok közül Kína és India a korábbiaknál mérsékeltebb növekedést mutat, ennek ellenére a várakozások bizakodóak. A közép-európai országok számára kulcsfontosságú gazdaságok közül a fejlett országok bővülése az átlagosnál alacsonyabb, ugyanakkor az Egyesült Államok és Németország növekedési előrejelzései optimizmusra adnak okot. A Csehország legnagyobb exportpiacának számító német gazdaság hosszú idő óta ismét erőre kapott, és az elkövetkező évek 2 százalék körülire jóslat gazdasági növekedése igen jó hír a cseh exportőrök, illetve az egész nemzetgazdaság számára.

Az elmúlt évek csökkenő kibocsátását követően a növekedés beindulása öröndetes, azonban a válság társadalmi költségeinek enyhítése, valamint a – részben a válságkezelés következtében – fellazult költségvetési fegyelem okozta megbillent államháztartási egyensúly helyreállítása további feladatot jelent a prágai kormánynak. Az időzítés a Nečas-kabinet számára kedvező, hiszen a népszerűtlen megszorítások (költségvetési kiigazítás) a hosszú ideje halogatott strukturális reformokkal egyidejűleg kerülhetnek megvalósításra. A társadalom számára népszerűtlen intézkedések ugyanakkor további terheket rónak az állampolgárokra, ráadásul olyan időszakban, amikor a válság következtében a háztartások már elérték egyéni tűréshatárukat. A kormány tervei szerint azonban az intézkedések már középtávon is javíthatják az ország versenyképességét, és megalapozhatják a fenntartható gazdasági fejlődést.

A kormányfő a választásokat követően világossá tette, hogy a szükséges reformok (költségvetési kiigazítás, nyugdíjreform, egészségügyi reform) megvalósításából nem enged. Részben ennek, részben pedig a válság társadalmi hatásainak következtében az októberi felsőházi választásokon pártja, az ODS jelentős szavazóbázist veszített, növelve az ellenzéki a szociáldemokraták mozgásterét. A 2010 augusztusában ismertetett kormányprogram az államháztartás kiigazítását, az eladósodás megállítását, a nyugdíjrendszer reformját, a felsőoktatás finanszírozásának átalakítását, valamint a közpénzek hatékonyabb felhasználását ígérte (többek között a közbeszerzések átalakításával). Bár a fentebb ismertetett 40 milliárd koronás megszorítást az alkotmánybíróság formai okokra hivatkozva megsemmisítette, a kormánykoalíció reformok iránti elkötelezettségét jelzi, hogy a csomagot újra a parlament elé viszi.

A cseh kormány 2011 áprilisában fogadta el az ország középtávú, a 2012-2014-es időszakra szóló kiadási keretét. A 2011-re vonatkozó, az Európai Bizottságnak benyújtott konvergenciaprogram ennek alapján került kidolgozásra. Az ország felzárkózási folyamatát jól jelzi, hogy bár a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó bruttó hazai össztermék a válság miatt némileg veszített lendületéből, de a kétezres évektől napjainkig töretlen növekedést mutat. Ma az ország relatív fejlettsége 14 százalékponttal magasabb, mint a 2000-es évek elején (az EU15 átlagának 74 százalékán áll). A relatív gazdasági fejlettségi mutatók tekintetében tehát teljesül a felzárkózás. A társadalmi mutatók esetében a foglalkoztatottsági ráta az EU-átlag körül található, a munkanélküliség az uniós érték alatt van. A konvergenciaprogramban a cseh kormányzat a jelenlegi kedvező trend fenntartására törekszik, ezzel összhangban alakítja át az állami elosztáson alapuló strukturát egy hatékonyabb és alacsonyabb költségekkel járó állam megteremtése érdekében.



A legfontosabb teendő az államháztartási hiány csökkentése céljából meghozott kiigazítás volt. Az államháztartási deficit lefaragása érdekében a 2009-es megszorító intézkedéseket követően a 2010-ben elfogadott program a költségvetés bevételi oldalán az ÁFA és a közvetlen adók emelésével, valamint a vagyonadó megduplázásával kalkulált. A kiadási oldalon a szociális juttatások mérséklése, a nyugdíjak befagyasztása, valamint a kormányzati szektorban megvalósított bércsökkentés szerepelt. Az intézkedéseknek látható eredménye volt a költségvetés egyenlegében: a 2009-es 5,9-es GDP-arányos hiányt 2010-re 4,7 százalékra sikerült levinni. A kormányzati gazdaságpolitika következő kihívása a hiány további lefaragása és ezzel egyidejűleg a nagy ellátórendszereket érintő reformok megvalósítása.

A kormányzat 2011-ben a pénzügyi stabilizáció érdekében a kiadási oldalon további bércsökkentést valósít meg. A közalkalmazottak jövedelmét 10 százalékkal csökkentették (nominálisan), a közszférában egyedül a tanárok fizetése nőtt. Bizonyos szociális juttatások megszűntek vagy lecsökkentek (szülési támogatás, gyermeknevelési segély, táppénz), illetve szigorításokat vezettek be a nyugdíj mellett dolgozóknak. A bevételi oldalon a társadalombiztosítási hozzájárulás mértéke változatlan maradt, a bevétel növelését más csatornákból fedezték (például emelték az autópálya-díjakat). A konszolidációs program értelmében az államháztartás hiányát a 2010-es év 4,7 százalékos szintjéről 2014-re fokozatosan 1,9 százalékra vinnék le. Az előirányzatok tekintetében a hazai és a nemzetközi környezet alakulása egyaránt meghatározó, mivel a cseh gazdaság erőteljesen függ a külfiacoktól.

Az Európa 2020 nevű uniós versenyképességi stratégia nemzeti szintű végrehajtását a 2011-ben elfogadott Nemzeti Reform Program tartalmazza, amely hat fontos területet emel ki. A munkaerőpiac területén az elkövetkező években a strukturális munkanélküliség csökkentését, a foglalkoztatás növelését tűzték ki célul. Jóllehet Csehország e téren az uniós átlag körüli értéket tudhat magáénak (65%), a döntéshozók a szociális politika átalakításával igyekeznek még inkább fokozni a munkavállalási motivációt. Emellett a munkaerőpiaci kereslet-kínálat élénkítésének érdekében rugalmasabb foglalkoztatási szabályokat terveznek alkotni (például részmunkaidős foglalkoztatás). Az üzleti környezet javítására napirenden van az adminisztrációs terhek egyszerűsítése és az e-kormányzat kiterjesztése is. Az oktatás területén a rendszer hatékonyságának növelését, a hazai gazdaság igényeinek való jobb megfelelést célozzák meg. A tervezett intézkedések a hangsúlyt nem a középfokú oktatás reformjára, hanem a felső, úgynevezett harmadik szintű képzés átalakítására helyezik, ami egy magasabb hozzáadott értéket képviselő gazdasági termelési szerkezet irányába mutat. A kutatás-fejlesztés és az innováció területén Csehország a GDP-arányos ráfordítások tekintetében viszonylag kedvező adatokkal rendelkezik, a mintegy 1,5 százalékos kiadási ráta azonban épp a fele az EU által kívánatosnak ítélt 3

százaléknak. A K+F minőségi és mennyiségi javítása mellett az üzleti szektorban végzett K+F tevékenység esetében az iparágak közötti kölcsönhatás és átjárhatóság elősegítésének javaslata merült fel. A cseh elképzelés alapvetően az üzleti szféra kutatás-fejlesztésének fokozására összpontosít. Az állami szerepvállalás erősítését elsősorban a magáncégek által végzett kutatások számára nyújtott állami támogatások formájában képzelik el. Az energia, ipar és éghajlatváltozás kapcsolatának erősítését az energiahatékonyság (hatékony energiafelhasználás) fokozásával igyekeznek elérni, miközben támogatják a megújuló energiára épülő új beruházásokat is. Csehország a közlekedési hálózat fejlesztése terén 2025-ig rendelkezik tervekkel mind a közúti, mind pedig a vasúti hálózat modernizációjára és fejlesztésére vonatkozóan. A források csökkentek ugyan, de a közösségi közlekedés területén megvalósítandó intermodális csomóponti tervek megvalósításra kerülnek – részben uniós forrásokból, részben pedig PPP-rendszerben.

## Összegzés

Csehországban a 2010-es választást követően megalakult jobboldali koalíció elegendő parlamenti mandátummal rendelkezik egy gyors és hatékony fiskális és strukturális reformsomag megvalósítására, amely versenyképes államot, fenntartható szociális és egészségügyi ellátórendszert teremt. A társadalom számára rendkívül kemény, ezért jelentős tiltakozást kiváltó intézkedések megvalósítása várhatóan szakítópróbája lesz a koalíciónak, amely, mint az a rendszerváltás óta nemegyszer tapasztalható volt, igen könnyen széthullik. A kormányzati intézkedések komoly átalakításokat tartalmaznak, amelyek nem csak a finanszírozást érintik, de az államigazgatási struktúra adminisztratív területén is jelentős erőfeszítéseket igényelnek. A cseh gazdaság növekedése az elkövetkező években várhatóan 3 százalék alatt marad, dacára a jelentős exportteljesítménnyel rendelkező járműgyártási, valamint elektronikai ipari termelés dinamikájának. A bővülési kilátások így nem a külkereskedelmi teljesítménytől, hanem a belső kereslet, valamint a beruházások jelenleg alacsony szintjének potenciális javulásától függenek. A mérsékelt növekedés képtelen lesz a munkanélküliség jelentős csökkentésére, ami újabb terhet ró a költségvetésre. Rövid távon így szükség lehet további, a társadalom számára újabb áldozatokkal járó megszorításokra.

## Szlovákia

Túry Gábor

### Politikai és társadalmi helyzetkép

Szlovákiában a 2010 közepéig kormányzó pártok, vagyis az Irány – Szociáldemokrácia (Smer-SD), a Néppárt – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (ĽS-HZDS), valamint a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) által szabadon hagyott politikai térben számtalan kis párt próbálta megtalálni a helyét. Az új politikai alakulatok a meglévő keretektől eltérő módon képelték el Szlovákia jövőjét. A magyar-szlovák viszony új alapokra helyezését az a 2009-ben létrehozott Híd-Most párt hirdette meg, amelyet Bugár Béla (a Magyar Koalíció Pártja egykori elnöke) szlovák politikusokkal közösen alapított meg. A gazdasági és társadalmi paradigmaváltást pedig Richard Sulíknak, az egykulcsos adórendszer szlovákiai társszerzőjének Szabadság és Szolidaritás (SaS) néven 2008-ban megalakított új pártja tűzte zászlajára. A 2009-es európai parlamenti választásokon az új pártok még nem szerepeltek/szerepelhettek sikeresen, a 2010-es országgyűlési választások végeredményébe azonban már komolyan beleszóltak.

A választáson a legtöbb szavazatot (35%) az addig kormányon lévő Smer kapta. A párt azonban hiába múlta felül korábbi, 2006-os eredményét – közel 5 százalékponttal többet ért el, azaz 12 Smer-képviselővel több ül a parlamentben – lehetséges koalíciós partnerei látványos vereséget szenvedtek. A Szlovák Nemzeti Párt (SNS) éppen csak átlépve a parlamenti küszöböt 11 képviselővel kevesebbet tudott bejuttatni, a Vladimír Mečiar vezette ĽS-HZDS pedig húsz év óta először be sem jutott a törvényhozásba.

A választások nagy meglepetése a két új párt jó szereplése volt. A SaS 14 százalékkal a harmadik legnagyobb erővé lépett elő. A Híd-Most bejutása a parlamentbe és a Magyar Koalíció Pártjának kiesése a képviselőházból pedig részben váratlan fordulatot jelentett, hiszen az előrejelzések mindkét pártot befutóként szerepeltették. Az MKP kiesésének okát az elemzések egyöntetűen a párt kampányára vezették vissza, amely igen élesen helyezkedett szembe a Bugár Béla vezette politikai erővel. Az eredmény új helyzetet teremtett: az MKP

jelenlegi választási kudarcával, valamint a Híd-Most kormányzati szerepével a szlovákiai magyarok érdekvépviselete „kétpólusúvá” vált.

A választásokat követően a köztársasági elnök először a legtöbb szavazatot kapott Smer-t bízta meg kormányalakítással, de Robert Fico volt kormányfő kellő számú koalíciós képviselő hiányában nem tudott többséget felmutatni. Így a jobboldali, korábban ellenzéki Iveta Radičová vezetésével kezdődhettek meg a tárgyalások a szóba jöhető szövetségesekkel. Az igen heterogén politikai erőkkkel folytatott egyeztetések végül eredménnyel zárultak, a Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió (SDKÚ-DS) vezette, a Szabadság és Szolidaritás (SaS), a Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH), valamint a Híd-Most alkotta négy párti koalíció 79 fős többséget szerzett a 150 tagú parlamentben. A SaS pártlistáján bejutott Egyszerű Emberek elnevezésű civil szerveződés által delegált négy képviselő gyakori különvéleménye nehezíti az egységes álláspont kialakítását, ami az elmúlt időszakban a koalíció szakítópróbájának bizonyult. Igor Matovič és három társa már a kormányprogram elfogadásakor nemtetszésüknek adtak hangot, és felvetették, hogy meg sem szavazzák annak végleges változatát, mivel javaslataikat nem vették figyelembe. Az állampolgársági törvény módosítása során 2011 januárjában Matovič az ellenzékkel együtt szavazott, ezért Richard Sulík, a SaS elnöke kizárta őt a frakcióból. Az incidens rávilágított a koalíció gyengeségére és arra, hogy Radičovának a jövőben kemény harcot kell vívnia az egyre több részre szakadó koalíciós párttagok szavazataiért és a koalíciós feszültségek elsimításáért.

Az elmúlt egy évben a szlovák belpolitikát a fiskális kiigazítás intézkedései, az előző kabinet által hozott törvények felülvizsgálata, valamint a szlovák-magyar viszonyban fennálló kérdések tematizálták. A kormány intézkedései által keltett hullámokat a koalíción belül zajló ellentétek csak fokozták.

Az államháztartási kiigazítás megkezdésekor Radičová hangsúlyozta, hogy a reformokra szükség van, de kormánya nem óhajtja az összes terhet a lakosságra hárítani. A miniszterelnök kiemelte, hogy az intézkedések során a fokozatosságra törekszik, igyekszik elkerülni a sokterápiára jellemző reformlépéseket. Ki kell javítani az előző kabinet hibáit, a 2004-es reformok által kijelölt út elhagyásának következményeit, vissza kell térni a válság hatására fellazított költségvetési szigorhoz. Az új kormány legfontosabb feladata így a kiadások radikális csökkentése, és a költségvetés bevételi oldalának növelése, akár adóemelés árán is. Retorikája ellenére a kormány ezt a közszférában tervezett elbocsátásokkal, valamint a bérek befagyasztásával teszi meg. Ezen népszerűtlen intézkedések a válság elhúzódó hatásaival együtt azonban jelentős társadalmi ellenállást váltottak ki. A koalíción belüli folyamatos nézeteltérések, a kormányfőt ért külső és belső támadások is hátráltatják a kormány munkáját.



Mind a szlovák-magyar kétoldalú kapcsolatokban, mind a kormányon belül heves vitákat váltott ki a kettős állampolgársággal összefüggő hazafias törvény és az államnyelvtörvény módosítása. Az előző kabinet által meghozott jogszabályok egy része az új magyar állampolgársági törvényre (a kettős állampolgárság megszerzésének megkönnyítésére) adott válasz volt. Nem csupán a Híd-Most, de szövetségeseik is egyetértettek abban, hogy a Fico-kabinet által hozott törvények felülvizsgálata szükséges, részben az ügyben megszólaló EBESZ kisebbségügyi főbiztosa által megfogalmazott ajánlások alapján is. A parlament a kisebbségi és idegen nyelv használatával kapcsolatban a választásokat követően fogadta el a módosított nyelvtörvényt, benne a bírság alá vonható körének, valamint a kiszabható bírságok tételének csökkentését. A törvény hatályba lépése ellen vétót emelt a köztársasági elnök, aki 2010 decemberében visszaküldte a parlamentnek a módosított államnyelvtörvényt, kifogásolva abban a kötelező büntetések eltörlését. A törvényt végül 2011 májusában a parlament elfogadta. A változások lassú folyamatát jelzi, hogy a törvénybe bekerült az a módosítás, amely a vegyes lakosságú területeken a kisebbségi nyelv használata során a 15 százalékos küszöb bevezetésének időpontját kitolja a 2021-es népszámlálás utánig.

A kettős állampolgársági státuszt szabályozó törvény módosítása ennél is nehezebbnek tűnik. Az üggyel kapcsolatban mind Magyarország, mind pedig Szlovákia kinyilvánította, hogy kifogásolja a másik országban a kettős állampolgárságra vonatkozó szabályozást. A szlovák fél alapvetően azt kritizálja, hogy a magyar törvény esetében az állampolgárság megszerzésének nem kritériuma a családi vagy rokonsági szál kimutatása az anyaországi magyarokkal, hanem csak az, hogy az egyén magyarnak vallja-e magát. A magyar kifogás alapja pedig a diszkrimináció, amiért a magyar állampolgárságot felvett szlovákiai lakosok elvesztik szlovák állampolgárságukat. A kormány finomított az eredeti törvény szövegén. Törölnék belőle a szlovák állampolgárság elvesztését tartalmazó passzust, valamint csak bizonyos közfeladatot ellátó és nemzetbiztonsági kockázatot jelentő szakmák esetében tiltanák meg a kettős állampolgárságú személyek alkalmazását. A megegyezés a koalíción belül sem problémamentes, a SaS-on belüli Egyszerű Emberek frakciója, valamint a Kereszténydemokrata Mozgalom keményebb szlovák fellépést szorgalmaz.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A válság nyomán nem csak a gazdaság felzárkózását lelassító (relatív) növekedési mutatók visszaesése és a munkanélküliség újbóli növekedése következett be, hanem az is jelentős károkat okozott, hogy az előző kormány rákényszerült a korábbi fegyelmezett államháztartási politika (pénzügypolitika) fellazítására.

A 2009-es 4,8 százalékos visszaesést követően a tavalyi évben a szlovák gazdaság a térségben legmagasabb, 4 százalékos növekedést produkált. Bár a jövőben nem várható, hogy a növekedés intenzitása elérje a 2007-es 10,5 százalékot, az idei évre előre jelzett 3,5 százalékos bővülés biztató jele a válság leküzdésének. A szlovák gazdaság növekedése nagymértékben exportfüggő, így a külső piacok élénkülése jótékony hatással volt a hazai kibocsátásra és a kivitel fellendülésére. A tavalyi adatok az előzetes várakozásokat is felülmúlták, ami elsősorban az ország legnagyobb exportpiacának számító német gazdaság kedvezőbb eredményeinek köszönhető. A gazdaságban bekövetkezett pozitív trendet jól jelzi a vállalati szereplők között tapasztalható bizakodó hangulat. A tavalyi évben a beruházások 3,6 százalékkal nőttek az előző évihez képest, ami egyfelől az előző években elmaradt beruházások későbbre időzítéséből, de főképp az elkövetkező évekre várható magasabb megtérülési szintből adódik. Ennek a pozitív szcenáriónak köszönhető az is, hogy a Volkswagen – amely Pozsonyban és Túrócszentmártonban rendelkezik telephellyel – az elkövetkező öt évben egymilliárd eurós beruházást hajt végre Szlovákiában. 2009-ben egyébként északi szomszédunk külföldi tőkebefektetési egyenlege 36 millió eurós deficitet mutatott. Tavaly a tőkekiáramlás üteme megtorpant. A korábbi évekhez képest szerény, de mindenképpen javuló trendet mutat az ország közel 400 millió eurós tőkeimportja 2010-ben, amely a várakozásoknak megfelelően az idei évben a többszörösére nőhet.

Az autóipar teljesítménye egyaránt meghatározó jelentőséggel bír az ország növekedési kilátásaira és az exportteljesítményre. Az ágazat a válság előtti időszakban (2008-ban) az ipari termelés egyharmadát állította elő, míg a kivitel 36 százalékát adta. Meghatározó szerepét jól példázza, hogy az ipari kibocsátás és a külkereskedelem teljesítményének visszaesése ellenére a szektor (százalékosan mért) jelentősége változatlan. A recesszió kiterjedésével egyidőben – a külpiacok beszűkülése miatt – az addig dinamikusan növekvő évi 35, sőt akár 98 százalékos növekedést is felmutató járműgyártási ágazat jelentős visszaesést könyvelt el. A kapacitások alacsony kihasználtsága elbocsátásokhoz vezetett: a 74 ezer munkahelyből rövid idő alatt 9 ezer szűnt meg. 2008-ban még stagnálást, 2009-ben már 20 százalékos visszaesést mutatott a legyártott autók száma. A válság hatása azonban ennél nagyobb és összetettebb volt. A nagy autóipari összeszerelő üzemek mellé fokozatosan telepedtek le beszállítók, akik a versenyképes termelés miatt nem csak a hazai szükségleteket elégítették ki, de jelentős mértékben termeltek exportra is. A lépitések jelentős hányada is ezeknél a vállalatoknál következett be. Ráadásul ezek egy része nem a fejlett nyugati országokban található, hanem – kihasználva a befektetési kedvezményeket – a fejletlenebb közép- és kelet-szlovákiai régióban végzi tevékenységét. Ez az állástalanok kedvezőtlen regionális megoszlását eredményezte. A szektorra vonatkozó elemzések értelmében a termelés várható felfutása korántsem fogja megközelíteni az előző évek dinamikáját, de az éves szintű

teljesítménymutatókban javulás lesz. A Szlovák Autóipari Szövetség 2011 eleji előrejelzése a külső piacok függvényében 12 százalékos növekedéssel számol, amellyel az éves termelés elérheti a 630 ezer darabot is.

A gazdasági növekedés beindulása azonban még nem érezheti hatását a munkaerőpiacon: Szlovákia 2010-ben mért 14,4 százalékos munkanélküliségi rátája az egyik legmagasabb az Európai Unióban. Bár a növekedés csak lassan szívja fel az álláskeresőket, a 2011-es évre már mérsékelt javulást várnak az előrejelzések.

A 2010-es választásokat követően az új kormány rögtön hozzálátott a fiskális kiigazításhoz. A jelentős bevételnövelő valamint kiadáscsökkentő kiigazítások ellenére azonban a 2009-es év 8 százalékos GDP-arányos államháztartási hiányát 2010-ben csupán 0,1 százalékponttal sikerült csökkenteni. A kormányzati lépések (a stabilitási programban leírtaknak megfelelően) három témakör köré csoportosíthatók: stabilizáció, szerkezeti reformok és a fenntarthatóság megvalósítása. A jól felépített program koherens intézkedéseken keresztül tervezi stabilizálni az állami gazdálkodást, azzal számolva, hogy a GDP-bővülés okozta bevétel-növekedés következtében nőhetnek a vállalkozásokat (direkt és indirekt módon) támogató állami ráfordítások.

A stabilizációt 2011-ben és 2012-ben két lépésben tervezik megvalósítani. Alapvetően az államháztartási egyensúly újbóli megteremtését célozzák meg a költségvetési kiadások lefaragásával és a bevételek lehetséges növelésével. A kabinet ugyanakkor nem kívánja a 2004-ben már 6-10 százalékponttal, a GDP 34 százalékra leszorított központi újraelosztás mértékét jelentősebben növelni, ezért a program ki is hangsúlyozza, hogy a bevételi oldalon csupán olyan mértékű átalakításokat terveznek, amelyek még elviselhetőek a vállalkozások számára, és nem hatnak a befektetések és a növekedés ellen.

A költségvetés kiadási oldalán reálértékben további csökkentést terveznek megvalósítani – nominálértékben 2011-ben 10, majd 2012-ben újabb 5 százalékos megszorításokkal. Az állami szektorban tapasztalható pazarlás megszüntetése mellett elsősorban a közszférában dolgozók bérét (a tanárok, a fegyveres erők dolgozói) mérséklik 10 százalékkal, majd pedig be is fagyasztják, ami reálértéken mintegy 16 százalékos csökkentést jelent. A független költségvetési intézményeknek módjukban lesz dönteni, hogy a forráselvonást a bérek lefaragásával, vagy a munkaerő leépítésével valósítják meg.

A további kiadáscsökkentést a „halasztható” kormányzati beruházások későbbi időpontra való eltolásával tervezik. A bevételi oldalon a közvetlen adók beszedési hatékonyságának növelése és az ÁFA 19 százalékos mértékének 1 százalékponttal

való emelése képezi a reform gerincét. A kedvezmények csökkentése szintén bevételnövelő céllal kerül bevezetésre. Szlovákia az OECD országok között alacsony elvonási mértékkel (adószint) rendelkezik, ezért a kormány lát módot a bevételek további bővítésére. A bankadó bevezetése az egyik ilyen lehetőségként fogalmazódott meg, és várható is annak 2012-es kivetése. A még állami kézben levő vállalatok megerősítését követően ezek eredményes működése szintén többletbevételeket eredményezhet a költségvetés számára.

A strukturális politikák tekintetében a kormányzat legfőbb célterületei az oktatás és kutatás-fejlesztés, a foglalkoztatás és szociális integráció, az üzleti környezet fejlesztése, az átláthatóság és jogbiztonság, valamint az egészségügy. A célkitűzések megvalósításának legfontosabb eszköze az adó- és járulékrendszer átalakítása. Az elsődleges feladat az adminisztratív terhek csökkentése az üzleti szféra számára, tehát az adórendszert – ha lehet – még egyszerűbbé és átláthatóbbá teszik (például az adóalap megállapításának egyszerűsítése, a fizetendő egészségbiztosítás és szociális járadékok rendszerének egységesítése által). Az egyszerűsítések a visszaélések és kiskapuk rendszerének megszüntetését célozzák. A munkaerőpiac élénkítését a foglalkoztatottak után fizetendő egészségügyi és szociális járulék mértékének csökkentésével tervezik. A járulékokat ezentúl nem a munkaadóknak kell külön fizetniük, a hozzájárulás az adó összegével lesz összevonva, így lényegében egyszerűsödik a rendszer.

A fenntarthatósági célkitűzés az államháztartás egyensúlyának megőrzése érdekében hozott intézkedések összességét takarta. A hatékony állami szektor elsősorban a még meglévő állami cégek revitalizációját, illetve értékesítést foglalja magában. A Dzurinda-kabinet még a 2006-os választásokat megelőzően előkészítette privatizációs tervét, amelyet azonban a választási vereség megghiúsított. A Fico-kabinet idején mindenféle magánosítási folyamatot leállítottak, így a jelenlegi kormányra hárul a feladat, hogy felmérje és mérlegelje, mely vállalatok értékesíthetők. A nyugdíjrendszer fenntarthatósága érdekében szigorításokat vezettek be, illetve átalakították az állami pillért. A felosztó-kirovó rendszer újraindexálásra kerül, továbbá az állami mellett választható önkéntes magánpillér adókedvezményét megvonták.

## **Összegzés**

A 2010. júniusi választások eredményeként Szlovákiában olyan négypárti jobbközép koalíció jutott hatalomra, amely szakított az addigi gyakorlattal, új irányokat jelölve ki mind a politika, mind pedig a gazdaságpolitika területén. Egy év után nehéz mérleget vonni, de az eddigiek alapján nyilvánvaló, hogy a viszonylagos belpolitikai stabilitás kedvez a szigorú államháztartási reformoknak, miközben némi javulás érezhető a magyar-szlovák kapcsolatokban is. A szlovák

gazdaság a nemzetközi konjunktúra beindulásának hatására újból növekedési pályára állt. A gazdasági fejlődés a külső piacok teljesítményének függvényében középtávon stabilan 4 százalékos szintet érhet el. A belső kereslet ugyanakkor a magas munkanélküliség, valamint a kormány munkabércsökkenő intézkedései miatt rövid távon nem lesz számottevő hatással a növekedésre. A fiskális kiigazítások és a fenntartható költségvetés megteremtésének irányába tett lépések eredményeképpen azonban a 2012-es évtől már várhatóan lesz pénz állami nagyberuházásokra, ami újabb lökést adhat a gazdaságnak.

## Magyarország

*Somai Miklós*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

A 2010-es év Magyarországon a parlamenti és az önkormányzati választások éve volt, minden más esemény vagy eltörpült ezek mellett, vagy ezen események következményeként értékelhető. A közvéleménykutatások egyértelmű FIDESZ-győzelmet jósoltak, és csak az volt a kérdés, hogy ez a győzelem mekkora lesz.

A parlamenti választásokat illetően, a rendszerváltás utáni legrövidebb (mindössze 79 napos) kampányidőszak egyetlen jelentős újdonsága az volt, hogy a jobboldali radikális párt (a Jobbik) minden választókerületben jelöltet tudott állítani. Az első forduló (elvileg) április 11-én (egyes szavazóhelyek nyitvatartásának meghosszabbításával a gyakorlatban 12-én is), 64,2 százalékos részvétel mellett, botrányos körülmények között zajlott. A rossz szervezés miatt egyes körzetekben az emberek órákig álltak sorba, hogy leadhassák szavazatukat, és amikor végre leadták azokat, az internetről már régen lehetett tudni az eredményeket. A második forduló (április 25-én) már kulturáltabban zajlott le, részben a választási eljárási törvény időközbeni módosításának, részben a lényegesen alacsonyabb, csupán 46,6 százalékos részvételnek köszönhetően.

Az újonnan föllálló parlamentbe négy pártnak és egy független képviselőnek sikerült bejutnia. Az egyéni választókerületekben két kivétellel a FIDESZ-KDNP jelöltje győzött; a 386 tagú parlamentben a mandátumok 68 százalékát (vagyis az alkotmány módosítására lehetőséget adó kétharmadnál is többet) ez a formáció szerezte meg. Második az MSZP (15%), harmadik a Jobbik (12%), a negyedik pedig egy szintén új erő, a Lehet Más a Politika (LMP) lett (amelyik a parlamenti helyek 4 százalékát birtokolja). Közben két új párt került be a magyar törvényhozó testületbe, addig a választás a rendszerváltás két meghatározó politika erejének, az MDF-nek és az SZDSZ-nek a teljes vereségét hozta.

A második Orbán-kormány 2010. május 29-én állt föl. A nagyarányú átszervezés nyomán a feladatokat 8 minisztériumba sűrítették, amelyek fölé visszaállították a törvényességi felügyeletet ellátó közigazgatási államtitkári tisztséget. Pontosán egy hónappal később a FIDESZ-KDNP szövetség 263 szavazatával az Országgyűlés

köztársasági elnökké választotta Schmitt Pált, a FIDESZ korábbi alelnökét, illetve EP-képviselőjét.

Még májusban döntött az Országgyűlés a kettős állampolgárság megszerzését a határon túli magyarok számára megkönnyítő törvényről. A végrehajtást azonban részben nehezíti, hogy a környező országokban nem mindenhol talált megértésre a szándék. A szlovák parlament például úgy módosította saját idevágó törvényét, hogy ha egy szlovák állampolgár önként felveszi egy másik ország állampolgárságát, azzal elveszíti a sajátját.

Orbán Viktor miniszterelnök már a második forduló estéjén meghirdette az úgynevezett „Nemzeti Együttműködés Rendszerét”. Ezzel a kormányfő szerint lényegében egy új társadalmi szerződés jött létre, ahol az „oligarchák” érdekei helyett a magyar emberek érdekeit találjuk az első helyen, beleértve a határokon túl élő magyarokéit is. Az Országgyűlés június 14-én elfogadta a „Nemzeti Együttműködés Nyilatkozatát”, amely gyakorlatilag a kormány gazdasági-társadalmi nézeteit, illetve programját tartalmazta.

Június elejére elkészült a kormány első, 29 pontos gazdaságpolitikai csomagja, amelyben elsősorban az adók és a bürokrácia csökkentésén volt a hangsúly. Közben szigorították a Büntető Törvénykönyvet, részben a visszaeső bűnözők tekintetében, részben lehetővé téve a tényleges életfogytiglani börtönbüntetés kiszabását, súlyos, erőszakos bűncselekmények esetén.

2010 őszétől felgyorsultak a társadalmi szempontból jelentős változást hozó lépések. A közigazgatás átformálásának első intézkedéseként szeptembertől a hét regionális államigazgatási hivatal helyébe 19 megyei és egy fővárosi közigazgatási hivatal állították föl, amelyek 2011. január 1-jétől kormányhivatalokká alakultak át. A hivatalok élére kormány megbízottak kerültek, és ezáltal megvalósul az önkormányzatok törvényességi felügyelete. Az ügyfélszolgálatok is megkezdték a működésüket, de az „egyablakos” ügyintézésre, a tervek szerint, még 2013-ig kell várni.

2010. október 3-án került sor az önkormányzati választásokra, amelyek az országgyűlési választásokéhoz hasonló eredményt hoztak: a fővárosban, illetve annak kerületeiben és a vidéki nagyvárosokban öt kivétellel mindenhol a FIDESZ-KDNP polgármesterjelöltje győzött. A főváros három kerületében és Szegeden a Szocialista Párt, az egyik budapesti kerületben pedig a helyi civil egyesület győzött. A 119 kisvárosból is csupán nyolcat vezethet baloldali politikus. A Fővárosi Közgyűlésben és a kerületekben is többségbe került a jobboldal, amelynek – Tarlós István személyében – a rendszerváltás óta először sikerült főpolgármestert adnia Budapesten.

A kormányzás első éve alatt a FIDESZ-KDNP szövetség – a kétharmados felhatalmazást érvényesítve – rendkívül sok témában hozott gyökeresen újat. Szűkítették például az alkotmánybíróság jogkörét, amennyiben a költségvetést, adókat, illetékeket és járulékokat érintő törvényeket ezután – és a 2011 áprilisában tettő alá hozott új alkotmány szerint mindaddig, amíg az államadósság a GDP 50 százalékát meghaladja – csak abban az esetben semmisítheti meg, ha úgynevezett alapvető (például élethez, emberi méltósághoz stb. fűződő) jogok sérelmét lehet megállapítani. Ez a korlátozás azonban nem gátolta meg az alkotmánybíróságot abban, hogy 2011 májusában (másodszor is) alkotmányellenesnek ítéljen egy olyan törvénytervezetet, amely 2005-ig visszamenő hatállyal 98 százalékos adót vetett volna ki a közszektorban kiosztott jelentős összegű végkielégítésekre. Az ítélet szerint az emberi méltóságot sérti, ha bevállalással lezárt adóévekben szerzett jövedelmeket adóztatnak.

Jelentős változásokat találunk a médiát szabályozó törvényi/intézményi keretekben is. A „médiaalkotmányként” ismertté vált új sajtótörvényt a parlament két részletben hozta tető alá: az alkotmánymódosítást igénylő, valamint a médiafelügyelet átalakításáról szóló részt a kormánypárti frakciók még 2010 nyarán megszavazták, a részletes sajtószabályokról szólót azonban – tekintettel a jelentős hazai és nemzetközi kritikákra – lényegi változtatások után végül csak 2010 novemberében. A „médiaalkotmány”, amelynek hatálya egyaránt kiterjed a nyomtatott és az elektronikus sajtóra, több kérdésben is szigorítja a médiumok működési szabályait: ezentúl nem csak a bíróságok, hanem a médiahatóság is informátoraik felfedésére kötelezheti az újságírókat, ha azt a közérdek úgy kívánja, illetve súlyos bírságot szabhat ki a közérdeket sértő tartalmat lehozó sajtóorgánumra. Ugyanakkor, a törvény kiterjeszti a médiában dolgozók szabadságát, amennyiben megvédi őket a média tulajdonosaival és finanszírozóival (reklámcégekkel) szemben.

A kormány az addigi három (állami, magán és önkéntes) pilléren nyugvó nyugdíjrendszer helyébe kétpilléres (állami és önkéntes) rendszert hozott létre. A magánból az állami rendszerbe visszalépők vagyonát (az úgynevezett „reálhozam”, a hozamgarantált tőke feletti rész kivételével) a kormány egyrészt az államadósság csökkentésére, másrészt az államháztartás (például az állami nyugdíjassza) folyó hiányának az enyhítésére szándékozik felhasználni.

Legújabb fejleményként, 2011 áprilisában az Országgyűlés új alkotmányt fogadott el. Az alkotmányozási folyamatban – amelyet az MSZP és az LMP bojkottált, és magát az alaptörvényt is illegitimnek tartja – a 8 millió magyar választópolgár 12 kérdést tartalmazó kérdőívet kapott, amelyek visszaküldésével lehetőség nyílt a közvetlen vélemény-nyilvánításra. Az új alkotmány hitet tesz a magyarok kulturális, történelmi, vallási öröksége mellett, és felelősséget érez a határon túli



magyarok sorsáért. Az uniós tagságból adódóan elismeri az EU-jog magyarországi érvényesíthetőségét. Az ország hivatalos nevéből kiveszi a „köztársaság” szót, ugyanakkor államformaként megtartja azt. Védi a család hagyományos (férfi és nő között értelmezett) formáját és az emberi életet a fogantatástól kezdve. Az alaptörvény továbbá szól általános kérdésekről (hivatalos nyelv, főváros, demokrácia, pénznem), szabadságjogokról és felelősségről (szólás-, lelkiismeret-, és vallásszabadság, sajtószabadság, a tudomány és a művészet szabadsága, hon- és polgári védelem, életfogytiglani elzárás stb.). Külön fejezet foglalkozik az állami intézményekkel (például országgyűlés, kormány, bíróságok, alkotmánybíróság, ügyészség, MNB, önkormányzatok) és a legfőbb közjogi méltóságokkal, azok megválasztási rendjével és jogköreivel. Megtiltja országos népszavazás tartását az alkotmány módosítására irányuló, valamint a költségvetést érintő kérdésekről. Korlátozza az Országgyűlést, és ezáltal a mindenkori kormányt, a költségvetés és a hitelfelvétel kérdéseiben, abból a célból, hogy az államadósság ne emelkedhessen a GDP 50 százaléka fölé. Az alaptörvény szövege számos helyen hivatkozik az úgynevezett sarkalatos törvényekre, amelyek megszavazásához (a jelenlegi értelmezés szerint) a jelenlévő képviselők kétharmadának a támogatása szükséges, és amelyek szinte valamennyi fontos kérdésben, illetve országos jelentőségű intézmény esetében a működés részletes szabályait kell hogy tartalmazzák.

A FIDESZ-KDNP szövetség – élve az országgyűlési választások nyomán szerzett nagyarányú parlamenti felhatalmazásával – a társadalmi élet szinte minden területén az általa ideálisnak tartott intézményrendszer kialakításába kezdett. Az országos jelentőségű intézmények feladatait és működési szabályait az új alkotmányban és a sarkalatos törvényekben rögzíti. Az azok élére kiválasztott vezetőket jóval a négyéves kormányzati cikluson túlnyúló időre (6-9-12 évre) nevezi ki.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A magyar gazdaság 2010-ben 1,2 százalékos növekedést produkált, ami kissé elmaradt az EU27 átlagától (1,8%). A növekedés kizárólag az újból nekilinduló exportnak volt köszönhető, miközben a belső fogyasztás – a magán (-2,1%) és a közületi (-1,9%) –, valamint a beruházások (-5,6%) tovább csökkentek. A belső piac további szűkülése miatt az importnövekedés jóval az exporté alatt maradt, aminek jelentős szerepe volt a folyó fizetési mérleg példátlan (a GDP 2,1 százaléka rá) többletében. A nettó EU-transzferekkel együtt ez azt jelenti, hogy Magyarország – a GDP közel 4 százaléka tehető külső finanszírozási képessége miatt – nem szorul új külső finanszírozásra, csak a lejáró hitelek többségének megújítására, vagyis a nettó külső adósság csökken.

Eme pozitív eredményért azonban a munkavállalóknak nagy árat kell fizetniük. A munkanélküliségi ráta – a foglalkoztatottak létszámának a közmunkaprogramok nyomán tapasztalható enyhe emelkedése ellenére – tovább nőtt: a 2009-es 10 százalékról tavaly 11,2 százalékra. Ezen a téren a Tízek közül csak a balti államok és Szlovákia mutat a hazánknál kedvezőtlenebb képet. A mindkét nemet tartalmazó összesített foglalkoztatási ráta 55,4 százalékos szintje pedig nem csupán a fejlett tagországok átlagától marad el (a legjobb eredményeket felmutató hollandok, dánok, svédok, németek és osztrákok mutatóitól egyenesen fényévekkel), de a 27 tagú Európai Unió egyik legrosszabb értéke is. Történik mindez annak ellenére, hogy a 2005-2010 közötti időszakban a vállalkozások számára olyannyira fontos egységnyi munkaerőköltség tekintetében Magyarország a régió egyik legversenyképesebb telephelyének bizonyult. Az említett, hatéves időszak kumulált adata 7,1 százalékos csökkenést mutat, amelynek csak a litván adat kedvezőbb (-7,4%), míg a lengyelek (-4,5%) kivételével a Tízek többi államában nettó (2,2–6,5 százalékos) növekedés volt megfigyelhető.

Ami a gazdaságpolitikát illeti, jelentős fordulat látszik a 2010 májusának végén hivatalba lépő második Orbán-kormány kezdeti elképzelései, és a 2011 márciusában nyilvánosságra hozott Széll Kálmán Tervben felvázolt célok, illetve konkrét lépések között. A kormányzás első hónapjaiban az új kabinet az „előremenekülésben” látta a kiutat: adócsökkentéssel felpörgetni a gazdaságot, és így „kinőni” az adósságot. Ehhez azonban pótlólagos költségvetési mozgásra lett volna szüksége, amit – az euróövezeti válság körülményei között – sem a pénzpiacok, sem az Európai Unió meghatározó tagállamai, illetve szervei nem akceptáltak. A forint jelentősen meggyengült, a kamatok megemelkedtek, az államadósság, illetve a már meglévő magánadósság finanszírozása, valamint általában a hitelezés megdrágult.

2010 júniusában jelent meg a kormány már említett 29 pontos csomagja. Ebben egyszerre volt jelen a lakosságot és a vállalkozókat érintő bizonyos elvonások (személyi jövedelemadó, társasági adó) csökkentése, egyes terhek (kisadók, örökösödési illeték) eltörlése, a közszféra személyi és dologi kiadásainak (bértömeg, végkielégítés) visszafogása vagy maximalása (2 millió forintos bérplafon), valamint, szintén a közszféra területén, egyes (például bútór- és autór-) beszerzések átmeneti megtiltása. További „népszerű” intézkedésként értékelhető egyes, a feketegazdaságba tartozó tevékenységek (pálinkafőzés, háztartási munka) legalizálása és (bizonyos határig történő) adómentesítése, a devizahitelek védelme (a kilakoltatási moratórium meghosszabbítása), valamint annak a szándéknak a jelzése, hogy a kormány, ha kell, az árszabályozás eszközével is meggátolja a háztartási rezsikiadások növekedését. A csomag részét képezte a bankokat, biztosító társaságokat és pénzügyi cégeket terhelő évi 13 milliárd forintos különadó drasztikus, évi 200 milliárd forintra történő emelése.

A költségvetési konszolidációhoz szükséges megszorító intézkedések tehát – a közsféra kivételével – elmaradtak, ami jelentős részben hozzájárult ahhoz, hogy tavaly júliusban a magyar kormány nem tudott megegyezni az IMF tárgyalóküldöttségével a hitelszerződés megújításáról. Azóta Magyarország a pénzügyi piacokról finanszírozza az államadósságát.

Bár 2010 októberében további szektorokra terjesztették ki a válságadót – távközlés: 61 milliárd forint, kiskereskedelem: 30 milliárd forint, energetika: 70 milliárd forint –, a 2010-es államháztartási hiány a GDP 0,4 százalékával így is túllépte a konvergenciaprogramban vállalt mértéket. Miközben a 4,2 százalékos deficit a harmadik legjobb érték a Tízek csoportján belül – és ezzel összefüggésben az államadósság GDP-ben mért 1,8 százalékpontos növekedése jóval kisebb, mint akár az EU27 (+5,6 százalékpont), akár az euróövezet (+5,8 százalékpont) átlaga –, a szerkezeti reformok elmaradása miatt az államháztartás válságadók nélkül vett egyensúlya tovább romlott.

A 2011. január 1-jétől megvalósuló adócsökkentések tovább szűkítették a kormány mozgásterét, miközben februárban az államháztartás – helyi önkormányzatok nélkül számított – kumulált hiánya meghaladta az éves előirányzat 80 százalékát. Bár nyilvánvaló volt, hogy a 3000 milliárdos magánnyugdíjpénztári vagyon négyötödének kvázi államosítása révén csökken majd az államadósság, és tartható lesz a 2011-es hiánycél, a mindennaposá váló nemzetközi kritika hatására, valamint a romló egyensúlyt látva, 2011 márciusában a kormány meghirdette az államadósság legyőzését zászlajára tűző Széll Kálmán Tervet. Ez utóbbi részletes menetrendet állít föl arra vonatkozóan, hogy a közszolgáltatások költséges alrendszereit (nyugdíj, egészségügy, oktatás, közösségi közlekedés, közigazgatás stb.) hogyan, milyen konkrét törvényalkotási lépésekkel lehet és kell olcsóbbá és egyben hatékonyabbá tenni.

A Széll Kálmán Terv – amely megjelenésekor az egyensúlyi pálya melletti határozott kiállásával nyugtatóan hatott a pénzügyi piacokra és erősítette a Magyarországgal szembeni bizalmat – nem kerülhette el a hazai és nemzetközi elemzők alapos kritikáját. Ez utóbbi lényege, hogy nem elég törvényeket hozni (például a rokkantnyugdíjasok átvilágításáról és egy részüknek a munkaerőpiacra történő visszavezetéséről), a törvényekkel teremtett helyzetekre is választ kell adni (a példánál maradva munkát kell föl kínálni a megnövekedett számú potenciális munkavállalónak). További kritika, hogy az egyes reformlépések nincsenek háttér tanulmányokkal, hatáselemzésekkel alátámasztva, és a különböző területeken tervezett intézkedések esetleg ütközhetnek egymással (például az árvérezési moratórium a hitelezés elengedhetetlenül szükséges felpörgetésével).

Az Európai Bizottság – a magyar kormány által 2011 áprilisában az EU-hoz benyújtott konvergenciaprogram, illetve Nemzeti Reformprogram alapján – úgy látja, hogy a felrajzolt makrogazdasági pálya túl optimista, különösen ami a belső fogyasztás növekedését illeti. Az építőipar nagyon lassan tér magához, a hitelezés visszaszorult, az adókedvezményeket élvezők jelentős része inkább megtakarít. A foglalkoztatás rendkívül alacsony, a rosszul képzett munkaerő tömegeinek (köztük a romák) aktiválásával a közmunkaprogramok – többek között, mivel nem vált általánossá a támogatások eredmény szemléletű odaítélése – egyelőre nem képesek megbirkózni. A 0-6 éves gyermeket nevelő nők foglalkoztatását a bölcsődei-óvodai férőhelyek hiánya nehezíti. Az újjászervezett Költségvetési Tanács – bár az alkotmány értelmében vétőjogot kap az éves költségvetési törvénnyel kapcsolatban – mégis, viszonylag szűk feladatkörrel rendelkezik, amennyiben nem fogalmazhatja meg a véleményét a költségvetés teljes kialakulási folyamatában. A különböző programokban szereplő hiánycélok teljesítéséhez további konkrét, szerkezetjavító intézkedésekre van szükség, különben már 2012-ben újra a GDP 3 százaléka fölé nőhet az államháztartási deficit.

## Összegzés

Magyarország a 2010-es parlamenti választásokkal új korszakba lépett. A FIDESZ-KDNP kormány a példátlan arányú választói felhatalmazás alapján végre megteheti azokat a kardinális, társadalmi-gazdasági nagyrendszereket érintő reformlépéseket, amelyek révén az ország kikerülhet az adósságcsapdából, és fenntartható pályára állhat a gazdasági fejlődés. A kezdeti bizonytalanságot és sokszor bizalomvesztést szülő intézkedések után, 2011 tavaszától a pénzügyi piacok és a nemzetközi (köztük európai) intézmények által is támogatható irányba váltott – legalábbis a meghirdetett programok szintjén – a magyar gazdaságpolitika. A kormánynak azonban további következetes munkára lesz szüksége ahhoz, hogy a konvergenciaprogramban vállaltakat valóra váltsa.



## Szlovénia

Somai Miklós

### Politikai és társadalmi helyzetkép

Az a tény, hogy a legutóbbi szlovéniai választásokon győztes Szociáldemokraták (SD) gyakorlatilag a globális pénzügyi és gazdasági válság kitörésekor kerültek hatalomra – és alkottak kormánykoalíciót három másik párttal, a liberális Zares-szel és LDS-sel, valamint a nyugdíjasok pártjával, a DeSUS-szal – már előrevetítette, hogy mind politikai, mind gazdaságpolitikai téren igen nehéz kormányzási időszakra számíthatnak. A helyzetet tovább rontotta, hogy a kis belső piaccal, rendkívül nyitott és exportorientált gazdasággal rendelkező országot a válság szűkebb európai környezeténél lényegesen nagyobb mértékben sújtotta. 2009-ben a GDP visszaesése 8,1 százalékos volt, ami csaknem duplája volt az EU27 átlagának (-4,2%).

Mínt hogy a válságkezelés feladatai kronológiailag igazodtak a válság szakaszaihoz – pénzügyi stabilitás megteremtése, gazdaságélénkítés stb. –, az első másfél évben (nagyjából 2010 tavaszáig) a lakosság a körülményekhez képest kevéssé érezte meg a visszaesés következményeit, és a kormánykoalíció viszonylag nagyobb társadalmi ellenállás nélkül alakíthatta gazdaságpolitikáját. Az egymást néhány hónapos időközönként követő (2010 januárjáig szám szerint három) gazdaságélénkítő program igyekezett enyhíteni a válság gazdasági és társadalmi hatásain, illetve elkerülni a munkanélküliség és szegénység tömegessé válását. A kármentést és -megelőzést azonban az államháztartás szenvedte meg (2009-ben 6 százalékos deficit), ezért Szlovéniát 2009. december 2-án formálisan az EU túlzott deficit eljárása alá vonták. Az aláírt dokumentumok szerint az országnak 2013-ig kell a GDP 3 százaléka alá vinnie az éves államháztartási hiány mértékét.

Az államháztartás rendbetételével kapcsolatos – részben az ország elemi érdekeiből, részben az Európai Bizottság által javasolt/forszírozott – teendők azután, 2010 kora tavaszától kezdődően egyre inkább a lakosság életszínvonalát érintő programokban (például a 2010. februári, úgynevezett Kilábalási Stratégiában) és törvényjavaslatokban (például a nyugdíjreformban) öltöttek testet. A gazdaságélénkítő csomagok kifuttatása, valamint a fiskális konszolidáció feladatai súlyosan beárnyékolják a kormánykoalíció népszerűségét, és a bevezetésre váró gazdaság- és társadalmpolitikai lépések egyre nagyobb

ellenállásba ütköztek. A protestálók között találjuk a – törekvéseikben természetesen a politikai ellenzék által is támogatott – szakszervezeteket, a felsőfokú tanulmányaikat végző diákokat, az idős munkavállalókat és a nyugdíjasokat. Terjedőben van az a módszer, hogy a parlament által elfogadott törvényjavaslatokról népszavazást kezdeményeznek, amelyhez 40 ezer aláírásra van szükség. A rész- és időszaki munkák újraszabályozásával kapcsolatos törvényt 2011 áprilisában a szavazók több mint 80 százaléka utasította el – 34 százalékos részvétel mellett.

A következő népszavazást 2011. június 5-ére írták ki: ezúttal a nyugdíjrendszer átalakításáról szóló törvényről. A jelenlegi viszonylag alacsony – a nők esetében 57, a férfiaknál 58 éves – nyugdíjkorhatár fokozatos, és egységesen 65 évre történő emeléséről kellett dönten. Rossz előjel volt, hogy a koalícióból 2011. május 9-én (nyilvánvalóan a nyugdíjtörvény miatt) kilépett a DeSUS, miáltal a kormányzó pártoknak mindössze 42 képviselőjük maradt a 90 tagú parlamentben. Hiába próbálta meg a kormány az alkotmánybírósnál megtámadni a népszavazást – mondván, a nyugdíjreform a költségvetés hiányának csökkentését célzó kormányprogram döntő fontosságú része –, hiába a több mint egy éven át tartó egyeztetések és módosítások és a nagy nemzetközi szervezetek (Európai Bizottság, OECD, IMF) törvény melletti kiállása, a népszavazást megtartották. Mintegy 40 százalékos részvétel mellett a szavazók 72 százaléka utasította el a reformot.

Az újabb elvesztett referendum után kétféle forgatókönyv van kibontakozóban: vagy bukik a kormány és előrehozott választásokat tartanak, vagy marad, és akkor a reform meghíusulása miatt kieső pénzt a közszektorban dolgozók fizetésén és egyéb megszorító intézkedések révén spórolják meg. Ez utóbbi verzióra akkor volna lehetőség, ha a Pahor-kabinetnek sikerülne ad hoc egyezségeket kötni a független képviselőkkel, valamint a DeSUS azon tagjaival, akik már jelezték együttműködési készségüket. Ily módon a kabinet hivatalban maradhatna a 2012 őszére esedékes következő országgyűlési választásokig.

A külkapcsolatok terén az egyetlen tisztán politikai jellegű ügy – és egyben említésre méltó változás –, hogy a Horvátország EU-csatlakozásának blokkolására okot adó szlovén-horvát határvita egyelőre lekerült a napirendről. A felek a még 2009 novemberében Stockholmban aláírt szerződés értelmében egy öt főből álló döntőbírószágra bízzák a vitás kérdések rendezését, de csak azután, hogy pont kerül a horvát EU-csatlakozási szerződésre.

További három, immár legalább annyira gazdasági, mint politikai jelentőségű témáról kell még szólni. Az egyik az olaszok által a Trieszti-öbölbe tervezett LNG-terminállal kapcsolatos vita. A szlovén kormány szerint a létesítménnyel

Róma megsértene az EU működéséről szóló Szerződés 259. cikkelyét, amennyiben az építkezés gyakorlati megvalósulása nincs összhangban a határon átnyúló környezeti hatásokra vonatkozó uniós és nemzetközi szabályokkal. A szlovének panaszukkal az Európai Bizottsághoz fordultak, az építkezést az olaszok egyelőre leállították. Érdeemes megjegyezni, a térségben volt már rá példa, hogy környezetvédők és civil szervezetek sikeresen akadályozták meg beruházást, jelesül a koperi kikötő bővítését. Akkor az volt a fő kifogás, hogy a beruházás révén ipari jellegűvé válna a térség, és a turizmusban több munkahely kerülne veszélybe, mint amennyi a kikötő-fejlesztéssel kapcsolatban létesülne.

A második, szintén vitákkal teli téma a krsko-i atomerőmű ügye. A horvát határhoz közel, de szlovén területen lévő atomerőmű még a jugoszláv időkben, a két ország közös beruházásaként épült. Ma is fele-fele arányban osztoznak minden: költségeken, profiton, energián, és elvileg az atomhulladékon is. A gyakorlatban a hulladék egyelőre Szlovénia területén marad, amelynek tárolására és kezelésére speciális pénzügyi alapot hoztak létre. A problémát az okozza, hogy a szlovének (a szlovén politikusok) szerint a horvát befizetésekkel mindig gond van. Mindazonáltal, szakmai szinten a résztvevők napi kapcsolatban állnak egymással, ismerik egymás gondjait, és túréhatáron belül tudják tartani a vitát.

Végül, a harmadik téma már nem feszültségről, hanem együttműködésről szól. Miután a piaci elemzések azt mutatták, hogy a szlovén-horvát-bosnyák-szerb 63,5 millió tonnás éves áruforgalomból mindössze 7,3 millió tonnát tesz ki a kétoldalú kereskedelem, a fennmaradó rész pedig mind tranzitáru, a négy ország közül három (Szlovénia, Horvátország és Szerbia) közlekedési miniszterei 2010 augusztusában aláírták az úgynevezett Cargo-10 Kft. létrehozásáról szóló szerződést. A nevével az európai 10-es közlekedési folyosóra utaló cégben a három ország nemzeti vasúttársaságának mindegyike egyharmados részt mondhat a magáénak. Céljuk a korridor műszaki fejlesztése (a sebesség növelése), az interoperabilitás megteremtése – ami az elektromos rendszerek egységesítése révén lehetővé teszi, hogy mozdonycsere nélkül lehessen a határokon áthaladni – és általában a modernizáció által elősegíteni, hogy az árucserre egyre nagyobb hányada bonyolódhasson vasúton. Az alapítókön túlmenően Bosznia-Hercegovina és Macedónia is aláírta a jövőbeni tagságra vonatkozó szándéknyilatkozatot, Montenegróval és Bulgáriával intenzív tárgyalások folynak, de Görög- és Törökország is jelezte érdeklődését.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A válság előtti években a szlovén gazdaságot az export és a beruházások által fűtött, gyors növekedés jellemezte: a 2005-2008 közötti négyéves időszakban a GDP kumulált növekedése 22,7 százalékos volt. 2008 ősze és 2010 tavasza

között azonban, a válság mélypontján, a kis, nyitott gazdaságú, az exportpiacoktól jelentős mértékben függő ország közel 10 százalékos visszaesést szenvedett el, némileg lelassítva azt az utolérési folyamatot, amely a szlovének életszínvonalát egyre inkább a régi nyugati demokráciákéhoz közelítette. A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP tekintetében Szlovénia az EU15 átlagában mérve 2005 és 2008 között 77-ről 82 százalékos szintre jutott, majd a válság következtében egy év alatt 2 százalékpontot veszített. Mínt hogy a válságot követő évekre kirajzolódó növekedési kilátások a korábinál lassúbb pályát vetítenek előre, az utolérés folyamata is elhúzódni látszik. A 2010-es +1,2 százalékos, igen szerény GDP-változás után – amely elmarad a régi tagországok és az EU egészének egyaránt +1,8 százalékos átlagától –, 2011-re is csak 1,9 százalékos gyarapodásra lehet számítani.

A lassabb növekedési pálya annál is inkább aggodalomra ad okot, mert a túlzott deficit eljárás alapján tető alá hozott stabilitási programban – annak legutóbb frissített, 2011. áprilisi verziója szerint – a szlovén államháztartás hiányát 2011 után már nagyobb lépésekben kellene rendbe hozni. Igaz, a menettrendet évente felülvizsgálják, de a céldátum nem változik: 2013-ig a GDP 3 százaléka alá kell vinni a szlovén államháztartási deficitet. A 2010. januári stabilitási program szerint 2010-ben 5,7, 2011-ben 4,2, 2012-ben 3,1, 2013-ben pedig 1,6 százalék lett volna a hiány. Bár a hathatós intézkedéseknek (a szociális és kamatkiadásokon, valamint az állami támogatásokon elért megtakarításoknak) hála, a 2010-es hiány (5,6%) valamivel kisebb lett a tervezettnél (5,7%), látva a lassúbb növekedési pályát – valamint a lakosság kezdődő ellenállásának a jeleit (lásd referendumok) –, az egy évvel későbbi dokumentum már egészen más elérési utat vázolt föl. Az új stabilitási program szerint 2011-ben 5,5, 2012-ben 3,9, 2013-ben pedig 2,9 százalék lenne a hiány.

Az államháztartás rendbehozatalának folyamatában tehát, az új realitás – a lassú növekedés – mellett számolni kell a szociális államhoz, illetve annak hosszú évtizedek alatt felhalmozott vívmányaihoz ragaszkodó szlovén lakosság ellenállásával. Ez utóbbi – mint láttuk – a nyugdíjreformmal kapcsolatos népszavazáson döntő szakaszához érkezett. A 2010 decemberében elfogadott új nyugdíjtörvény a szlovén költségvetési konszolidációs program egyik legfontosabb eleme. A reform lényege az aktív életpálya megnyújtása (a nyugdíjkorhatár és a minimális nyugdíjba vonulási kor felemelésével, valamint egy, a minél későbbi visszavonulásra készítő bonus/malus rendszer bevezetésével), a teljes jogú nyugdíjhoz szükséges évek számának a növelése (három évvel), és az indexálási formula megváltoztatása (18 helyett a legjobb 27 év figyelembe vétele, és a nyugdíjnak az inflációhoz való részleges hozzákapcsolása). Bár a reform a törvényben rögzített formájában csak 2025-ig garantálja, hogy a nyugdíjkiadások nem nőnek a GDP százalékában – és ezért pusztán egy hosszú folyamat első lépéseként értékelhető –, mégis egyértelmű

elutasításra talált a lakosság körében. Ennek oka, mint az a közvéleménykutatásokból kiderült, hogy bár az emberek is érzik a reform szükségességét, de elfogadhatatlan számukra a javasolt lépések radikalizmusa.

Ha abból indulunk ki, hogy a nyugdíjtörvényt elutasító népszavazás híven tükrözi a szlovén társadalomnak a reformokhoz való hozzáállását, akkor kérdésessé válhat a stabilitási program megvalósíthatósága. Igaz, Szlovénia viszonylag kedvező helyzetben van, amennyiben GDP-arányos államadóssága 2010-ben is csupán 38 százalékon állt, amelynél kisebb eladósodással a keleti bővülés első hullámát jelentő volt kommunista országok (a továbbiakban EU8) közül csak Észtország dicsekedhetett. Ugyanakkor a tendencia mégis aggasztó, és ez a stabilitási program 2010-es és 2011-es verziójában is nyomon követhető: a 2011-es, 2012-es és 2013-as évre vonatkozóan a frissebb változat rendre 1,3 – 2,6 – 4,1 százalékponttal tervez nagyobb államadóssági mutatót, mint az egy évvel korábbi dokumentum. Tovább rontja a kilátásokat, hogy a Szlovénia által gyakorlatilag egyszerre bemutatott stabilitási és nemzeti reform programokban leírt pálya évente a GDP 0,5 százalékának megfelelő – azaz az Európai Bizottság által kívánatosnak tartott 0,75 százalékosnál kisebb – fiskális korrekciót tartalmaz. Az egyetlen pozitívum, hogy a tervek szerint 2011-ben törvényt fogadnak el a közkiadások korlátozásáról, bár a nem-teljesítés fogalmáról még vita van.

Az államháztartást érintő gondok ellenére a szlovén gazdaság alapjában véve egészséges, sőt az EU8 többségének szemében irigylésre méltó állapotban van. A 2010-es adatok tükrében az infláció (2,1%), a hosszú lejáratú államkötvények kamata (3,83%), az export és import egy főre jutó értéke (~10-10 ezer euró), valamint a folyó fizetési mérleg hiánya (a GDP 1,1 százaléka) szinte hajszára megegyezik az EU27 átlagos értékeivel, amely utóbbiakra a régi tagországok – gazdasági súlyuk okán – meghatározó hatással vannak. A bruttó állóeszköz-felhalmozás (a GDP 22,3 százaléka) és a foglalkoztatási ráta (66,2%) tekintetében Szlovénia mind az EU15 átlagát, mind pedig az EU8-on belüli összes versenytársát megelőzi. A munkanélküliségi rátájával (7,3%) hasonló a helyzet, de itt Csehországgal holtversenyben első. További fontos versenyképességi mutató a kutatási, fejlesztési és innovációs potenciál, amelynek terén Szlovénia a legjobb teljesítményt nyújtja a csoportban, az EU27 rangsorában pedig 2010-ben a 13. helyen állt. Az egy foglalkoztatottra jutó munkatermelékenység terén Szlovénia vezette az említett versenytársak rangsorát 2009-ig, majd 2010-ben Szlovákia megelőzte. Szlovénia 2010-es, az EU27 átlagához mért 81,9 százaléka azonban éppen 2 százalékponttal marad el saját 2008-as teljesítményétől, amely teljesítmény egyébként a csatlakozás óta folyamatosan javult, és a kedvező trend a válság után ismét felerősödni látszik. Egyedül a GDP arányában mért külföldi működőtőke-beáramlás és az egységnyi munkaerőköltség csökkentése terén mutatott az ország a környezeténél egyértelműen kedvezőtelenebb képet.

Az összességében kedvező adatok ellenére – éppen az államháztartás állapotának perspektivikus változása fölött érzett aggodalom miatt – egyes, a társadalmi és gazdasági kérdések határmezsgyéjén fellelhető területekkel kapcsolatban mind az OECD, mind pedig az uniós szervezetek hasonló tartalmú ajánlásokat fogalmaznak meg. Ilyen terület például az oktatás általában, illetve azon belül is a felsőoktatás. A „vád” szerint az ország túl drága rendszereket tart fenn, vagyis ez tipikusan olyan terület, ahol spórolni lehetne a közkiadásokon. A szlovének azonban nem bánják, hogy viszonylag kevés tanuló jut egy pedagógusra, vagy, hogy a felsőoktatás ingyenes. Ez utóbbiban – törvény szerint – akár nyolc évig is elidőzhetnek a diákok, miközben 80 százalékos étkezési kedvezményt élveznek. A hosszú egyetemi évek alatt – a közfelfogás szerint – egy szlovén diák kicsit tanul, kicsit dolgozik (diákmunka) és kicsit turistáskodik. Ez a „kényeztetés” a tanulmányok lezárása után is folytatódik – a diplomásokat anyagilag is megbecsülik (lásd nettó 1000 eurós átlagbér) –, és mindez végeredményben oda vezet, hogy a végzősöknek eszük ágában sincs más országban keresni munkát.

Az egyéb kritikákat illetően – a munkaerőpiac merevségével és a vállalkozásbarát gazdasági szabályozórendszer szükségességével kapcsolatban – a szlovének maguk is tudatában vannak teendőiknek, és ez utóbbiak szerepelnek is a nemzeti programokban. A programok megvalósítása szisztematikusan folyik, bár az esetleges újabb referendumok bizonyos kérdésekben további késlekedést okozhatnak. A Világbank „Doing Business” 2011-es rangsorában Szlovénia mindenesetre a 42. helyen áll, ami egy lassan javuló tendencia köztes állomásaként értékelhető: az EU8-on belül a balti államok messze megelőzik (17., 23. és 24. helyezés), Szlovákia közvetlenül előtte található (41.), a magyar (46.), cseh (63.) és lengyel (70.) vállalkozási klímánál azonban lényegesen jobbat kínál.

## Összegzés

A szlovén gazdaság egészséges alapokon nyugszik. Az államháztartás bevételi oldalát illetően azonban a pénzügyi-gazdasági válság mintegy másfél éves kisiklást okozott, amely felszínre hozott néhány strukturális gyengeséget, köztük elsősorban a nyugdíjrendszer tarthatatlanságát. Miközben a különböző makrogazdasági programok még papíron sem biztosítják a közpénzügyek hosszabb távra szóló stabilitását, a jóléti állam vívmányaihoz szokott lakosság sorozatos népszavazásokon állja útját a programokból következő, mérsékelt reformoknak. Ilyen körülmények között a kormányzás egyre nehezebbé válik, ami tovább nehezíti a kilábalási stratégia végrehajtását.

## Észtország

Meisel Sándor

### Politikai és társadalmi helyzetkép

Észtország politikai életének, társadalmi folyamatainak és vitáinak, valamint gazdaságának meghatározó tényezői az elmúlt bő egy év folyamán szorosan összefüggnek a világgazdasági válság súlyos következményeinek elhárításával, a válság sikeresnek mondható kezelésével és az ország új fejlődési pályára való állításával. A döntően 2009-ben végrehajtott gazdasági konszolidáció, a 2010 elején kibontakozó kedvező jelek, a 2010 második felére nyilvánvalóvá vált kilábalás, amelynek pozitív trendje 2011-ben tovább látszik erősödni, valamint a lényegében zökkenőmentes euróövezeti csatlakozás – a meglévő gondok és kockázatok ellenére – lehetővé tették a politikai stabilitás és a társadalmi konszenzus fenntartását. Ezzel kedvező feltételek jöttek létre a gazdaság további megerősödéséhez, a válság előtti fejlődési pálya korrekációjához, a korábbinál fenntarthatóbb növekedéshez.

A világgazdasági válság Andrus Ansip miniszterelnöknek a 2007-ben megtartott törvényhozási választások után megalakult második kabinetje idején sújtott le Észtországra. E koalíciós kormány mögött három pártból álló parlamenti többség állt. A miniszterelnök pártján, a jobbközép Reform Párton kívül a Mart Laar vezette liberális Pro Patria Res Publica Unió és – az akkori és várhatóan 2011 őszéig a köztársasági elnöki posztot betöltő Toomas Hendrik Ilves volt pártja – a Szociáldemokrata Párt küldhetett minisztereket a kormányba. Andrus Ansip egy bizalmi szavazást túlélve és elviselve népszerűségének visszaesését, 2009 tavaszán hozzálátott a szigorú válságkezelő program megvalósításához. Az intézkedések és a visszafogás szigora, valamint ezek kiterjedtsége vitát eredményezett a kabinetben belül, ami 2009 májusában a Szociáldemokrata Párt kormányból való kilépéséhez vezetett. A miniszterelnöknek nem sikerült más politikai erőt bevonni a koalícióba, így ettől kezdve 2011 tavaszáig kisebbségben irányította a megmaradt két pártból álló kormányt.

A kisebbségi kormány igyekezett következetesen végrehajtani a kezdetekben a gazdasági és pénzügyi konszolidációra, ezzel egyidejűleg és később egyre növekvő mértékben az egyensúly megerősítésére, a szerkezeti alkalmazkodásra és

gazdaságélénkítésre összpontosító programját. A válságkezelés rövid távú eredményeként sikerült megőrizni az ország pénzügyi stabilitását. Ezt a sikert visszaigazolta az Európai Unió intézményeinek döntése, amely 2010 nyarán utat nyitott Észtország belépéséhez az euróövezetbe. Az intézkedések hatására a 2009. évi rendkívül nagy, a GDP-ben mért közel 14 százalékos gazdasági visszaesést 2010 folyamán már a bruttó nemzeti össztermék 3,1 százalékos növekedése váltotta fel, amely tendencia 2011-ben sem látszik megtorpanni, az év egészére vetítve a prognózisok 4,9 százalékos bővülést valószínűsítnek.

A javuló növekedési adatok mellett azonban más fő makrogazdasági mutatók esetében egyelőre kevésbé látványos sikert lehet elkönyvelni. A 2008-ig folyamatosan csökkenő munkanélküliségi ráta 2009-ben a megelőző évek 4-6 százalékáról 13,8 százalékra ugrott, és a még mindig meglévő munkaerőpiaci problémák miatt 2010-ben is magas, 16,9 százalékon maradt. Ez a mutató 2011-2012 folyamán is várhatóan csak lassan, néhány százalékponttal fog csökkenni, az előrejelzések szerint 2011-ben 13, majd 11,5 százalékra. A válság időszakában a 2008-as 10,6 százalékos szintről az infláció üteme 2010-ben közel nullára (0,2 százalékra) csökkent. Ez nem volt akadály a euró bevezetésének. A 2010-es év második felében azonban ez a tendencia megtört. Döntően külső hatások miatt az áremelkedés üteme az egész évre vetítve 2,7 százalékra ugrott, ráadásul negyedévenként gyorsuló ütemben. Ezáltal az infláció szintjét a becslések 2011-ben már 4,7 százalékra teszik, ami várhatóan majd csak az év végén és 2012-ben indul csökkenésnek.

Ilyen makrogazdasági környezetben érkezett el Andrus Ansip második kormánya a politikai ciklus végére. A törvényhozási választásokat Észtországban 2011. március 6-án tartották. Az észt szavazók a 2010 őszi végbement lettországi parlamenti választásokhoz hasonlóan bizalmat szavaztak a meglévő kormánykoalíció vezető pártjainak és miniszterelnökének. A választások után megalakult 101 tagú észt törvényhozásban Ansip Reform Pártja 33 képviselői helyet nyert el (a korábbi 31 helyett). Ezzel megelőzte legnagyobb riválisát, az Edgar Savisaar vezette, az orosz ajkú lakosság által leginkább támogatott balközép Centrum Pártot, amelynek a korábbiaknál hárommal kevesebb, 26 parlamenti szék jutott. Harmadik helyen a Reform Párt addigi koalíciós partnere, a Pro Patria Res Publica Unió végzett és képviselőinek számát négyvel növelve 23 helyet szerzett. A parlamentbe bejutott negyedik párt a Szociáldemokrata Párt, amely 19 mandátumot kapott és kilenc képviselővel megerősödve került ki a választásokból. Két korábbi parlamenti párt, a zöldek és az agrár irányultságú Észt Népi Unió kiesett a törvényhozásból.



A választási kampány fő témája érthető módon a gazdaságpolitika folytatása, illetve annak bírálata volt. Az ellenzéki pártok, elsősorban a Centrum Párt a magas munkanélküliséget, a súlyos adóterheket, a sokak számára nehezen elviselhető társadalmi hatásokat, a társadalommal való párbeszéd elégtelenségét vetette a kormánypártok szemére, amelyek viszont a kitapintható sikerekkel, a gazdaság felívelő pályájával érveltek. A kampány nem nélkülözte a személyes támadásokat sem: az ellenzéki Savisaart azzal vádolták meg, hogy oroszországi forrásokból finanszírozzák pártjának akcióit. A miniszterelnök a választások előtt kizárta a Reform Párt és Savisaar Centrum Pártjának szövetségét. A gazdaság- és társadalompolitikai koncepciók alapján és a választási kampány előzményei után nem volt meglepő, hogy a Reform Párt és a Pro Patria Res Publica Unió megújította koalícióját, immár 55 fős parlamenti többséggel a hátuk mögött. Andrus Ansip így megkezdhetette az egymást követő, sorrendben már harmadik miniszterelnöki ciklusát.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A válság előtti kiugróan magas észt gazdasági növekedés forrását a beruházások bővülése, a döntően külföldi hitelek által táplált lakossági kereslet, kisebb részben pedig az export képezte. Ez a fejlődési pálya a krízis alatt és után fenntarthatatlannak bizonyult. A gazdaságpolitikai kiigazító lépések és az alkalmazkodás eredményeként 2010 óta átrendeződés volt megfigyelhető a nekiloduló növekedés hátterében. A 2010-es 3,1 százalékos, a következő években várhatóan 4-5 százalék közé prognosztizálható GDP-bővülés elsődleges mozgatója az export növekedése. A beruházások 2010-ben még nem töltötték be a korábbi növekedést generáló szerepüket, habár 2011-2012-ben hozzájárulásuk a GDP emelkedéséhez várhatóan nagyobb lesz. Hasonló tendencia figyelhető meg a belső kereslet fellendülése terén is. Ez 2010-ben rendkívül lanya volt, csak egy-két év múlva lesz valószínűleg erősebb a húzóhatása a gazdaság egészének fejlődésére.

A gazdasági növekedés élénkülését tehát jelenleg elsősorban az export vezérli. Az észt áruexport 2010 utolsó negyedében kiugróan magas ütemben, 53 százalékkal nőtt, de az év egészére vetítve is figyelemre méltó 35 százalékos bővülést mutat. Ez magasabb ütem, mint a válság előtt években valaha volt. A szolgáltatások kivitele szerényebben, 8 százalékkal nőtt, ez még nem éri el a válság előtti évekre jellemző adatot.

Az áruexport felfutása és kimagasló eredménye mögött több tényező húzódik meg. Elsőként említhetők a külső tényezők. Az észt termékek elsődleges felvevőpiacai, a skandináv országok, Németország, Oroszország és a másik két balti állam dinamikusan bővülő keresletet támasztanak. A kivitel ráadásul a

korábbiakhoz képest javuló szerkezetet mutat. Jelentősen bővült a feldolgozóipar kivitele (Németországba, Svédországba, Finnországba), az élelmiszerexport Oroszország irányában, valamint az energia hagyományos kivitele az élénkülő lett és litván piacra. Ilyen körülmények között a kiépített versenyképes termelést sikerült átirányítani a továbbra is viszonylag szűk, de a jövőben valószínűleg bővülő belső piacokról a külpiaconra. A partnerek piacától való nagyfokú függés ugyanakkor bizonytalansági tényező, egy esetleges visszaesés a külső keresletben gyengítheti a növekedés legfontosabb jelenlegi motorját.

Ez a tény rámutat az export bővülése mögött meghúzódó egyéb, a versenyképességgel összefüggő tényezők fontosságára. A válságkezelő intézkedések hatása, hogy a 2004-ben csatlakozott tagállamok körében Észtországban javult a legnagyobb mértékben az egységnyi munkaerőköltség mutatója. E tekintetben alapvetően sikerült megváltoztatni a krízis előtti időszak romló és veszélyes tendenciáját. Ezzel egyidejűleg jelentősen nőtt az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység indexe is, ami 2010-ben (a válság ellenére tovább javulva) már megközelítette a magyar és a cseh szintet. Természetesen a bérek és a munkaerőköltségek jövőbeni fokozatos emelkedése ronthat ezen a válság során kialakult helyzeten, ezért hangsúlyosan előtérbe kerül a termelés technológiai megújításának folytatása, az innovációs háttér javítása. A kutatásra és fejlesztésre fordított kiadások a krízis időszakában sem estek vissza számottevően. Az Európai Unió innovációs indexét tekintve Észtország előkelő helyet foglal el, csak némileg marad el az EU27 átlagától, a fejlett nyugat-európai tagállamok csoportjában helyezkedik el, ahol mellette a vizsgált országok közül csak Szlovénia található.

A gazdaság élénkülésével bizonyos mértékben nőtt és bővülni fog az észt import is. A kereskedelmi mérleg válság előtti folyamatos hiányával szemben 2009-ben az áruk és szolgáltatások kivitele már közel 850 millió euró többletet mutatott, ami a következő évben 970 milliós aktívumot ért el. A folyó fizetési mérleg a 2005-2008-as időszak súlyos deficitjei után szintén előjelet váltott 2009-től kezdve. Akkor a többlet a GDP 4,5 százalékát tette ki, 2010-ben némi romlás eredményeként 3,6 százalékra rúgott.

A kereskedelmi és a külső egyensúlyi mutatókhoz képest a növekedést korábban tápláló beruházásokról kirajzolódó kép nem annyira kedvező. A válság előtti kiemelkedő aktivitás után, amikor a bruttó állóeszköz-felhalmozás elérte a GDP közel 30-35 százalékát is, a tevékenység a megrázkódtatások hatásaként jelentősen visszaesett: 2009-ben a GDP 21,6, 2010-ben pedig csupán 18,6 százalékát tette ki. A kilátások azonban lassú javulást ígérnek, 2011-2012 között mintegy évi 13-15 százalékos növekedés várható a befektetésekben. Ezt erősíti az uniós források felhasználásának bővülése, főleg az infrastruktúrában (eddig a

2007 és 2013 között rendelkezésre álló keretnek csak 15 százalékát használták fel). További impulzust adhat a beruházásoknak az üzleti várakozások javulása. Az észt és a külföldi vállalatok komoly energiaprojektet terveznek, újból élénkülnek a kiskereskedelembe irányuló befektetések. Az észt állam a széndioxid-kibocsátási kvóták eladása kapcsán kötelezettséget vállalt környezetvédelmi beruházások megvalósítására. Az eurózóna tagságtól szintén erősödő impulzusokat várnak. A beruházások élénkítésében szerepe lehet a közvetlen működőtőke beáramlásának is. Az FDI a válság előtti kiemelkedő mértékhez képest 2008-ban jelentősen visszaesett, de már 2009-ben bővülésnek indult. 2010-ben 1,2 milliárd eurót tett ki, ami azért jóval alatta maradt a 2005-2008-as adatoknak. Az FDI-beáramlás terén Észtország 2009-2010-ben nagyságrenddel vonzóbb célterület maradt, mint a másik két balti állam, a visszaesés jóval kisebb volt az ott tapasztaltaknál. A 2011-es észt kilátások is messze jobbak, mint Lettországon és Litvániában, a beáramló FDI nagysága megközelítheti a válság előtti évek mutatóit. Ezt az észt gazdaság iránti bizalom helyreállása és a növekvő profitráta magyarázza. Emellett ugyanakkor a lakossági beruházások változatlanul alacsonyak maradnak a következő években, mivel csökkent és csak lassan nő a háztartások jövedelme, magas a munkanélküliség, és szigorodtak a hazai hitelfelvétel feltételei.

Az észt gazdaság kritikus területe a munkaerőpiac. Annak ellenére, hogy a válságkezelésnek kiemelt terepe volt a munkanélküliség növekedésének tompítása, a munkaerőpiac rugalmasságának javítása, a képzési rendszer hatékonyságának növelése, a kedvező jelek mellett itt számos feszültség és veszély körvonalazódik. A munkanélküliségi ráta 2010-ben érte el mélypontját a nagyon magasnak számító csaknem 17 százalékos szintjével. A következő két évben lassú javulás várható, de a probléma megmarad. A munkanélküliség a magas szint mellett egyenletlenül oszlik meg. Az exportra termelő versenyképes ágazatokban és az ország bizonyos régióiban nő a munkaerő iránti kereslet, más szektorokban és körzetekben ugyanakkor nehéz elhelyezkedni. Az átképzési programok ellenére növekszik a munkaerő-kereslet és -kínálat strukturális és szakmai képzettségi eltérése. Emiatt a magas általános munkanélküliség mellett is kialakulhat strukturális munkaerőhiány. Az Európai Bizottság 2011 júniusában kiadott ajánlásai hangsúlyosan hívják fel az észt kormány figyelmét a munkaerőpiaci politika gyenge hatékonyságára és nem utolsósorban a képzési rendszer hozzáigazítására a válság után megváltozott munkaerő-kereslet szakmai struktúrájához, vagyis a kínálati alkalmazkodás fontosságára. A foglalkoztatás észtországi mutatói szintén kedvezőtlenül alakultak az elmúlt években: a válság előtti csaknem 70 százalékos szintről 2009-2010-ben 61-63 százalékos szintre csökkent. Ennek oka egyrészt a társadalom előregedése, másrészt az, hogy a válság éveiben a munkaerőpiacról kikerült embereket a már említett képzettségbeli és területi elhelyezkedési problémák miatt rendkívül nehéz visszavezetni a munka világába. A munkaerőpiaci feszültségek azt a veszélyt

vetítik előre, hogy további lépések hiányában a jövőbeni gazdasági növekedés korlátjává válhatnak.

Az észtországi gazdaság további potenciálisan veszélyes eleme az infláció megugrása. A 2009-es nagyon alacsony szintről indulva a pénzromlás üteme 2010 második felében felgyorsult, az év végén – havi bázison számolva – az 5 százalékot is elérte. A 2010 egészére számított 2,7 százalékos érték még önmagában nem gond, azzá válhat azonban, ha 2011-2012-ben nem sikerül kordában tartani. A 2010. év végének adatait döntően külső tényezők magyarázzák, az energiahordozók, a nyersanyagok és az élelmiszerek világpiaci áremelkedése. Ehhez járult hozzá bizonyos mértékig az euróra való átállás időszakos hatása, a korábbi adóemelések (jövedéki adó, ÁFA) átgyűrűzése, sok ágazatban a kis piacon a monopolhelyzetű szolgáltatók árnövelése és a villanyáram-piac megnyitása. Ezzel szemben mérséklő hatása lehet annak, hogy a belső kereslet, a bérek és a magánfogyasztás csak lassú növekedésük okán korlátozhatják az áremelésre irányuló törekvéseket. Számos további belső tényező és külső körülmény befolyásolhatja még az inflációt, akár mindkét irányban, ezt azonban még nem látni biztosan. Az elemzések szerint az inflációs nyomás 2011 második felében mérséklődhet, de a számításokat keresztülhúzzhatják előre nem kalkulálható tényezők is.

Meggyőző kép rajzolódik ki az észt gazdaságról, ha az államháztartás állapotát tükröző mutatókat vesszük számba. Az észt kormányok hosszú éveken át tartó óvatos és következetes egyensúlyi politikája azt eredményezte, hogy Észtország a válság éveiben is kiemelkedően kedvező pozícióban volt az uniós tagállamok túlnyomó részéhez képest, és ez 2010-2011-ben sem változott.

Az államháztartás egyenlege 2008-2009-ben némileg romlott, 2,8 és 1,7 százalékos hiányt mutatott a GDP-re vetítve, ugyanakkor biztosan megmaradt a konvergenciakritérium értéke alatt – így nem is jelentett problémát az euróvezetethez való csatlakozáskor. Az államháztartás egyenlege, igaz, minimális mértékben, pozitívrá fordult 2010-ben, 0,1 százalékos többletet mutatott. E kedvező mutató az általános prudens költségvetési politikán kívül egyrészt annak tudható be, hogy a kormány a válság éveiben több nagyberuházást elhalasztott, másrészt 2010-ben az adóemeléseknek és a gazdasági élénkülésnek köszönhetően növekedtek az adóbevételek, végül és főképpen a széndioxid-kibocsátási kvóta értékesítéséből származó egyszeri hatásnak. Észtország a GDP közel egy százalékát kitevő bevételre tett szert ebből az ügyletből, amelynek értéke megközelítőleg 230 millió euróra rúgott. (Zárójelben meg kell jegyezni, hogy még vita zajlik az Eurostat és Tallinn között a bevétel elszámolásának technikájáról.) Az államháztartásra vonatkozó előrejelzések szerint a stabil pozíció nem változik



drasztikusan, 2011-ben 0,6 százalékos hiány várható, igaz, 2012-ben ez a deficit a GDP 2,4 százalékára emelkedhet.

Az észt államadósság szintje szintén stabilan alacsony. A válság során 2009-ben ugyan emelkedett, a GDP 7,2 százalékát tette ki a megelőző év 4,6 százalékos szintjével szemben, de 2010-ben már 6,6 százalékra csökkent. A tendencia várhatóan folytatódik. Az előrejelzések szerint 2011-ben 6,1, 2012 végére pedig 6,9 százalékát teheti ki a GDP-nek. Ezzel Észtország az Európai Unió legkevésbé eladósodott tagállama.

## Összegzés

Az észt gazdaság a kormány 2009-2010-ben végrehajtott eredményes válságkezelése után 2010-től kezdődően a korábbi túlfűtött növekedési pályához képest fenntarthatóbb fejlődési útra tért. Ennek fő elemei az export vezérelte, a megelőzőnél mérsékeltebb, de kiegyensúlyozottabb növekedés, a versenyképesebb exportkínálat, a belső versenyképességet erősítő intézkedések fenntartása, a beruházási környezet javítása, amely a következő években visszaadhatja a befektetések korábbi lendületét és újabb korszerű termelő kapacitásokat hozhat létre. Eközben a kormány szakított a mesterségesen fenntartott belső keresletre alapozó gazdaságpolitikával. Ugyan nagy társadalmi áldozatok árán, de megőrizte és erősítette az ország belső és külső egyensúlyát. A legkisebb balti állam az euróövezet tagjaként a következő években várhatóan képes lesz kiteljesíteni a gazdaságban újrateremtett növekedési potenciált. Ennek vannak természetesen külső, a világgazdaságban rejlő kockázatai. A legnagyobb veszély a növekedésre nézve azonban az, ha a kormány nem folytatja a belső versenyképességet javító lépéseit és a szerkezeti kiigazítást. E téren változatlanul előtérbe szükséges helyezni és erősíteni kell a technológiai fejlesztést, az innovációt és – nem utolsósorban – az észt gazdaság emberi erőforrásait, azok hatékony felhasználását. E feladatokhoz a krízist sikeresen átvészelt koalíció és miniszterelnök a 2011 tavaszán megtartott választások eredményeként megújított és megerősített felhatalmazással láthat hozzá.

## Lettország

*Meisel Sándor*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

A lettországi belpolitikának a függetlenség kivívása óta eltelt időszakban végig meghatározó sajátossága, hogy gyakoriak voltak az alkotmányos és a kormányválságok, a kabinetcserek. A miniszterelnökök sokszor nem tudták kitölteni a ciklusukat. Ilyen alkotmányos válság következményeként került hatalomra a jelenlegi miniszterelnök, Valdis Dombrovskis, aki a világgazdasági krízis első hónapjainak Lettországra nézve drámai fejleményei között vette át elődjétől a választási ciklus közepén, 2009 márciusában a kormány irányítását. Azonnal nekilátott a válság rendkívül súlyos következményeinek kezeléséhez, a fenyegető államcsőd elhárításához, a gazdaság konszolidálásához. Fájdalmas, lényegében precedens nélküli megszorító intézkedések után 2009-ben és 2010-ben Lettországra sikerült átvészelnie a krízis legfenyegetőbb időszakát, körvonalazódni kezdtek a kibontakozás jelei.

A válságkezelés idején Valdis Dombrovskis a saját jobbközép pártjából (Új Korszak Párt), a döntően vidéki szavazóbázisú Zöldek és Gazdák Uniójából, valamint a konzervatív Néppártból álló koalíciót tudhatott maga mögött. A krízis következményeinek elhárítása során az egyre inkább populista színezetet öltő Néppárt 2010 márciusában kilépett a kabinetből. Ettől kezdődően a miniszterelnök kisebbségben, külső támogatás mellett kormányzott egészen a 2010. október elején megtartott törvényhozási választásokig.

A választásokat megelőző hónapokra a kampány témái és vitái nyomták rá a bélyegüket. Hangsúlyozni szükséges, azzal ellentétben, ahogy Dombrovskis elődjét 2009-ben elsöpörte a lakosság válsággal való szembesülésekor érzett felháborodása, a kormányzó miniszterelnök pragmatikus válságkezelő politikáját – annak drasztikus társadalmi és gazdasági következményei ellenére – nem kísérté látványos szembefordulás vagy ellenállás. Az előrejelzések a kormányon lévő erők és az ellenzéki pártok szoros küzdelmét vetítették elő.

A hagyományosan meglehetősen sokszínű és nehezen áttekinthető, gyakran változó formációkat eredményező lett politikai palettán 2010 folyamán öt

komolynak tekinthető pártszövetség alakult ki. Dombrovskis Új Korszak Pártja, a jobbközép Polgárok Uniója és a liberális Szövetség Egy Más Politikáért választási koalícióra lépett „Egység” pártszövetség néven. Fő riválisuk a három baloldali és balközép, az orosz ajkú lakosság által is leginkább támogatott, bizonyos mértékig populista módon fellépő pártból alakult úgynevezett „Egyetértés Központja” volt. A harmadik csoportosulást a Zöldek és Gazdák Uniója alkotta. Nagy reményekkel vágott bele a választási harcba az úgynevezett „Jobb Lettországért” csoportosulás, amely a Dombrovskis kabinetjét megelőző kormányok legfőbb jobboldali erőiből álló Néppártot és az Első Párt – Lettország Útja nevű pártot tömörítette. Az ötödik választási formációként egy konzervatív és egy radikális jobboldali pártból álló „Nemzeti Szövetség” jelentkezett. Az említettekén kívül még számos kisebb párt is indult a választásokon.

A 2010 őszi megalakult új parlament, a Saeima száz képviselői helyéből 33-at szerzett meg az „Egység” pártszövetség, miközben 15 új székhez jutott. Csaknem ilyen arányban, 12 fővel 29-re növelte képviselőinek számát a baloldali ellenzéki „Egyetértés Központja”. Az előző kormányban is résztvevő Zöldek és Gazdák Uniója némileg bővítette küldöttjeinek létszámát, 22 helyet szerzett. A „Nemzeti Szövetség” megtartotta nyolc székét. A választások nyilvánvaló veszteségnek a sokszor szélsőségesen populista jelszavakat hangoztató „Jobb Lettországért” formáció bizonyult, 25 helyet veszítve csak nyolc képviselőt delegálhatott az új törvényhozásba. A lakosság jól érzékelhetően ezt az oligarchák vezette, meglehetősen korruptnak tartott pártszövetséget büntette a válság előtti kormányok hibás gazdaságpolitikájáért és a rossz lettországi társadalmi közhangulatért.

Hosszas tárgyalások után Valdis Zatlers államfő az „Egység” vezetőjét, Valdis Dombrovskist kérte fel újbóli kormányalakításra. A lehetséges koalíciós partnerek közül a Zöldek és Gazdák Uniója igent mondott a közös kabinet megalakítására, a „Nemzeti Szövetség” viszont ezt nem vállalta. Így a választások előtt koalíciót alkotó pártok, az „Egység” és a Zöldek és Gazdák Uniója alakította meg az új kormányt, de immár nem kisebbségben váltak képessé irányítani az országot, hanem a száztagú Saeima 55 fős támogatásával. E kormánykoalíció sok kérdésben számíthat a „Nemzeti Szövetség” külső támogatására is.

A választások ilyen alakulásának köszönhetően az új kormány tehát erős felhatalmazást kapott, hogy folytassa a válságból lassan kivezető gazdaságpolitikát. Ennek jelei 2010-ben már tagadhatatlanul érvényesültek. Az uniós csatlakozást követő évek kétszámjegyű GDP-bővülését Lettországban 2009-ben példátlanul súlyos, 18 százalékos zuhanás követte. A válságkezelésnek, a konszolidálódó belső gazdasági helyzetnek és a világgazdasági környezet élénkülésének köszönhetően 2010-ben sikerült lényegesen megfékezni a

visszaesést, a gazdaság minimális, 0,3 százalékos GDP-csökkenést tudott elkönyvelni, ami jobb teljesítmény, mint a prognózisok várakozási voltak az év elején. A következő évekre az előrejelzések a korábbiaknál ugyan sokkal mérsékeltbb ütemű növekedési pályát vetítenek előre, de a növekedést fenntarthatónak tartják: a GDP bővülésének 2011-ben 3,3 százalékos, az azt követő évben 4 százalék körüli értéket jósolnak. Az elemzések egyetértenek abban, hogy a válság munkaerőpiaci és foglalkoztatási hatásai csak jóval lassabban enyhülhetnek. A 2009-es 17,1 százalékos munkanélküliségi ráta után következett a 2010. év első hónapjaiban regisztrált több mint 20 százalékos mélypont. Erre az évre összességében 18,7 százalékos munkanélküliséget számoltak a statisztikák. A kedvezőtlen helyzet várhatóan 2011-ben némileg javulhat, ha sikerül visszafogni a rátát 17 százalék körüli szintre, ami 2012-ben szerencsés esetben 16 százalék alá csökkenhet. A túlfűtött lett gazdaságnak hosszú éveken keresztül gondot okozott a meglehetősen magas infláció, ami 2008-ban igen kiugró, több mint 15 százalékos szintet ért el. A válság idején és a megtett lépések hatására ez az érték 2009-ben már 3,3 százalékra csökkent, majd 2010-ben megállt, sőt 1,2 százalékos deflációs mutatót hoztak ki a statisztikák. Az inflációs nyomás veszélye azonban nem múlt el, amire utal a 2011-re valószínűsített 3,4 százalékos inflációs előrejelzés, majd a 2012-ben várható, de csak enyhe mérséklődés.

A 2010 őszi megalakult új Dombrovskis-kabinet 2011-es költségvetése a megkezdett pálya folytatását ígérte, nem kizárva ugyanakkor apróbb gazdaságpolitikai kiigazításokat sem, amit 2011 áprilisában a költségvetés kiegészítésével meg is tettek. A különböző értékelések a növekedés mérsékelt ütemének fenntartásával, lassan javuló belső egyensúlyi helyzettel, a beruházások élénkülésével, vagyis a válságból való fokozatos kilábalással számoltak a jövőre nézve.

Ekkor, 2011 májusában robbant azonban a politikai bomba, aminek következtében az említett előrejelzések bizonytalanná válhatnak. A lettországi korrupcióellenes szervezet vizsgálatot indított néhány oligarcha ellen, akik mindegyike szorosan összefonódott a politikai szférával: pártok vezetői, parlamenti képviselők vagy meghatározó politikai szereplők. Az ellenük felhozott vád vesztegetésre, pénzmosásra, a hatalommal való visszaélésre utalt. A bizonyítékok alapján a legfelsőbb bíróság a gyanúba keveredett képviselők mentelmi jogának felfüggesztését és kiadatásukat indítványozta. A törvényhozás azonban nem szavazta meg az egyik parlamenti párt (Első Párt – Lettország Útja) vezetőjének (Ainars Šlesers) kiadatását. Erre Valdis Zatlers államfő május utolsó napjaiban egy drámai hangú televíziós beszédben bejelentette, hogy azonnali hatállyal felosztatja a parlamentet. Ezt az alkotmány értelmében referendummal kell megerősíteni, amit július végére tűztek ki. Ha ez a Saeima felosztatása mellett dönt, összesen új választásokat kell tartani.

A politikai válság második eleme ugyanakkor az elnökválasztást is érintette. Valdis Zatlers mandátuma ugyanis június 2-án, a parlamentet feloszlató döntése után néhány nappal lejárt. Az államfőt Lettorszáiban a törvényhozás választja meg. Ilyen helyzetben azonban a korábban esélyesnek tartott Zatlers nem kapta meg a Saeima többségének szavazatát, mivel a rá voksoló „Egység” és „Nemzeti Szövetség” képviselői kisebbségbe szorultak. Az új államfő Andris Bērziņš lett, a kormánykoalícióban résztvevő kisebbik pártszövetség, a Zöldek és Gazdák Uniójának jelöltje, aki július elején foglalhatja el posztját.

Lettországban tehát 2011 nyarára bizonytalanná vált a parlament helyzete, megingott a kormánykoalíció két pártjának együttműködése, nehezen megjósolható az esetleges őszi törvényhozási választások kimenetele. Ez természetesen rendkívül sok kockázati elemet visz bele a gazdasági fejlemények előrejelzésébe.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A lett gazdaság a 2009-es évi mélypont után 2010-ben fokozatosan, negyedévről negyedévre javuló teljesítményével lényegében megállította a GDP hanyatlását. Az év egészére vetített csupán 0,3 százalékos visszaesés, a 2011-ben mutatott eddigi növekedés és a viszonylag jó kilátások mögött elsősorban az export kedvező alakulása húzódik meg. Impulzust adott a növekedésnek ezen kívül, hogy a vállalatok készleteinek feltöltése hozzájárult a keresletet bővüléséhez. A lett növekedés korábbi szakaszában meghatározó szerepet betöltő beruházások terén 2010 végén csak nagyon gyenge élénkülés volt tapasztalható, amit 2011-ben felerősíthet néhány tényező. A belső lakossági kereslet a krízis során visszaesett, de 2010 utolsó hónapjaitól kezdve itt is vannak jelek, hogy kezd magára találni.

Az áruk és szolgáltatások exportjának felfutásában, ahol 2010-ben közel 18 százalékos növekedést mérhetünk, elsősorban külső keresleti tényezők játszottak szerepet, de kimutatható a belső versenyképességi tényezők javulása is. A lett kivitelre húzóhatással van a hagyományos felvevőpiacot jelentő országok (Németország, Skandinávia) keresletének dinamikája. Emellett azonban sikerült figyelemre méltó új, az európaiaknál robosztusabban növekvő piacok (Törökország, India, Algéria) felé is átirányítani a kivitel egy részét, az exportbővülés nem kis hányada ezeknek a relációknak köszönhető. Fokozatos javulásnak indult a lett árukivitel szerkezete: a korábbi meghatározó termékek és ágazatok (például faipari cikkek, fémfeldolgozás) mellett teret nyernek korszerűbb, technológiagényesebb szektorok és árucikkek, mint a gépipar, a közlekedési eszközök gyártása, az ipari berendezések. A nyersanyagok és energiahordozók magas ára miatt sok exportőr kénytelen volt racionalizálni a termelést, javítani a feldolgozás energiahatékonyságát, ami által nőtt a

versenyképessége. Számos exportra termelő üzem ma már teljes mértékben kihasználja a kapacitását, ami pótlólagos beruházási és árkeresletet teremt a hazai piacon. Az export bővülése mellett, annál néhány százalékponttal alacsonyabb szinten nőtt az import is, ami elsősorban a termeléshez és a kivitelhez szükséges beruházási javakból és félkész termékekből áll. A belső lakossági kereslet gyengése folytán a fogyasztási javak behozatala a korábbiakkal szemben jóval kisebb arányt képvisel, csak lassú növekedésre lehet számítani. Az áruforgalomhoz képest gyengébb és lassan javul a szolgáltatások kereskedelme. Visszaesés figyelhető meg a kikötői szolgáltatásoknál, a pénzügyi és építési szolgáltatások esetében, némileg javul ugyanakkor a közúti és vasúti szállítás teljesítménye. A kereskedelmi mérleg a korábbi nagy deficitek után enyhe hiányt mutatott 2010-ben. A folyó fizetési mérleg csakúgy, mint 2009-ben, többlettel zárult, habár e többlet csaknem a felére olvadt egy év alatt.

A válság során végrehajtott visszafogó intézkedések hatására javult az egységnyi munkaerőköltség mutatója, ez a tendencia 2010-ben is fennmaradt, még erősödött is. Folytatódik a termelékenység növekedése, elsősorban a feldolgozóiparban. A bérek és a termelékenység növekedése nagyjából egyensúlyban van. Igaz, a lett gazdaság egészében a termelékenység javulásának üteme és szintje a Tízek csoportjában még mindig meglehetősen alacsony. Nem beszélhetünk sikerekről az innovációs teljesítmény terén, ahogy eddig is volt, Lettország a 27 tagállam sereghajtója maradt a 2010-es innovációs felmérés tanúsága szerint is. Ugyanez mondható el a kutatásra és fejlesztésre fordított finanszírozásról, ami a GDP 0,6 százalékával szintén egyike a legalacsonyabbaknak a tagállamok körében.

A beruházások Lettorszáiban – a legtöbb bajba jutott országhoz hasonlóan – a válság során drasztikusan visszaestek. A bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-hez viszonyított aránya a korábbi évek 30 százalék fölötti szintjéhez képest 2010-ben 18 százalékot tett ki. Abban az évben csak az utolsó hónapokban mutatkozott e tevékenység némi élénkülése. A kilátások azonban nem ilyen borúsak. Az export és a belső gazdaság remélt és prognosztizált növekedése 2011-2012-ben maga után vonhatja a befektetéseket. Vannak is ilyen tervek és projektek a feldolgozóiparban, a közlekedésben és az energiaszektorban. A pénzügyi konszolidációs lépéseknek köszönhetően a belső hitelkörnyezet javult, csakúgy, mint az ország nemzetközi hitelbesorolása. Ezekről a befektetési hajlandóság erősödése várható. A külföldi működőtőke beáramlásának kedvező üteme 2008 után látványosan megtört, 2009-ben csaknem leálltak e befektetések. Némi növekedés azonban 2010-ben már megfigyelhető, de az FDI GDP-hez viszonyított éves nagysága és euróban kifejezett értéke (közel 300 millió euró) még nagyon távol van a korábbi évek szintjéhez, valamint a többi közép- és kelet-európai országhoz képest.

A lett gazdaság fejlődési pályája még mindig több bizonytalansági tényezőt, kritikus területet hordoz magában. Ezek egyike hagyományosan a munkaerőpiac helyzete. Nem csak az a gond, hogy a válság foglalkoztatási hatásait késleltetve és lassabban sikerül leküzdeni. Ez más tagállamokra is jellemző, és mint láttuk, némi javulás várható a munkanélküliség terén. Nagyobb probléma, hogy nincs kellő összhang a munkaerőpiaci kereslet és a kínálat között, ami veszélyezteti a jövőbeni növekedési kilátásokat. Nem sikerült javítani a foglalkoztatási rátát, ez továbbra is meglehetősen alacsony (59,3%). Változatlanul nagy a munkaerő kivándorlása, amit felerősíthet, hogy 2011-ben a nagy célszágok, Németország, Ausztria és Svájc liberalizálta a munkavállalást. Szintén régi probléma a lettországi lakosság demográfiai struktúrája. Ennek nem csak munkaerőpiaci következményei vannak, emellett komoly terhet jelent a nyugdíjrendszer finanszírozása, ami a jelenlegi visszafogott, a válság alatt csökkentett formájában is igen nehezen lesz fenntartható a jövőben.

A balti gazdaság régi-új problémája az infláció veszélye. E téren 2009-2010-ben tagadhatatlan eredmények születtek, nem utolsósorban a válságkezelés hatására. Az árak növekedése azonban 2011-ben lendületet kapott. Az Eurostat 3,4 százalékos éves becslésével szemben napvilágot láttak olyan előrejelzések, amelyek a pénzügyi 4-5 százalék közé teszik. Kedvezőtlen esetben az infláció keresztülhúzhatja Lettország 2014-re időzített eurózóna-csatlakozási terveit. Az infláció gyorsulása mögött 2011-ben elsősorban külső tényezők, a világgazdasági fejlemények hözódnak meg, habár nem elhanyagolható az adóemelés hatása sem. Egyelőre a belső kereslet korlátai fékezik az árnövekedést, de amennyiben elindul a belső jövedelem bővülése, különleges figyelmet kell majd fordítani e területre. Elengedhetetlennek látszik megállapodásra jutni a szociális partnerekkel, továbbá szabályozási változtatásokra is szükség lesz, hogy enyhüljön a hazai piaci verseny korlátozott voltából, a közbeszerzések átláthatatlanságából – és a korrupcióból – származó inflációs nyomás.

A lett kormányok részéről a válság során komoly erőfeszítések megtételére volt szükség az államháztartási folyamatok kezelésére. Ez a feladat jelenleg sem veszített fontosságából. A jelentős adóemelések (az ÁFA kulcsának 18-ról 21, majd 2011-ben 22 százalékra növelése, több termék és szolgáltatás maximális kulcs alá sorolása a kedvezményes helyett, a jövedéki adók emelése), valamint a költségek radikális visszafogása ellenére az államháztartás deficitje további intézkedéseket igényel. A hiány a 2009-es igen magas (9,7 százalékos) szint után 2010-ben ugyan lecsökkent az IMF és az EU hitelfeltételeként előírt 8 százalék alá (7,7 százalékot ért el), de még mindig távol van a 2014-re tervezett eurózóna-csatlakozás kritériumától. Az adóemelések nem növelték a kívánt mértékben a bevételeket, sok gazdasági szereplőt az árnyékgazdaság felé toltak, nem hatékony az adóbeszedés technikája, romlott az adózási fegyelem. E problémák megoldása nélkül nehezen lesz teljesíthető az IMF által 2011-re előírt 6 százalék alatti (a lett

konvergenciaprogram szerinti 4,5 százalékos) és a 2012-re tervezett 3 százalékot nem meghaladó deficit. A kiadási oldalt érintő intézkedések a válság során ugyan jelentősen lefaragták ezek szintjét, de ez alapvetően a „fünyíró elv” szerint történt. Átgondolt szerkezeti reformok nélkül a kiadások kiterjedt visszafogásának csak egyszeri hatása lehet, nem biztos, hogy tartható lesz az egyenlegcél. Az államháztartási hiány magas szintje következtében jelentősen megnőtt a lett államadósság is. Öt év alatt megötszöröződött: 2010-ben 44,7 százalékra emelkedett, az előrejelzések szerint 2012-ig megközelíti a GDP 50 százalékát.

## Összegzés

A válságintézkedéseket levezérlő lett kormány 2010-ben folytatta a gazdasági hanyatlást megfordító gazdaságpolitikáját. A hatalmas visszaesés után megindult a gazdaság – egyelőre elsősorban – export által vezérelt növekedése, a javulás és a konszolidáció jelei kezdtek mutatkozni a makrogazdasági adatok többségében, sikerült teljesíteni a külföldi hitelcsomag sarokpontjait. A fellendülés és a biztató eredmények azonban csak akkor lehetnek tartósak, ha a kormány képes kidolgozni a növekedésre és az egyensúlyra egyidejűleg összpontosító, a gazdasági szerkezet és az elosztó rendszerek reformját feltételező gazdaságpolitikai programját. A 2010 őszi újabb felhatalmazást kapott Dombrovkis miniszterelnök ezzel az ígérettel indította el új kormányának munkáját, amit a lett társadalom többsége elfogadott. A következő hónapokban azonban nem sikerült konzisztens reformprogrammal előállnia, a 2011-es költségvetés és annak 2011 tavaszán történt módosítása lényegében a válságintézkedések folytatását és nem reformokat ígért. A 2011 késő tavaszán bekövetkezett politikai válság, a kormány bizonytalan helyzete, és az ősszel nagy valószínűséggel megtartandó új választások ma még nem előrelátható kimenetele semmiképpen sem javítják egy ilyen szükséges reformprogram esélyeit és kilátásait.



## Litvánia

*Meisel Sándor*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

A litvániai belpolitika színpadán az elmúlt bő másfél évben nem volt megfigyelhető lényeges átrendeződés. A korábbi hagyományokkal szemben, amikor a meghatározó politikai szereplők gyakran cserélődtek a vezető kormányzati posztokon, és sokszor viharos események és fordulatok tették változatossá az ország életét, most viszonylagos nyugalom és politikai stabilitás jellemezte Litvániát.

A legutóbbi törvényhozási választásokat még 2008 őszén tartották. Ezek a jobb-közép, konzervatív és jobboldali liberális erők győzelmét hozták. A korábbi többséget és kormánykoalíciókat adó baloldali pártok látványosan meggyengültek és ellenzékbe szorultak. A szociáldemokraták vezette kormányt a választásokon legtöbb mandátumot szerzett Haza Uniója – Kereszténydemokraták elnevezésű formációból kikerülő Andrius Kubilius miniszterelnök kabinetje váltotta fel. A kormány mögé négytagú koalíció sorakozott fel. A kormányfő pártján kívül ennek tagjává vált a konzervatív liberális Nemzeti Újjászületés Párt, valamint két hasonló irányultságú jobboldali liberális párt, a Litvániai Liberálisok Mozgalma és a Liberális Centrumszövetség. A kormánynak a 141 tagú parlamentben, (Seimas) 80 támogató képviselője lett, és a biztos többség azóta is fennáll. Néhány hónappal a kormány megalakulása után – 2009 elején – a válságra adott első reakcióként előkészítetlenül bejelentett adóemelések hatására tüntetések robbantak ki az országban, amelyek megrendítették a kabinet pozícióját. A szomszédos Lettországgal szemben, ahol a hasonló események a miniszterelnök távozásához vezettek, Andrius Kubilius és kabinetje képes volt megtartani a posztját, majd hozzáláthatott a válságkezelő intézkedések végrehajtásához. Ennek során azonban érthető módon látványosan csökkent a miniszterelnök lakossági támogatása, zuhant a népszerűsége.

A világgazdasági válság közepette járt le az államelnök mandátuma. Litvániában a köztársasági elnököt a lakosság közvetlenül választja meg. Erre 2009 májusában került sor. A szavazatok több mint kétharmadával a függetlenként induló volt

európai biztos, Dalia Grybauskaitė lett az új államfő. A litván köztársaság elnöke azóta is változatlanul nagy fölényrel vezeti a politikusok népszerűségi listáját.

A litván belpolitikába a 2011 februárjában megtartott helyhatósági választások vittek bele némi mozgalmasságot. Ezt a lakosság és a politikai pártok a 2012 őszén esedékes következő parlamenti választások egyfajta előjátékának, tesztjének tekintették. Az előzetes várakozásoknak megfelelően az ellenzék legnagyobb ereje, a Szociáldemokrata Párt szerezte meg az önkormányzati képviselői posztok többségét, több mint 21 százalékát. Meglepetést okozott ugyanakkor, hogy a vezető kormánypárt, a Haza Uniója – Kereszténydemokraták nem gyengült meg igazán, a maga közel 16 százalékos eredményével másodikként futott be. Ezzel nem vezett el a reménye egy esetleges 2012-es jó választási szereplésre. Az a tény azonban, hogy e párt miniszterelnöke sokkal népszerűlenebb, mint a saját pártszövetsége, felveti a lehetőségét egy cserének a kormányfői poszton, illetve valószínűsíti, hogy a törvényhozási választásoknak más miniszterelnök-jelölttel vágnak neki.

A helyhatósági választások bebizonyították, hogy a lakosság kevésbé fogékony a jobb- és baloldali populizmusra, az ilyen pártok a vártnál gyengébben szerepeltek. Végül, figyelmet érdemel, hogy megerősödtek a szélesebb körű nyelvhasználatot és anyanyelvi oktatást, valamint tulajdoni kárpótlást igénylő nemzetiségi – elsősorban lengyel – pártalakulatok, amelyek a jövőben nagyobb befolyásra tehetnek szert a litván belpolitikában. A Litvániai Lengyel Választási Akció nem minden alap nélkül abban reménykedik, hogy a mostani háromhoz képest 2012-ben jelentősen bővíteni tudja parlamenti képviselőinek számát és önálló képviselői csoportot alakíthat.

A litván gazdaságot rendkívül súlyosan érintette a világgazdasági válság. A másik két balti országhoz hasonlóan itt is nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi gyors és túlfűtött növekedés motorja kifulladt. Azonnali stabilizációs intézkedésekre volt szükség, amelyeket a Kubilius-kormány a kezdeti bizonytalanságok után következetesen végrehajtott. A nagymértékű adóemelésnek és az állami kiadások drasztikus visszafogásának köszönhetően sikerült elkerülni, hogy külső pénzügyi segélycsomagért kelljen folyamodni. Ezzel párhuzamosan határozott válságkezelő lépéseket tett a kormány, amelyek a vártnál korábban érzékelhető és nagyobb eredményeket hoztak. A GDP 2009-ben regisztrált csaknem 15 százalékos zuhanása után ez a mutató a következő évben pozitívrá fordult, 1,3 százalékos bővülést tudtak elkönyvelni, ami meghaladta az előzetes várakozásokat. E növekedés a korábbiaknál jóval szilárdabb alapokon megy végbe, amit az is bizonyít, hogy tendenciája 2011-ben is folytatódik, sőt erősödik. A 2011-es növekedési kilátásokat az elemzők és az Európai Bizottság is folyamatosan felfelé módosítják, az év közepén az éves ütemet 4,5-5 százalékra prognosztizálják. (A



magasabb adat az Eurostat korrigált becslése.) A hosszabb távú előrejelzések 2012-re is nagyjából hasonló ütemű GDP-bővülést várnak. Ha ezt sikerül elérni, 2011-ben a litván gazdaság növekedése lesz az egyik leggyorsabb a Tízek körében.

A válságból való kilábalás e jól érzékelhető jele minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy nem zuhant drasztikusan a kormánykoalíció elfogadottsága, a populista pártokon kívül egyetlen politika erő sem tudja negligálni a pozitív fejleményeket. A társadalmi közhangulatot leginkább befolyásolni képes másik makrogazdasági adat, a munkanélküliség alakulása tekintetében a kép nem ennyire szép. A munkanélküliségi ráta 2010 első felében érte el a mélypontját, azóta a lassú javulás jelei mutatkoznak, miközben az egész évre vetített adat magas, 17,8 százalékos szinten volt. Ha azonban a 2010. év második felében megindult tendencia folytatódik, 2011-ben 15,5, 2012-ben pedig 13 százalék körüli rátára lehet számítani. A 2008-ban kétszámjegyűre emelkedett inflációt a következő évben sikerült leszorítani 4,2 százalékra, majd 2010-ben 1,2 százalékra. Az inflációs nyomás 2010 második felében erősödött, aminek következtében 2011-ben 3,2 százalékra emelkedhet a ráta, és még 2012-ben is viszonylag magas, 2,5 százalékos értéket mutathat. Ez kockázatos abból a szempontból, hogy meghaladhatja a következő évekre tervezett euróövezeti csatlakozáshoz szükséges szintet.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

A litván GDP kedvező alakulásában – a másik két balti nyitott gazdasághoz hasonlóan – 2010-ben főleg az export növekedése játszotta a legfontosabb szerepet. Ezt a növekedési impulzust erősítette a készletek visszapótlásának és bővítésének köszönhetően meglódult kereslet. A 2010. év második felében ugyanakkor már megfigyelhető a beruházások élénkülésének növekedést ösztönző hatása is, továbbá a belső kereslet lassú magára találása. A 2011-2012-es időszakban a két utóbbi tényező szerepe várhatóan felerősödik, a növekedés pótlólagos motorjává válhatnak. Van remény arra, hogy a gazdaság kiegyensúlyozott alapokon fenntarthatja a figyelemre méltó növekedési ütemet, amely fokozatosan kiterjed a nemzetgazdaság egészére.

A litvániai kivitel 2010-ben 16,3 százalékkal bővült, ezzel az áruforgalom értéke elérte a válságot megelőző évek szintjét. Ezt a növekedést – amint a hasonló, külpiacokra ráutalt nyitott gazdaságok esetében – a fő értékesítési piacokon tapasztalható élénkülés táplálja. A litván kivitel földrajzi irányultsága nem változott az utóbbi években, de a hagyományos célországok, főleg Németország és még inkább Oroszország piaca növekvő mértékben volt képes fogadni a litván termékeket. Némi javulás figyelhető meg a kivitel szerkezetében. A legfontosabb

litván exporttermékek, a finomított olajszármazékok kivitele változatlanul meghatározó maradt, és az ország képes volt kihasználni a kereslet kedvező alakulását, az export átlagánál gyorsabban bővítette ezek kivitelét. Emellett dinamikus alakult a nagyobb hozzáadott értéket képviselő termékcsoportok és ágazatok exportja, elsősorban a járművek, számítástechnikák, elektronikai és optikai, valamint a gépipar több meghatározó termékéé. A világgazdaság élénkülése magával hozhatja a szintén hagyományos litván kiviteli termékcsoport, a vegyipari áruk forgalmának bővülését. Az exporttal párhuzamosan, annál nagyobb mértékben nőtt a litván áruimport. Kedvező jelenség, hogy ezt főleg a termelés és az export későbbi bővítését szolgáló beruházási javak behozatala mozgatta. A szolgáltatás-kereskedelemben óvatosabb élénkülés tapasztalható. Jó teljesítményt mutat fel az e téren Litvániában meghatározó szállítás-fuvarozás. Az építési szolgáltatások, a távközlés és a pénzügyi szolgáltatások forgalma azonban még nem talált magára. A litván külkereskedelmi mérleg 2010-ben 4,3 százalékos hiánnyal zárult, ami az emelkedő importkereslet okán 2011-2012-ben még tovább nőhet. A folyó fizetési mérleg a válság előtti időszak tartós és nagy deficitjei után viszont már pozitív szaldóval zárt 2010-ben, ami elérte a GDP 1,8 százalékát. A fizetési mérleg bevételi tételeinek, főleg a munkavállalók hazautalásainak köszönhetően sikerült kompenzálni a kereskedelmi hiányt. Ez azonban a későbbiekben egyre nehezebb lesz, 2011-2012-ben a fizetési mérleg többlete várhatóan elolvad.

A litván gazdaság versenyképessége – nem utolsósorban a munkaerő költségét csökkentő megszorító intézkedéseknek köszönhetően – erősödött. Ha csak az egységnyi munkaerőköltség mutatóját nézzük, 2010-ben Litvániában láthatjuk a legnagyobb javulást, ami kiemelkedő a közép- és kelet-európai országok között. Úgy tűnik, sikerült megfékezni a 2005-2009-es időszakra jellemző tendenciát, amikor a reálkeresetek emelkedése messze meghaladta a termelékenység bővülését. Ez az arány 2010-ben megfordult: a termelékenység közel 6 százalékponttal nőtt a reálkeresetek csökkenése mellett. Az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység 2010-ben az EU27 átlagának mintegy 63 százalékát érte el, amivel Litvánia a Tízek középmezőnyében van. Nem történt azonban áttörés az innovációs teljesítmény terén: e mutató alapján Litvánia csak Lettországot és Bulgáriát előzi meg. Az innovációs index az uniós csatlakozás óta hullámzik, 2010-ben romlott a megelőző évhez képest. A kutatásra és fejlesztésre költött pénzeket sem sikerül a GDP 1 százaléka fölé emelni.

A beruházási tevékenység a drasztikus (40 százalék körüli) visszaesés után, ami 2009-ben és 2010 első felében volt tapasztalható, 2010 utolsó két negyedében közel 15-15 százalékkal nőtt. A beruházások szintje a 2010-es év egészére számítva azonban így is nagyjából stagnált. Ebben az évben a bruttó állóeszköz-felhalmozás alacsony értéket, 16,1 százalékot képviselt a GDP-hez viszonyítva. Ez a legerényesebb szint a Tízek csoportjában. A markáns trendváltás azonban

azt vetíti előre, hogy 2011-ben e tevékenység magára talál, különösen, ha a kivitelre és az élénkülő belső piacra termelő cégek kereslete nem lanygul. A válság jelentősen visszafogta a külföldi működőtőke beáramlását. Az FDI-befektetések értéke 2009-ben a korábbi szint közel tizedére esett vissza, 2010-ben pedig annak csak nagyjából harmadát tette ki. A 2011-re szóló előrejelzés szerint az FDI felkúszhat a válság előtti érték felére.

A litván munkaerőpiac – a válság után érthető módon – számos feszültséggel terhes. A gazdaság élénkülésével párhuzamosan lassú apadásnak indult a regisztrált munkanélküliség. Ebben szerepe van a munkavállalók kivándorlásának is. Eddig még ugyanakkor nem javult látványosan a foglalkoztatás mutatója. A foglalkoztatás szintje messze elmarad az uniós átlagtól, az 57,8 százalékaival a legalacsonyabb a balti térségben. A következő években e téren a legjobb esetben is csak minimális előrelépés várható. Ennek több oka van. A válság éveiben munkanélkülivé vált emberek jelentős része képzetlen, a munkaerőpiacra való visszairányításuk időigényes átképzéssel járna, az erre fordítható eszközök viszont korlátozottak. A litván gazdaságban kezdenek kialakulni a strukturális munkanélküliség jelei, ami szintén képzési programokkal és a munkaerőpiaci rugalmasság növelésével lenne orvosolható. Az alacsony foglalkoztatási ráta további oka, hogy kicsi a különbség a bérek és a segélyek szintje között. Ilyen helyzetben – ami egyébként más közép- és kelet-európai országban is megfigyelhető – az emberek könnyen kivonulnak a munkaerőpiacról, igénybe veszik a segélyt, majd pótlólagos jövedelmet keresnek az árnyékgazdaságban. E problémára az Európai Bizottság 2011. évi tavaszi gazdaságpolitikai ajánlásai hangsúlyosan felhívják a litván kormány figyelmét. A hivatalos munkaerőpiacra való visszatérés ösztönzésére a kormány emelni tervezi a minimálbért és csökkenteni szándékozik a segélyek nagyságát.

A litván gazdaság inflációs folyamatait ugyanazok a tényezők határozzák meg és mozgatják, mint a többi balti tagállamban. A válságkezelés időszakában látványos – habár Lettországhoz és Észtországhoz képest kisebb mértékű – csökkenést sikerült elérni 2009-ben és 2010 első felében. Amint ez Észtországban és kisebb mértékben a lett gazdaságban is történt, 2010 utolsó hónapjaiban felerősödött az inflációs nyomás, és a ráta elkezdett felfelé kúszni. Ez 2011-ben is éreztetni fogja a hatását, amit tükröznek az erre az évre szóló, a megelőző évnél magasabb inflációs becslések. A fő ok a litván gazdaság esetében is az importált energiahordozók világpiacon emelkedése, valamint az élelmiszerek hazai és behozatali árszintjének növekedése. A fogyasztói kosárnak alapvetően három elkülöníthető elemére vezethető vissza a pénzromlás: az élelmiszerekre, a háztartások energiaszükségletére és a közlekedési kiadásokra. A belső inflációs hatások gyengébbek, a jövedelmek emelésére irányuló nyomás egyelőre nem jelentős, habár a jövőben valószínűleg nem lesz tartható a mostani szerény jövedelmi szint. A tartósan alacsony belső vásárlóerő ugyanis fékezni fogja a

növekedést. E téren mindenképpen a kormány egyensúlyozó politikájára lesz szükség, hogy ne csökkenjen a gazdaság költségoldali versenyképessége.

Az államháztartás helyzetét tükröző mutatók természetesen magukon viselik a válság hatását, az összkép azonban a vártnál valamivel kedvezőbb alakult. Az államháztartási hiány a 2009-ben mért, a GDP 9,5 százalékára rúgó szintről a következő évben 7,1 százalékra csökkent. Ez egy kerek százalékponttal jobb eredmény, mint a kormány által eredetileg célul kitűzött érték. Magyarán az egyrészt a vártnál erőteljesebb gazdasági növekedés adóbevételeket növelő hatása szolgálhat. Másrészt az, hogy a kiadási oldalon a kormány nem lazította a költségvetési fegyelmet. Több ideiglenesnek szánt kiadáscsökkentő intézkedést 2010 közepén meghosszabbítottak, például fenntartották a tisztviselők bércsökkentését, nem oldották fel a nyugdíjrendszer második pillérébe való állami befizetések korlátozását, emellett mérsékeltek az anyasági segélyt és a táppénz folyósításának egy részét a munkáltatókra hárították. A 2011-ben várható államháztartási hiányt az éves költségvetés eredetileg a GDP 5,8 százalékára tette, a tavasszal benyújtott konvergenciaprogram ezt a célt 5,3 százalékra csökkentette, 2012-re pedig 2,3 százalékos deficitet irányzott elő. Óvatosabb becslések 2011-re 5,5, 2012-re 4,8 százalékos hiányt valószínűsítene. Amennyiben nem török meg a gazdasági fellendülés üteme, és a kormány a 2011. év eleji jövedéki adó-emelések, az adóbehajtás hatékonyabbá tétele és az árnyékgazdaság részbeni kifizetése révén hozzájut a remélt bevételekhez, emellett pedig nem lazít a kiadásokon, a kormány célszámaihoz közeli eredmény születhet. Látni kell azonban, hogy az ideiglenes kiadáskorlátozó intézkedések hosszabb távon nem lesznek fenntarthatóak, ami előbb vagy utóbb a kiadások emelkedéséhez fog vezetni. Nem feledkezhetünk meg annak a veszélyéről sem, hogy a 2012-es parlamenti választások közeledtével a kormány esetleg enged a költségvetési fegyelmet lazító kísérleteknek.

Az államadósság szintje Litvániában a válság előtt kifejezetten kedvezően alakult. Az adósság azonban 2009-ben megduplázódott és elérte a GDP csaknem 30 százalékát. A magas államháztartási hiány következtében e mutató 2010-ben már meghaladta a 38 százalékot. Abban az esetben, ha a következő években sikerül tartani az államháztartási hiányt kitűzött, vagy azt csak kismértékben meghaladó célszámai, az államadósság a következő két évben az előrejelzések szerint a 2010-es GDP-arányos érték közelében, legfeljebb 40-42 százalék körüli szinten stabilizálódhat.

## Összegzés

A litván gazdaság nagy megrázkódtatások után 2010-2011-ben kilábalóban van a válságból. Néhány makrogazdasági mutatója a vártnál kedvezőbben alakult. A 2011-es évben az élénkülés hatásai a gazdaság egyre több szegmensére terjednek ki. A növekedés szilárdabb alapokon nyugszik a korábbi évekhez képest. A szigorú megszorítások egyelőre ugyan nem enyhültek és a belső lakossági fogyasztás csak lassan talál magára, az élénkülés kedvező jelei mégis fokozatosan érezhetővé válnak a társadalom szélesebb rétegei számára is. A kormány gazdaságpolitikájának megvalósítását nem zavarták meg belső politika válságok és váratlan fejlemények. A növekedést ösztönző gazdasági környezet javítása hozzájárulhat a további fellendüléshez, ami azonban csak akkor válhat tartóssá, ha a kormány nem veszíti szem elől a gazdaság egyensúlyi tényezőit. Ezért olyan szerkezeti változtatásokra van szükség, amelyek képesek fenntartani az egyensúlyt az ideiglenesnek szánt stabilizáló intézkedések visszavonása után is.

## Románia

*Novák Tamás*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

A romániai reformokat 1990-től kezdődően a fokozatosság jellemezte. A makrogazdasági stabilizációs programokat rendre aláasta a szerkezetátalakítás elmaradása, a gazdasági növekedés időszakait pedig hatástalanította a megugró magas infláció és makrogazdasági egyensúlytalanság. 2000 után fontos strukturális reformok valósultak meg, amelyek segítették a gazdaság stabilizálását, de továbbra is fennállt a gazdaság túlfűtésének veszélye. Románia 2007-ben lett az EU tagja, de az Európai Bizottság továbbra is fokozott figyelemmel kíséri, hogy Bukarest teljesít-e a tagsággal járó, és a csatlakozási szerződés záradékában rögzített kötelezettségeit olyan kulcsfontosságú területeken, mint az igazságszolgáltatás pártatlansága és a korrupció visszaszorítása. Ez a kiemelt figyelem volt tetten érhető Románia schengeni csatlakozásával összefüggésben is. A belépés technikai feltételeit Románia már teljesítette, amit az EU Bel- és Igazságügyi Tanácsa is elismert, miután erről az Európai Parlament is így döntött. A tagállamok szakminiszterei azonban egyelőre nem határoztak meg konkrét dátumot az ország csatlakozására, csupán arról döntöttek, hogy 2011 szeptemberében visszatérnek a témára.

A legutóbbi parlamenti választásokra 2008 novemberében került sor. A Szociáldemokraták (PSD) 34 százalékot, az elnök pártja, a Demokrata Liberális Párt (PDL) 32 százalékot, míg a Nemzeti Liberális Párt (PNL) 19 százalékot szerzett. A demokrata-liberálisok a szociáldemokratákkal alakítottak koalíciót, először a korábbi miniszterelnök, Theodor Stolojan vezetésével, majd az ő visszalépése után a köztársasági elnök Emil Bocot bízta meg a feladattal. A 2008 decemberében megalakult kormányban az RMDSZ nem vett részt, mivel a román pártok egy hosszabb időszak után nem szorultak rá a támogatására (a nagykoalíció jelentős parlamenti többséget biztosított, ugyanakkor már létrehozásakor magában hordozta a későbbi feszültségeket). A korábban a kisebbségi kormány koalíciós partnereként közreműködő magyar párt így ellenzékbe kényszerült. A 2009. végi elnökválasztás előtt a PDL és a PSD között kiéleződött a feszültség, a szociáldemokrata miniszterek kiléptek a kabinetből, így 45 napig kisebbségi kormány irányította Romániát. A kormányban egyedüli politikai erőként maradt demokrata-liberálisok miniszterei átvettek egy-egy

minisztériumot, amelyek a szociáldemokraták távozása után maradtak tárcavezető nélkül.

2009 októberében a kormány működésképtelenné vált, és a decemberben sorra került elnökválasztás – amely igen sok váratlan eredményt produkált – végül ismét Băsescu győzelmét hozta. Ezt követően, 2009. december 23-án a román parlament két házának együttes ülésén megszavazták Emil Boc demokrata-liberálisokból, az RMDSZ-ből, a függetlenekből és a nemzeti kisebbségekből álló kormánykoalícióját. Ezzel megnyílt az út a hatékonyabb válságkezelést, jelentős megszorításokat hozó gazdaságpolitikai program kidolgozása előtt, amit az IMF már hosszú hónapok óta sürgetett. A kormányban 2010 őszén került sor jelentősebb változtatásra, majd ősszel bizalmatlansági indítványról szavazott a parlament, amely azonban sikertelen volt, így a kormány a helyén maradt.

A 2007-es bővítés alkalmával Románia az EU15 átlagához képest csak 34, az EU27 átlagához viszonyítva pedig 42 százalékon állt az egy főre jutó GDP-t tekintve. A csatlakozás óta eltelt időszakban Románia – az országot az átlagosnál talán jobban sújtó gazdasági válság ellenére is – némileg közelebb került az uniós átlagos életszínvonalhoz, 2010-ben 45 százalékot ért el.

Az életszínvonalat, a lakossági jövedelmeket, valamint a költségvetés helyzetét, és hosszabb távon a fenntartható gazdasági fejlődést is befolyásolják azok az intézkedések, amelyek az elmúlt két évben kerültek bevezetésre, nem utolsósorban az IMF/EU-hitel részleteinek folyósítási előfeltételeiként. Az intézkedések 2008-2011 között GDP-arányosan 7 százalékpontos kiigazítást eredményeztek a strukturális deficitben, és a következő években további megtakarítások várhatóak a közszféra bérezésének átalakításával, valamint a nyugdíjrendszer reformjának köszönhetően.

Az intézkedések mind a bevételi, mind a kiadási oldalt érintették, és jelentős szerkezetátalakítást is magukban foglalnak. A kiadásokat tekintve a legfontosabb elemek a következők: (1) a közszférában foglalkoztatottak számának csökkentése 100 ezer munkavállalóval; (2) a közszféra béreinek 25 százalékos mérséklése (ezt némileg kompenzálta 2011-ben egy 15 százalékos béremelés); (3) a 13. havi fizetés megszüntetése a közszférában; (4) a szociális kiadások 15 százalékos csökkentése. A bevételi oldalon a következő lépések születtek: (1) az adóbázis szélesítése és az adóbeszedés hatékonyságának növelése; (2) a jövedéki adók és az ÁFA (19 százalékról 24 százalékra) emelése; (3) a társadalombiztosítási járulékok 3 százalékpontos növelése.

A strukturális reformok területei a következők: (1) nyugdíjreform, amelynek elemei a nyugdíjkorhatár növelése, az inflációhoz kötött nyugdíjmelésre való áttérés, a korai nyugdíjazás szigorítása, valamint a nyugdíjrendszer második pillérének megerősítésére irányuló erőfeszítések; (2) a közszféra bérezésének egységesítése, a jutalmak jelentős csökkentése; (3) a jóléti kiadások (munkanélküliségi járadék, anyasági támogatások stb.) rendszerének reformja, a hatékonyság növelése a költségek csökkentése mellett; (4) az egészségügy átalakítása; (5) a helyi önkormányzatok pénzügyi kockázatának csökkentésére irányuló lépések; (6) a fiskális felelősség erősítése a középtávú költségvetési tervezés során; (7) független Költségvetési Tanács létrehozása a költségvetési folyamatok követésére.

Az elmúlt évek válsága általában igen jelentős mértékben érintette a munkaerőpiacot is. Ez a tendencia megfigyelhető Romániában is, de nem drámaian: a munkanélküliségi ráta a 2008-as 5,8-ról 2010-re 7,3 százalékra emelkedett, ami közép-európai összehasonlításban a legkevésbé kedvezőtlen érték. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy a munkaerőpiaci folyamatokat az is befolyásolja, hogy 2007-től kezdődően igen erőteljes munkavállalási célú külföldre áramlás zajlott le Romániából, ami nagymértékben tehermentesítette a munkaerőpiacot. Mivel pedig Nyugat-Európa sok országában a válság során a vártnál kevésbé romlottak a munkanélküliségi adatok, a munkavállalók visszaáramlása is viszonylag korlátozott maradt. Ez a viszonylag stabil helyzet abban is megmutatkozik, hogy a foglalkoztatási ráta (amely európai összehasonlításban alacsony szinten áll) 2008-2010 között nem csökkent, csupán stagnált.

Összességében az elmúlt másfél évben a román kormányzat jelentős megszorítások révén stabilizálni tudta a fiskális helyzetet, amit elősegített az IMF-el és az EU-val kötött pénzügyi megállapodás, amelyben meghatározták a reformok és átalakítások fő irányait. Bár jelentős társadalmi ellenállás alakult ki a bevezetett intézkedésekkel szemben, a nemzetközi hitelcsomag feltételei rákényszerítették a kormányzatot a lakosság életszínvonalát érintő intézkedésekre. A gazdaság várható lassú fellendülésével az életszínvonal mérsékelt emelkedése először a termelés és az export területén jelentkezik, a közszféra munkavállalói csak jóval később érezhetik annak hatását, míg a szociális transzferben részesülők, és ezen belül a nyugdíjasok helyzetének javulására 2015 előtt nincs esély.



## Gazdasági és versenyképességi helyzetkép

A GDP a 2009-es 7,1 százalékos zuhanás után 2010-ben már kedvezőbben alakult, a visszaesés 1,3 százalék volt, ami azonban a Tízek közül a legkedvezőtlenebb adat. A román gazdaságot összességében jelentősen visszavetette a válság, amiben a külső finanszírozási forrásokra való ráutaltság, és ehhez kapcsolódóan a jelentős külső egyensúlytalanság játszott meghatározó szerepet. Ez a sebezhetőség a válság során beszűkülő külső finanszírozási lehetőségek miatt 2009 első felében az IMF/EU-hitelmegállapodás megkötéséhez vezetett, amely azóta is a gazdaságpolitika fontos keretfeltételét jelöli ki. Az előrejelzések 2011-re szerény, 1,5 százalékos gazdasági bővülést jósolnak, a fellendülés 2012-ben tovább gyorsulhat, és nagyobb külső sokk nélkül elérheti a 4 százalékot is. A gazdasági növekedés motorja az erőteljes exportbővülés és az ipari teljesítmény gyors felfutása lehet, miközben a fogyasztás (mind a háztartásoké, mind pedig a közösségi) továbbra is korlátozott marad.

A 2009-es instabil belpolitikai helyzetet követően 2010-ben az IMF bábáskodása és felügyelete mellett elindult a fiskális kiigazítás. Ennek eredményeképpen a 2009-es 8,5 százalékos GDP-arányos államháztartási hiány a bruttó hazai össztermék további visszaesése mellett is több mint 2 százalékponttal, 6,4 százalékra csökkent. A fiskális alkalmazkodás a következő időszakban is folytatódik és átvetődik a szerkezeti reformok területére. Különösen az egészségügyi kiadások esetében látszanak kockázatok a kiadási oldalon, ami szigorodó gazdálkodást feltételez ezen a területen is. Az államadósság az elmúlt öt évben folyamatosan növekedett, de a rendkívül alacsony kiindulási szint következtében – annak ellenére, hogy öt év alatt 2,5-szeresére emelkedett – a GDP arányában továbbra is mindössze 30,8 százalék volt 2010-ben.

Az infláció közép-európai összehasonlításban hosszú évek óta viszonylag magas. A tovább mérséklődő belső kereslet ellenére 2010-ben az emelkedő nyersanyag- és élelmiszerárak következtében 2009-hez képest ismét nőtt: 6,1 százalékot ért el. Nem utolsósorban a magas inflációs adatoknak is köszönhetően a hosszú távú kamatlábak (a 10 éves állampapírok hozama) a tíz térségbeli országot tekintve a lett mögött a második legmagasabb volt 2010-ben, minimálisan meghaladva a magyarországi értéket. Várható, hogy 2011 második felében a fogyasztói árindex emelkedése 5 százalék körülire mérséklődhet a bázishatás (a 2010 közepén bevezetett ÁFA-emelés), illetve az élelmiszer- és energiahordozó-árak remélt stabilizálódása következtében.

A külkereskedelmi folyamatokat illetően Románia a térség gazdaságaihoz hasonló trendeket mutat, és az ország külső pozíciója az elmúlt évben jelentősen javult. 2010-ben az export a 2009-es jelentős visszaesést követően növekedett, meghaladva a 2008-as kivitel értékét. A dinamikus exportbővülés motorja a

feldolgozóipari kivitel fellendülése. Mindeközben az import a 2009-ben elszenvedett visszaesést 2010-ben csak némiképpen kompenzálta, így a külkereskedelmi mérleg hiánya a 2008-as több mint 18 milliárd euróval szemben 2010-ben 7 milliárd euró alatt maradt. Nagyrészt ennek is köszönhető, hogy a folyó fizetési mérleg hiánya – amely a válság előtt meghaladta a GDP 10 százalékát is –, 2009 és 2010-ben a GDP mindössze 4,2 és 4,1 százalékát tette ki, ami a külső egyensúly igen jelentős javulását jelzi. Meg kell jegyezni, hogy a külföldön dolgozók korábban fontos finanszírozási szerepet betöltő hazautalásai a Nyugat-Európát is érintő válság következtében jelentősen csökkentek, és ez a fizetési mérlegre gyakorolt hatáson kívül a háztartások fogyasztását is kedvezőtlenül befolyásolta. Az FDI beáramlása továbbra is gyenge, a folyó fizetési mérleg hiányának kevesebb mint felét fedezte 2010-ben, a fennmaradó finanszírozási hiányt a hivatalos források beáramlása (nemzetközi hitelek, EU-támogatások) biztosították. A lej 2007 közepe és 2010 vége közötti leértékelődése mintegy 15 százalékos versenyképesség javulást eredményezett a reálárfolyam alapján.

A gazdasági válság hatása érzékelhető volt a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-arányos szintjének visszaesésében is. A krízis mélységét jól jelzi, hogy míg 2008-ban még a GDP közel 32 százalékát tette ki a bruttó állóeszköz-felhalmozás szintje, 2010-ben ez az érték mindössze a GDP 22,7 százalékára rúgott. (Érdemes megjegyezni, hogy ez még mindig magasabb, mint a magyarországi volt a válságot megelőző években.) A beruházások ilyen jelentős visszaesése a hosszú távú növekedés szempontjából súlyos problémának látszik, különösen amiatt is, hogy a kevésbé fejlett országok sikeres felzárkózásához a beruházások általában hosszabb távon is stabil, igen magas szintje szükséges. A beruházási trendek kedvezőtlen alakulásában az is szerepet játszott, hogy a válságot megelőző időszakhoz képest a GDP-arányos FDI-beáramlás nagymértékben visszaesett. Míg annak szintje 2008-ban még 6,8 százalék volt, 2010-ben mindössze 2,2 százalékot tett ki. Ez egyébként a térségbeli EU-tagállamok teljesítményével összehasonlítva inkább kedvezőnek tekinthető, de a hosszú távú, fenntartható gazdasági növekedés szempontjából nem elégséges.

A munkatermelékenységben a korábbi felzárkózáshoz képest némi visszalépés volt regisztrálható 2010 során, amikor az ország az EU27 átlagának mindössze 47,4 százalékát érte el. Ugyanakkor az egységnyi munkaerőköltség (ULC) az elmúlt két évben a versenyképesség szempontjából kedvezően alakult. Míg 2008-ban – még nagyrészt az expanzív költségvetési politikának köszönhetően – az ULC 6,6 százalékkal növekedett, a 2009-től elindult költségvetési kiigazítás, majd pedig az IMF-programhoz is kapcsolódó megszorítások következtében 2009-ben mintegy 5,2 százalékos, 2010-ben pedig további 3,5 százalékos csökkenésre került sor. Ez egyben azt is jelenti, hogy az ULC-ben mért versenyképesség a térségbeli



országokhoz képest általában kedvezőbben alakult, így az ország relatív helyzete is javult regionális összevetésben.

A növekedéssel és a külső-belső egyensúllyal kapcsolatos rizikók 2011 közepén viszonylag mérsékeltek. Bár fennállnak hazai belpolitikai kockázatok, eddig a politikai problémák nem jártak drasztikus következményekkel. További bizonytalanságot jelent ugyanakkor, a többi kvázi periférián található országhoz hasonlóan, a fejlett piacok keresletének esetleges mérséklődése. Ennek növekvő veszélyére utalhat, hogy a nemzetközi intézmények folyamatosan lefelé módosítják a világgazdaság meghatározó szereplőire vonatkozó növekedési előrejelzéseiket, ami a külső kereslet által vezérelt fellendülést veszélyeztetheti. Emellett az eurózóna válságának alakulása is jelenthet problémát Románia számára a külső finanszírozás megdrágulása révén.

## Összegzés

Románia az Európai Unióhoz való csatlakozást követő két évben nagyon gyors gazdasági növekedést produkált, normalizálódott az infláció szintje, és a munkanélküliségi ráta is viszonylag alacsonnyá vált. A 2008 végén kirobbant válság azonban azonnal láthatóvá tette az ország sérülékenységét, a fenntarthatatlan külgazdasági egyensúlyhiányt. Az ország nagy külső egyensúlytalansága következtében jelentős fizetőképességi kihívással szembesült, és elkerülhetetlenné vált az IMF/EU-hitelmegállapodás megkötése. Ez a program azóta is a gazdasági stabilizáció keretét jelöli ki. A 2009-végén hivatalba lépett kormány drasztikus lépéseket vezetett be a válság fiskális hatásainak mérséklésére, ami életszínvonal-esést okozott a lakosság jelentős része számára, de stabilizálta az egyensúlyi folyamatokat. A korábbi évek nagy kockázatát jelentő külső mérleg is nagymértékben javult, bár ebben elsősorban a belső kereslet zuhanása játszott szerepet, és csak hosszabb távon fog kiderülni, hogy a kedvezőbb folyamatok strukturális változással is jártak-e. Jelenleg a hosszabb távú szerkezetátalakítás elemeinek kidolgozása zajlik Romániában, ami javuló fiskális pozíciót, de romló életszínvonalat fog eredményezni, miközben a fellendülés külső kereslettől való függése továbbra is megmarad.

## Bulgária

*Novák Tamás*

### Politikai és társadalmi helyzetkép

Bulgáriában 2009 júniusában került sor a legutóbbi nemzetgyűlési választásra, amely kormányváltást eredményezett: a jobboldali GERB (Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért) a szófiai főpolgármester, Bojko Boriszov vezetésével vette át a kormányrudat. A párt 116 képviselővel kisebbségi kormányt alakított, de számíthat a független képviselők támogatására is. A kisebbségi kormány az azóta eltelt időben sokak szerint vitatható gazdaságpolitikát folytatott, és idén komolyabb utcai tüntetésekre is sor került. A legújabb közvéleménykutatások alapján azonban (bár sokat veszített támogatottságából), jelenleg is messze erősebb párt, mint az ellenzék meghatározó ereje. Mindez azt mutatja, hogy a lakosság összességében nem fordult el a kormánytól. Az elmúlt időszakban háromszor került sor bizalmi szavazásra a parlamentben. 2010 őszén a baloldali ellenzék az egészségügy tönkretételére hivatkozva indítványozta a szavazást, idén januárban pedig Boriszov kért megerősítő szavazást önmaga és kormánya mellett, illetve ellen. A harmadikra 2011. június 17-én került sor, amikor is a bizalmatlansági szavazást kezdeményező ellenzék elsősorban azt kifogásolta, hogy a kormány nem tudott megbirkózni a gazdasági válsággal, képtelen volt újjáéleszteni a gazdaságot, ami az emberek további elszegényedéséhez vezetett. A kormány túlélte a bizalmatlansági szavazást: a 240 tagú bolgár törvényhozás 124 fős többséggel utasította el az indítványt.

Idén májusban jelentős kormányátalakításra került sor, amelyet elsősorban a nemzetközi politikai kapcsolatok javításával, illetve a kormánypárt fogyatkozó népszerűségével indokoltak. Ez mintegy üzenet volt, hogy a kormány semmilyen korrupciógyanús ügyet nem tűr. Politikai elemzők ugyanakkor nem igazán láttak racionális magyarázatot a „fűnyíró elv” szerint végrehajtott kormányzati átalakítás mögött. 2011 fontos eseménye lesz az ősszel sorra kerülő esedékes államfői és helyhatósági választás. Az államfőválasztás igen kiélezettnek tűnik a kormánypárt, a szocialisták jelöltje, valamint a szélsőjobboldal aspiránsa között.

Az ország 2007-ben lett az EU tagja, de az Európai Bizottság továbbra is fokozott figyelemmel kíséri, hogy Szófia teljesít-e a tagsággal járó és a csatlakozási

szerződés záradékában rögzített kötelezettségeit. A Bizottság különösen a korrupció területén talált számos kivetnivalót, ami bizonyos EU-támogatások átmeneti felfüggesztését eredményezte, illetve hozzájárult Bulgária schengeni csatlakozásának késleltetéséhez is.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás idején az egy főre jutó GDP alapján Bulgária Románia mögött a legszegényebb országnak számított (40 százalékkal az EU27 átlagához viszonyítva) és ez a sorrend azóta sem változott: 2010-ben 43 százalékkal a tagállamok sereghajtója volt. A helyzetet tovább súlyosítja az infláció igen kedvezőtlen alakulása, ami már az életszínvonal további esésével fenyeget. A lakosság jelentős része ugyanis csak akkora jövedelemre tesz szert, amelyből a létfenntartáshoz szükséges kiadásokat tudja fedezni, miközben éppen ezen termékek esetében a legnagyobb az áremelkedés. Számítások szerint egy átlagos bolgár család jövedelmének felét költi élelmiszerekre és energiahordozókra, ugyanakkor a legszegényebb háztartások esetében ezek a kiadások lényegében a teljes jövedelmet felemészthetik. Ebben szerepet játszik az is, hogy az energiafelhasználás rendkívül kis hatékonyságú, az energiaintenzitás két és félszerese az uniós átlagnak. Ez kedvezőtlenül hat az export versenyképességére, de nagyobb mértékben és közvetlenül érinti a háztartásokat is. A probléma súlyosságát jelzi, hogy a pénzügyminisztérium fontolgatja a legalacsonyabb nyugdíjak inflációs indexálását, amelynek feltétele, hogy az év során a költségvetési bevételek a terveknek megfelelően alakuljanak.

A 2009 nyári kormányváltás után az új kabinet három válságkezelő intézkedéscsomagot vezetett be. Az elsőben prioritásként jelent meg az állami bevételek növelése, az adóbehajtás hatékonyságának javítása, a közigazgatásban pedig az erőteljes kiadáscsökkentés. A hosszabb távú intézkedések csomagjában szerepelt a pénzügyi rendszer stabilizálása, valamint a gazdasági környezet javítására, az agrártermelés fellendítése és az infrastruktúra kiépítésére vonatkozó programok meghirdetése. A 2010 tavaszán napvilágot látott harmadik válságkezelő intézkedéscsomagban a kormány adóemeléseket vezetett be, továbbá elindította egyes állami vállalatokban meglévő részesedésének értékesítését. Az idei év, de talán Bulgária következő négy-öt éves gazdasági távlati szempontjából is meghatározó tényező lehet a kormány által megfogalmazott Gazdasági Stabilitás Paktumának nevezett csomag, amelynek egyeztetése jelenleg zajlik a politikai pártok között. A csomag alapjaiban változtatná meg a bolgár monetáris politikát, jóváhagyása után több eleme bekerülne az alkotmányba. A terv három fontos célt fogalmaz meg a stabil gazdaság létrehozása érdekében: megteremteni a hosszú távú monetáris és költségvetési egyensúlyt, csatlakozni az ERM2 előszobához és végül csatlakozni az eurózónához. A közép-európai tagállamoktól eltérően Bulgária az elkövetkező három-öt évben az eurózóna tagjai között szeretne lenni, és ez korántsem kivitelezhetetlen terv. Az árfolyam egy évtizede stabil, az államadósság és az

államháztartási hiány egyaránt megfelel a maastrichti követelményeknek. A bolgár alkotmányban is rögzítenék a költségvetési hiány mértékét, amely a GDP-hez viszonyítva maximum 3 százalékos lehetne. A tervezet ugyanakkor erős gazdasági növekedés esetén lehetőséget adna a mindenkori bolgár kormánynak, hogy lazítson ezen a szigoron. Az állam „felosztó” szerepét is korlátozná a dokumentum: minden egyes költségvetési évben a GDP 37 százalékát lehetne csak újra elosztani. Ebben a mutatóban nem szerepelnének olyan tételek, mint Bulgária kötelező európai uniós költségvetési befizetése, az uniós alapokból származó támogatások, sem pedig a PPP-projektek állami költségei.

### **Gazdasági és versenyképességi helyzetkép**

Bulgáriában a kilencvenes évek közepén indult el az a politikai stabilizáció, amely nagyon jelentős életszínvonal-zuhanás után kiegyensúlyozottá tette a gazdasági fejlődést, és ennek köszönhetően a kétezres években gyors GDP- bővülésre került sor. A hosszú távú gyors gazdasági növekedésre szükség is volt, mivel a kilencvenes évek elején fizetésképtelenné vált országban a transzformációs válság az átlagosnál sokkal súlyosabb volt, így jelentős felzárkózási deficit alakult ki. A világméretű pénzügyi és gazdasági válságot megelőző években a GDP növekedése 2002 óta minden évben meghaladta a 4 százalékot, 2004 óta pedig éves szinten 6 százalék felett alakult. Ez a tendencia 2008-ra is igaz volt, ennek azonban utolsó hónapjait már beárnyékolta a válság hatásai. A krízis Bulgáriában is jelentős mértékben érintette a gazdaság mozgásterét, a GDP a 2009-es 5,5 százalékos zuhanás után 2010-ben 0,2 százalékkal, minimális mértékben gyarapodott, és 2011-ben 2,8 százalék körüli növekedés valószínűsíthető (amely ütem jövőre tovább erősödhet).

Bulgária, mint valutatanácsai rendszert alkalmazó ország, a kilencvenes évek második fele óta kiegyensúlyozott költségvetési politikát folytat, az államháztartás a válság előtti évig az éves GDP 1-2 százaléka körüli többletet produkált. A válság hatására a visszaeső GDP-vel párhuzamosan megjelent a hiány, amelynek nagysága 2009-ben 4,7 százalékot, 2010-ben pedig 3,2 százalékot tett ki, amely a Tízek csoportjában a második legkedvezőbb mutató. A hosszú időn keresztül rendkívül kedvező fiskális egyensúlyi helyzetnek köszönhetően az ország államadóssága még a válság hatásait figyelembe véve is irigylésre méltó, és 2010-ben is csak a GDP 16,2 százalékát érte el.

Az infláció az elmúlt években viszonylag magas volt, egészen 2009-ig, amikor a zuhanó kereslet annak 2,5 százalékos szintre való csökkenését eredményezte. 2010-ben a fogyasztói árak emelkedése ismét 3 százalék fölé került, és 2011 egyik legnagyobb problémájának látszik a pénzromlás ütemének felerősödése, különösen az élelmiszerek emelkedése következtében, ez pedig súlyos negatív

hatást gyakorol az amúgy sem túl magas életszínvonalra. Az inflációs folyamatok kedvezőtlen alakulása, valamint a külső sebezhetőséggel kapcsolatos, a görög válsággal is összefüggő félelmek azt eredményezték, hogy míg a hosszú távú (10 éves) kamatok a válságot megelőző évben csak kismértékben haladták meg az euróövezet átlagát, addig 2009-ben és 2010-ben fokozatos mérséklődés mellett is magasabbak voltak (a 2010-es érték az euróövezetben közel 3,6, Bulgáriában 6 százalékot tett ki).

Bulgária egyik hosszú távon jelentkező problémája a kilencvenes évek közepétől a viszonylag szerény nagyságú export, és az azt jelentősen felülmúló mértékű import. 2008-ban, a válság kitörésének évében az import közel 30 százalékkal haladta meg az exportot, összességében pedig 7 milliárd euró fölött alakult az áruk- és szolgáltatások külkereskedelmében jelentkező hiány. A válság egyik legfontosabb következménye – sok más térségbeli országhoz hasonlóan – az exportot jócskán meghaladó nagyságú importzsugorodás. Mindez jól jelzi Bulgária esetében az exportképes kapacitások relatív szűkösségét, a kivitel importigényét, valamint a vásárlóerő visszaesése miatt a külföldről behozott fogyasztási cikkek iránt mecsappant belföldi keresletet. A szűkülő belső fogyasztás következtében a külkereskedelmi mérleg közel egyensúlyba került, a hiány alig haladta meg a 600 millió eurót. Ez az adat példa nélküli az ország elmúlt másfél évtizedes fejlődésében, fenntarthatósága azonban kétséges a viszonylag szerény exportképes árualap, másrészt pedig a belföldi kereslet magas importintenzitása következtében.

A külkereskedelmi folyamatok kedvező egyensúlyi alakulása elősegítette, hogy a bolgár gazdaság egyik legfontosabb kockázati tényezője, a rendkívül magas folyó fizetési mérleghiány drasztikusan enyhüljön. Különösen az EU-csatlakozás után vált egyértelművé a folyó fizetési mérlegben jelentkező nehezen kezelhető feszültség, hiszen a hiány 2007-ben a GDP több mint 25 százalékát, 2008-ban pedig 23 százalékát tette ki. A válság eredményeképpen azután 2009-ben a GDP 8,9 százalékára, 2010-ben pedig 1 százalékra zsugorodott a deficit mértéke, jelentősen enyhítve a külső finanszírozásra való rászorultságot. Középtávon a bolgár kormány a folyó fizetési mérleg hiányának 4 százalék alatti szintjével számol, egyrészt a külkereskedelmi forgalomban bekövetkezett kedvező változások tartós fennmaradásának köszönhetően, másrészt pedig az EU-források hatékonyabb lehívása és felhasználása által.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás a válság előtti szinthez képest jelentősen visszaesett, míg 2008-ban az még GDP-arányosan 33,6 százalékot tett ki, 2010-ben annál 10 százalékponttal alacsonyabb volt. Ebben meghatározó szerepet játszott a külföldi beruházások drasztikus zuhanása: 2007-ben még 9 milliárd euró áramlott az országba, 2010-ben azonban már csak 1,6 milliárd. A bolgár

gazdaság korábbi növekedésének egyik kulcstényezője volt a külföldi tőke nagymértékű (2001 és 2008 között összesen mintegy 28 milliárd eurónyi) beáramlása. A külföldi tőke kiemelten fontos szerepe azonban komoly kockázatot is hordoz magában: a külföldi befektetőktől és a globális gazdasági folyamatoktól való nagyfokú közvetlen függés, valamint a duális gazdaság kialakulásának veszélyét. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a külföldi beruházások nagy része az ingatlanszektorba irányult, ami eszközár-buborékot alakított ki, és ez mára komoly problémákat okoz. A beruházások visszaesésének másik oka a banki hitelezés szűkülése, illetve a megtakarítások nem beruházási célú felhasználásának előtérbe kerülése.

Mindeközben az egy foglalkoztatottra jutó munkatermelékenységben mérhető versenyképesség alig változott, az ország e mutatót tekintve továbbra is az Európa Unió legrosszabb teljesítményét adja (2010-ben az uniós átlag 41,5 százalékával). Ezzel párhuzamosan az egységnyi munkaerőköltség (ULC) csak késve reagált a válság hatásaira, és 2009-ben még átlag 8,1 százalékkal növekedett, ami ebben az évben kiugróan magas értéknek számított. Ebben az is szerepet játszott, hogy 2009-ben nemzetgyűlési választások voltak az országban, ami az egyre elkerülhetetlenebb fiskális és egyéb kiugazításokat előidézta, és azok inkább csak 2010-től kezdték kifejteni hatásukat. Ennek jeleként az ULC 2010-ben már 2,1 százalékkal csökkent, ami azonban még mindig kisebb alkalmazkodást jelez, mint a közép- és kelet-európai térség országainak többségében.

A válság következtében kialakult helyzethez való alkalmazkodást jelzik a munkaerőpiaci trendek is. A foglalkoztatás aránya 2008-hoz képest 2010-ben több mint 4 százalékponttal, 59,7 százalékra csökkent, miközben a munkanélküliségi ráta ugyanezen időszak alatt 5,6-ról 10,2 százalékra emelkedett. Mindezt annak fényében is érdemes szemlélni, hogy az ideai népszámlálási adatok szerint az ország lakossága 1992-höz képest mintegy másfél millió emberrel csökkent, emellett pedig, becslések szerint, további egymillió ember vállalt munkát Nyugat-Európában. Mindez a hazai gazdasági adottságok és lehetőségek súlyos korlátaira utal.

Összességében a bolgár gazdaságban 2010 negyedik negyedévében megindult a kilábalás, amely az export kedvező alakulásán, és a belső kereslet stabilizálódásán nyugszik, és ez a kedvező tendencia 2011-ben várhatóan folytatódni fog. A bruttó állóeszköz-felhalmozás sem esett vissza már a korábbi évhez hasonló mértékben, és 2011-ben a jelek szerint némi bővülésre is van kilátás. Ugyanakkor a visszafogott lakossági kereslet a növekvő inflációs kockázatok és a továbbra is kedvezőtlenül alakuló munkaerőpiaci feltételek következtében lassíthatja a fellendülés ütemét. A stabilizálódást segítheti elő ezzel párhuzamosan, hogy időre több jelentős privatizációs ügyletet készítettek elő, ami a külföldi

tőkebeáramlás növekedését valószínűsíti, és ez további kedvező hatást gyakorolhat a folyó fizetési mérleg egyenlegének alakulására, miközben fokozatosan elősegítheti az export versenyképességének javulását is.

## Összegzés

Bulgáriában a gazdaság stabilizálása – a fiskális megszorítások révén – 2009 végétől vett nagyobb lendületet, némiképpen megkésve a többi térségbeli országhoz képest. A gazdaság 2010 végén állt szerény növekedési pályára, miközben az életszínvonal a válsághoz kapcsolódó közvetlen hatások, majd pedig a gyorsuló infláció következtében kedvezőtlenül alakult. Bulgária integrációs teljesítményében 2010 nem hozott áttörést, ami a válság és a válságkezelés következtében egyáltalán nem meglepő. Ugyanakkor előrelépés történt a 2009-es választások előtt a korrupció letörésére tett ígérek megvalósításában. Ezt elősegítette az is, hogy a belpolitikai helyzet viszonylag stabil, és bár a kormány kisebbségben kormányoz, de az ellenzék megosztottsága következtében eddig viszonylag könnyen tudta érvényesíteni akaratát. Bulgária sajátossága az euró bevezetésével kapcsolatos kvázi egyetértés a fontosabb politikai erők között. E folyamat felgyorsítása érdekében a kormányzat meghirdette a Gazdasági Stabilitási Paktumot, amelynek fő célja az euróhoz vezető út egyengetése. Ennek elfogadása a nemzetgyűlésben nem biztos, de jelzi az euróval kapcsolatos elkötelezettséget, ami jelentős stratégiai döntés, különösen az eurózónát érintő, egyre mélyülő válság időszakában.

## Összefoglaló

Vida Krisztina

Az elmúlt egy év a tíz vizsgált országban lényegében a globális pénzügyi-gazdasági válság hatásainak leküzdésével, a növekedés motorjainak beindításával, valamint a recesszióból/lassulásból, illetve a válságmenedzselésből fakadó közpénzügyi problémák kezelésével telt. Minderre viszonylag stabil **politikai keretek** között kerülhetett sor – csak *Lettországból* várható előrehozott választások 2011 őszén. A papírforma szerinti politikai stabilitás mögött azonban vannak feszültségek, példa erre a kisebbségi kormány *Bulgáriában*, a kezdeti kormányátalakítási problémák *Romániában*, a koalíciós viták *Csehországban* és *Szlovákiában* is, vagy a *szlovén* kormány szerkezet-átalakító programjával szembemenő júniusi népszavazás. Érdemes megemlíteni, hogy a legutóbbi választások eredményeként a Tízekből kilenc országban (*Szlovéniát* kivéve) jobbközép, konzervatív, liberális és polgári erők kormányoznak jelenleg, ami sok esetben az államközi párbeszédet is megkönnyíti a térség kormányai között (ugyanakkor még a sokat javult *szlovák-magyar* viszony kontextusában is ellenpéldaként említhető a *magyar* állampolgársági törvényt övező bizalmatlanság északi szomszédunknál).

Ami az **európai politikát** illeti, elmondható, hogy a Tízek közül egyre többen válnak „érett” tagállammá a **Tanács-elnökség** intézményének köszönhetően. Az első elnöklő ország a csoportból *Szlovénia* volt 2008 első felében, a második *Csehország* 2009 első félévében, a harmadik pedig *Magyarország* 2011 első hat hónapjában, amelyetől *Lengyelország* veszi át a stafétát július 1-jén.

A *magyar* elnökség mottója az „erős Európa” volt, tükrözve a kormánynak azt a meggyőződését, hogy a válság után csak a tovább mélyülő (az együttműködést egyre több területen egyre szorosabbra fűző) Európai Unió válhat sikeressé, amely ugyanakkor – fenntartva a bővítési folyamat hitelességét – nyitott marad új tagok befogadására is.

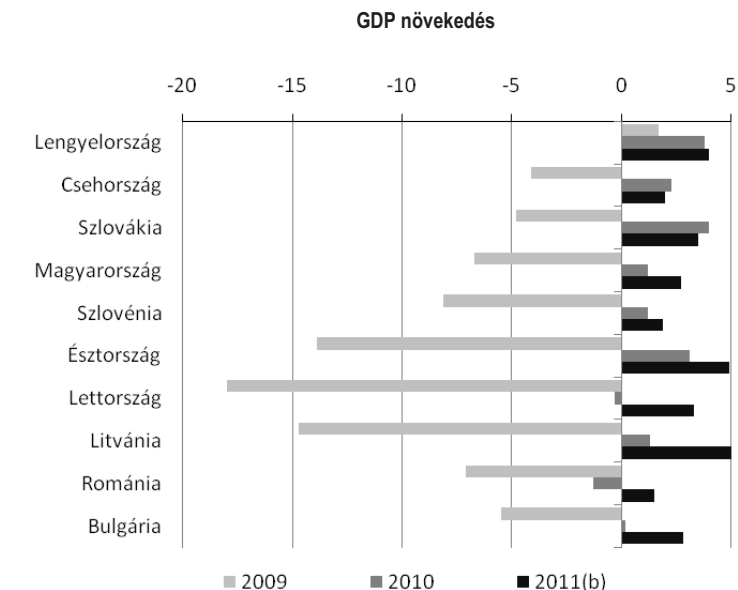
Az elnökség ambiciózus programmal nyitotta félévét, amelyben egyebek mellett kiemelt helyet kapott az európai gazdasági kormányzás elindítása, az ehhez szükséges hatos jogszabálysomag elfogadtatása, *Románia* és *Bulgária* schengeni

csatlakozásának előkészítése, a horvát tagsági tárgyalások lezárása, a Roma Stratégia elfogadtatása, illetve a Duna Régió Stratégia útnak indítása is. Az elnökségnek azonban – mint minden elődjének – nem várt eseményekkel és kihívásokkal is meg kellett birkóznia. A magyar elnökség már tevékenysége kezdetén szembesült azzal a sajnálatos helyzettel, hogy a belpolitikai feszültségek az európai szinten is éreztették hatásukat (lásd a médiatörvényről, vagy az alaptörvényről folytatott európai parlamenti viták). Ezen túlmenően olyan váratlan és előre nem látható eseményekkel kapcsolatban is voltak elnökségi teendők, mint az észak-afrikai forradalmi változások, a japán természeti katasztrófa, a Keleti Partnerségről szóló csúcstalálkozó elhalasztásának kényszere, vagy a németországi járvány kapcsán kirobbant „zöldség-válság”.

A terminus végéhez érve elmondható, hogy az első magyar elnökég alapvetően sikeres volt, nem csak logisztikai, de diplomáciai és politikai értelemben is. A saját maga által kitűzött prioritások zömét rendkívüli erőfeszítések, gyakran maratoni tárgyalások és egyeztetések után végül is sikerült elérni. A sikerek közé sorolható a hatos jogszabály (EP és Tanács általi) elfogadása előtti akadályok szinte teljes felszámolása; a nemzeti romastratégiák EU keretének jóváhagyása (ahol Magyarországának egy teljesen új témát sikerült az Unió napirendjére felvennie); a kohéziós politika jövőjének elvi megalapozása; jelentős döntések tető alá hozása a közös energiapolitikában; az európai szabadalmi rendszer bevezetésének előkészítése 25 országgal; a Duna Régió Stratégia megtöltése tartalommal; az észak-afrikai menekültek ügyének kezelése a Bel- és Igazságügyi Tanácsban (illetve az EU-polgárok azonnali evakuálásának megszervezése Líbiában); Románia és Bulgária schengeni tagságának előmozdítása; illetve egy rendkívül feszített tempó után a horvát csatlakozási tárgyalások lezárása. A magyar elnökségnek ugyanakkor nem sikerült elvi egyezsége bírnia a tagállamokat a közös agrárpolitika jövőjével kapcsolatban, és időpont-ütközések (OECD, G8 találkozó) miatt a Keleti Partnerségi konferenciát is el kellett halasztani a lengyel elnökség idejére. Ez utóbbi azonban azért nem ad okot csalódásra, mert a csúcstalálkozót eleve közösen elnökölte volna Lengyelország (a program „szülőatyja”) és Magyarország, igaz, a helyszínt ezúttal nem hazánk, hanem Lengyelország adja majd.

Ha a Tízek gazdasági és versenyképességi helyzetét vizsgáljuk, abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a válság más helyzetben érte utol ezeket az országokat, eltérő mértékben és módon hatott rájuk, és a kilábalás módja és üteme is változó. Érdekes, hogy még a válság begyűrűzésének időpontja is más volt a vizsgált országokban. Miközben 2008-ban a lengyel, a szlovák, a bolgár és a román gazdaság még szárnyalt (5,1 és 7,3 százalék közötti GDP-növekedést produkálva, amely éves adatokban már az utolsó negyedévi lassulás is szerepelt), aközben a cseh, a litván és a szlovén gazdaság már lassulni látszott, a magyar gazdaság pedig – akárcsak az előző évben – folytatta stagnálás közeli teljesítményét (0,8%). A tízből két

ország GDP-je azonban már ebben az évben zsugorodni kezdett: Lettország 4,2, Észtország pedig 5,1 százalékos recessziót volt kénytelen elkönyvelni. A következő, 2009-es évben azután már mindhárom balti állam gazdasága zuhanni kezdett, és a súlyos, kétszámjegyű (mintegy -18 és -14 százalék közötti) visszaesés jelezte a három ország EU-csatlakozás óta tartó, túlfűtött növekedésének fenntarthatatlanságát és szerkezeti problémáit (ami elsősorban a külgazdasági egyensúlytalanságban, valamint a belső fogyasztás túlzott élénkítésében nyilvánult meg). A válság évében jelentősen visszaesett a szlovén (-8,1%), a román (-7,1%), a magyar (-6,7%), a bolgár (-5,5%), illetve kisebb, az uniós átlaghoz hasonló mértékben a cseh és a szlovák gazdaság is (-4,1 és -4,8%). A recesszió oka ezekben a kis és nyitott országokban elsősorban a külső kereslet szűkülése, és ezzel párhuzamosan a külföldi működőtőke beáramlásának jelentős megcsappanása volt, amelyet a belső kereslet (sem a közületi, sem a magán) nem tudott ellensúlyozni. A belső fogyasztás a csoport (és az egész EU) egyetlen tagjában tudta a GDP-t a „felszínen” tartani: ez Lengyelország volt, ahol 2009-ben a bruttó hazai össztermék még nőtt is, 1,7 százalékkal. Ráadásul a lengyel gazdaság esetében nem beszélhetünk a válság esetleges késleltetett hatásáról sem, mert a 2010-es év már 3,8 százalékos GDP-bővülést hozott, ami még tovább emelkedhet az idén.



Eurostat



2010-ben egyébként már csak *Románia* (-1,3%) és *Lettország* (-0,3%) produkált negatív növekedést, az összes többi vizsgált ország már tavaly is a pozitív tartományban volt – igaz, itt fontos tekintetbe venni a statisztikai hatást is (vagyis azt, hogy ezek a 2010-es teljesítmények csak az előző évi csökkenéshez képest váltak kedvezőbbé, ugyanakkor nagy többségükben még elmaradnak a válság előtti szinttől). A **fellendülés** mértéke a 2010-es adatok alapján igen eltérő a Tízeken belül. A mezőnyből kiemelkedik a már említett *Lengyelország*, valamint *Szlovákia* (4%), továbbá *Észtország* (3,1%) és *Csehország* (2,3%) is – amelyek mindegyikében a növekedés az 1,8 százalékos EU-átlag fölött volt regisztrálható. Az uniós átlag alatt bővült a *litván* (1,3%), *magyar* és a *szlovén* gazdaság (egyaránt 1,2%), míg a *bolgár* GDP gyakorlatilag stagnált (0,2%). Jó hír ugyanakkor a Tízék számára, hogy az előrejelzések szerint az idei év már mindenütt meghozza a növekedést, a legerényebb mértékben *Romániában* (1,5%) és *Szlovéniában* (1,9%), míg a legkedvezőbb mértékben ismét két *balti államban: Észtországban* és *Litvániában* (mintegy 5%). Az Európai Bizottság előrejelzései értelmében pedig a 2012-es év e kedvező folyamatok fennmaradását, illetve hat vizsgált országban annak felerősödését hozhatja, hiszen a Tízék GDP-növekedése jövőre várhatóan 2,5 és 4,7 százalék között fog alakulni. Egyben ez lehet majd az első olyan év az EU-tagság óta, amikor a Tízék gazdasági teljesítménye egy szűk sávon belül maradványból szinkronba kerülhet egymással.

A recesszióval párhuzamosan igen kedvező **felzárkózási trendek** törtek meg a Tízék többségében. Míg 2005-től – *Magyarország* kivételével – minden új tagállamban megindult az egy főre jutó GDP-ben mért (vásárlóerő-paritáson az EU27 átlagához viszonyított), sok esetben igen látványos fejlődés, addig ezek a folyamatok a válság hatására többnyire megtorpanak. Csak *Lengyelországról* és *Szlovákiáról* mondható el, hogy 2008 és 2010 között folyamatosan nőtt a GDP/fő mutatójuk, a többiek esetében ez az adat stagnált és/vagy csökkent. A zömében 1-2 százalékpontos változásoknál nagyobbat találni *Szlovéniában* és a *balti államokban*, ahol mintegy 4-6 százalékpontos volt a visszalépés 2009-ben, 2008-hoz képest. 2010-ben még csupán öt ország (*Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Észtország* és *Litvánia*) esetében javult ez a felzárkózási indikátor, míg a *lett* adat stagnált, a többi négy országban pedig 1 százalékpontot romlott. Mindezek ellenére 2010-ben a „rangsor” nem sokat változott, az élen továbbra is a legfejlettebb *Szlovénia* (87%) és *Csehország* (80%) állnak, őket követi *Szlovákia* (74%), illetve a hasonló szintekkel rendelkező *Észtország, Magyarország* és *Lengyelország* (65, 64 és 62 százalékkal). Tőlük lemaradva található *Litvánia* és *Lettország* (58 és 52 százalékkal), illetve az uniós átlagtól legmesszebb lévő *Románia* és *Bulgária* (45 és 43 százalékos eredménnyel).

A Tízék felzárkózásához elengedhetetlenek a beruházások. A **bruttó állóeszköz-felhalmozás** a Tízék többségében 2005 óta rendkívül dinamikus alakult. A *magyar* és a *lengyel* adatot kivéve (amely általában a körülbelül 20 százalékos uniós

átlag szintjén állt) nyolc országban a beruházások GDP-hez viszonyított aránya évről évre mintegy 25 és 35 százalék között mozgott. A 2009-es statisztikák azonban drasztikus visszaesést mutattak e téren – a legnagyobb visszalépést itt is a *balti országok* szenvedték el. A 2010-es évben e kedvezőtlen trend tovább folytatódott: a legsúlyosabb a helyzet a három *balti* és a két *balkáni országban*, ahol a 2010-es adatok a 2008-ashoz képest mintegy 10 százalékponttal alacsonyabbak, miközben maga a GDP (mint viszonyítási alap) is csökkent. A *Szlovéniával* kiegészített *visegrádi csoport* ugyan magasabb beruházási rátával rendelkezett tavaly, mint az uniós átlag, de a csökkenés ezekben az országokban is folytatódott 2009-hez képest.

Ezzel a trenddel együtt csökkent a **külföldi működőtőke** beáramlása is a térség országaiba. A válság előtti években a Tízék jelentős FDI-t vonzottak (évente összesen mintegy 37 és 52 milliárd euró közötti értékben), de az egyes országok esetében nagy eltérések tapasztalhatók a tekintetben, hogy milyen szektorba, illetve milyen időszakban érkezett jelentősebb mennyiségű tőke. Míg a *visegrádi országok, Szlovénia* és *Románia* esetében a külföldi tőke elsősorban a termelő beruházást preferálta, addig a *balti* és *Bulgária* esetében elsősorban az építőiparba és az ingatlansectorba áramlott FDI, ugyanakkor mindenhol fontos célterület volt a pénzügyi és a kiskereskedelem szektor. Az egy főre jutó FDI-állomány egyébként 2010-ben *Csehországban* és *Észtországban* volt a legmagasabb, a sorban utánuk *Magyarország* és *Szlovákia* következik. A válság azonban e téren is megtörte a kedvező folyamatokat. 2009-ben az FDI drasztikusan visszaesett az előző évhez képest *Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon, Lettországban, Litvániában, Bulgáriában* és *Romániában* (*Lengyelországban* kevésbé), míg *Szlovéniában* egyenesen nettó tőke kivételre került sor a válság évében, miközben némi növekedés csak *Észtországban* volt regisztrálható. 2010-ben az előjelet ismét mindenütt pozitív, néhány ország iránt ugyanakkor a külföldi tőke érdeklődése tovább mérséklődött az előző évhez viszonyítva (*Lengyelország, Magyarország, Észtország, Románia és Bulgária*), míg nagyságrendekkel csak *Csehország* tudta javítani pozícióját. A Tízék legfőbb befektetői között találjuk *Hollandiát, Németországot* és *Austriát*, de azt is meg kell említeni, hogy a vizsgált országok maguk is folytatnak beruházó tevékenységet határaikon túl, elsősorban közvetlen szomszédaikban (például *Csehország, Magyarország, Szlovénia*).

Miközben a növekedésre, a felzárkózásra, a beruházásokra – és más makromutatókra is – negatív hatással volt a válság, a **folyó fizetési mérleg** (*Csehországot* kivéve) mindenhol látványosan javult a válság évében, 2008-hoz képest. A 2010-es év további javulást eredményezett *Romániában, Bulgáriában* és *Szlovéniában*, miközben *Magyarország*, valamint a *balti államok* alkották mindkét évben azt a csoportot, amelyben a folyó fizetési mérleg egyenlege szufficit volt. Ezzel ellentétben 2010-ben három ország, *Lengyelország, Csehország* és *Szlovákia* esetében a -0,8 százalékos GDP-arányos uniós átlagot jóval meghaladó deficit

némileg még tovább nőtt 2009-hez képest. A folyó fizetési mérlegen belül kedvezően alakult a Tízek külkereskedelmi teljesítménye. Az áru- és szolgáltatásexport volumene a legtöbb vizsgált országban 2010-ben – a 2009-es visszaesést követően – a 2008-as szinthez közelített ismét, miközben ugyanilyen összevetésben az import mindenhol a válság előtti szint alatt maradt. Mindez tükrözi a Tízek főbb felvevőpiacainak élénkülő keresletét, míg a belső fogyasztás (a magas munkanélküliség és a költségvetési megszorítások miatt) egyelőre nem gyakorol nyomást a behozatalra.

A termelés és a fogyasztás visszaesésével járó recesszió egyik legsúlyosabb társadalmi hatása a – korábban már öröndetesen mérséklődő – **munkanélküliség** emelkedése volt minden vizsgált országban. Ennek mértékében azonban jelentősebb eltérések figyelhetők meg. Míg 2008-ban már sehol nem volt kétszámjegyű munkanélküliség, és az állástalanok aránya 4,4 százalék (*Csehország* és *Szlovénia*), illetve 9,5 százalék (*Szlovákia*) között mozgott, addig 2009-ben már öt, 2010-ben pedig már hat ország küzdött kétszámjegyű munkanélküliséggel. Ezek *Bulgária* (10,2%), *Magyarország* (11,2%), *Szlovákia* (14,4%), valamint a *balti államok* voltak. Ez utóbbiakban az állástalanok aránya drámai méreteket öltött, a tavalyi *észti* adat 16,9, a *líván* 17,8, a *lett* pedig 18,7 százalékon állt. Mindemellett a *lengyel* érték is megközelítette a 10 százalékot, míg *Csehországban*, *Szlovéniában* és *Romániában* egyaránt 7,3 százalékot regisztráltak, ami nem csak a Tízek között volt a legjobb ráta, de a 9,6 százalékos uniós átlagnál is kedvezőbb szintet jelent. A válság előtt a munkanélküliség csökkenésében a gazdasági fellendülés mellett nagy szerepet játszott a munkaerő kivándorlása elsősorban *Lengyelországból*, *Lettországból*, *Litvániából*, *Romániából* és *Bulgáriából*. Ugyanakkor a válság hatására a visszavándorlás csak részben volt tapasztalható, tehát a magas értékek nem a hazatérő munkaerőnek tudhatók be. Azt is meg kell említeni, hogy 2011. május elsején minden korlátozás megszűnt a 2004-ben csatlakozott országok munkavállalói előtt, amivel kapcsolatban a legnagyobb kockázati tényező az agyelszívás, vagyis a magasan képzett közép-európai munkaerő „átcsábítása” a sokkal jobban fizető német és osztrák munkaerőpiacra (elsősorban az egészségügyi szektorban).

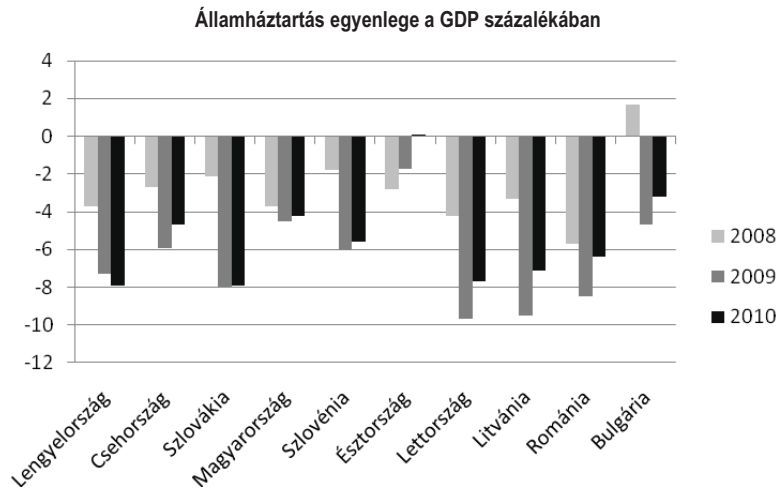
A Tízekben a munkanélküliség emelkedésével párhuzamosan szintén kedvezőtlenül változott a **foglalkoztatottság** is: 2010-ben a 64,2 százalékos uniós átlagot csak *Szlovénia* (66,2%) és *Csehország* (65%) haladta meg, a többi nyolc ország e szint alatt maradt. A legalacsonyabb rátát – sajnos immár hagyományosan – *Magyarország* produkálta 55,4 százalékkal. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az Európa 2020 stratégiában a tagállamok azt a célt tűzték ki, hogy 2020-ra a foglalkoztatottság uniós átlagban 75 százalékot kell hogy elérjen. Ennek jegyében a kormányok kötelezték magukat arra, hogy a minden tavasszal bemutatandó Nemzeti Reformprogramjukban felvázolják azt a foglalkoztatáspolitikai stratégiát, amelynek segítségével ez az ambiciózus cél az

évtized végéig elérhető. Ennek keretében egyre több tagállam igyekszik bevezetni az úgynevezett „flexicurity” rendszerét, amely nagyobb rugalmasságot enged meg a munkaadóknak (az alkalmazás típusait illetően), miközben biztonságot is garantál a munkavállalók számára.

A válság évében a szűkülő kereslet lenyomta az **inflációt**: 2009-ben az uniós átlag 1 százalék volt – ennél is alacsonyabb ráták voltak *Csehországban*, *Szlovákiában*, *Szlovéniában* és *Észtországban*. A Tízek többségében egyébként meredeken zuhant a harmonizált árindex az előző évi szinthez képest – leginkább a *balti államokban*, illetve *Bulgáriában*, ahol 2008-ban még kétszámjegyű infláció kísérte a dinamikus növekedést, míg 2009-ben a pénzromlás 0,2 százalék (*Észtország*) és 4,2 százalék (*Litvánia*) között mozgott. Az uniós átlagnál sokkal magasabb volt ugyanakkor az infláció 2009-ben *Romániában* (5,6%), továbbá a *lívánhoz* hasonló volt a *lengyel* és a *magyar* adat is (4%). Míg azonban a *lengyel*, a *szlovák*, a *lett* és a *líván* infláció 2010-ben tovább csökkent (sőt, *Lettországból* defláció következett be), addig a pénzromlás tavaly erősödött *Csehországban*, *Magyarországon*, *Szlovéniában*, *Észtországban*, *Romániában* és *Bulgáriában* is. Ez utóbbiakban ugyanakkor nem található korreláció a GDP-változással, hiszen a növekedés még egyik országban sem indult be igazán, ezért az árindex-változás elsősorban a nyersanyagárak emelkedésével volt magyarázható. Ezek közül az országok közül továbbá háromban (*Magyarország*, *Románia* és *Bulgária*) a magas kamatok, vagyis a drága pénz is hozzájárul a magasabb rátához, ugyanakkor a legmagasabb kamattal operáló *Lettországból* ennek már kifejezetten beruházás- és fogyasztás-visszafogó hatása van. Az Európai Bizottság előrejelzései értelmében ugyanakkor úgy tűnik, az infláció növekedése idén megáll, és 2012-ben a Tízekben csökkenni fog, aminek eredményeként viszonylag jól kezelhető ráták várhatók (4 százalékos legmagasabb szinttel, amellyel *Észtországban* és *Romániában* kell számolni).

A reálgazdasági válság erőteljesen lerontotta a tagállamok többségének **közpénzügyi** pozícióit, hiszen az államháztartás adóbevételektől esett el, miközben a kiadási kötelezettségek még növekedtek is (például a munkanélküli segélyek miatt). A vizsgált országcsoportban egyedül *Észtországban* nem nőtt a GDP-ben mért deficit, sőt javult az **államháztartás egyenlege**, miközben a többiek esetében a hiány drasztikusan megugrott 2009-ben – véget vetve a korábbi évek zömében kedvező trendjeinek. A válság évében a legnagyobb hiányt *Lettország* (-9,7%) és *Litvánia* (-9,5%) produkálta, de szintén nagy volt a *román* (-8,6%), a *szlovák* (-8%), a *lengyel* (-7,3%) és a *szlovén* (-6%), illetve a *cseh* (-5,9%) érték is. A csoportban a legkedvezőbb adattal *hazánk* (-4,5%) mellett *Bulgária* (-4,7%) rendelkezett 2009-ben. A 2010-es év – *Lengyelországot* kivéve, ahol 0,6 százalékpontos romlást kellett elkönyvelni – minden vizsgált országban javulást

hozott, nem utolsó sorban az Európai Bizottság által indított túlzott deficit eljárásoknak köszönhetően. Az *észti* teljesítmény után így a legjobb adat tavaly *Bulgáriában* (-3,2%) és *Magyarországon* (-4,2%) volt regisztrálható, amelyek már közelítettek a maastrichti kritériumhoz (-3%).



Eurostat

A növekvő költségvetési hiányok külső finanszírozási igénye mindenütt megnövelte az **államadósságot** is. Ugyanakkor az uniós átlagot elért *Magyarországot* leszámítva (80 százalékos GDP-arányos adósságráta) mindegyik ország bőven az EU-átlag, sőt a maastrichti kritérium (60%) alatt maradt, még a válság évében is. A tovagyrűző hatások eredményeként azonban a 2010-es év ebből a szempontból rosszabb volt, mint a 2009-es, hiszen tavaly (*Észtországot* kivéve) minden országban tovább nőtt az adósság GDP-arányos mértéke. 2010-ben a *magyar* adat után a második legnagyobb érték *Lengyelországban* található, ahol azonban az 55 százalék nem jelent igazán drámai változást a korábban „megszokott” 47 százalékos szinthez képest. Ezzel szemben a harmadik legnagyobb, közel 45 százalékos adósságrátával az a *Lettország* rendelkezik, ahol 2007-ben még 9 (!) százalékos volt ez a mutató (amely tehát három évvel később megötszöröződött). *Lettországot* *Szlovákia* (41%) és *Csehország* (38,5%) követi, és a *csehhez* hasonló a *líván* ráta is, amely azonban 2008-ban még csupán 15,6 százalékon állt. A maastrichti kritérium mintegy felét érte el *Románia* tavaly, ám ez is több mint megduplázódása a *balkáni ország* válság előtti adósságának. Az utóbbi évek során *Bulgária* építette le leglátványosabban államadósságát, hiszen a 2001-es 66 százalékról 2008-ra 13,7 százalékot értek el. Ehhez képest a 2010-es 16,2

százalékos „romlás” egyáltalán nem ad okot aggodalomra, és ezzel *Bulgária* a csoporton belül a második legjobb teljesítményt nyújtja az *észtek* után.

A vizsgált országok közül egyébként három – *Magyarország* mellett *Lettország* és *Románia* – kért és kapott IMF/EU-hitelt a lejárt adósságok kifizetésére, és a három ország közül az ügyletet *Magyarország* már le is zárta. (*Lengyelország* is kért egy rugalmas hitelkeretet az IMF-től, amelyet azonban nem fizetéseképtelenség, hanem a zloty stabilitásának megőrzése miatt igényelt.) Azt is ki kell emelni ugyanakkor, hogy bár a keleti kibővüléssel belépett országokat is súlyosan érintette a globális pénzügyi-gazdasági válság, az euróövezet stabilitása és az Unió egésze szempontjából nézve nem ezek a tagállamok váltak kockázati tényezőkké az utóbbi években. A tíz országból egyébként már három vezette be az eurót, *Szlovénia* és *Szlovákia* után idén *Észtország* is sikeresen csatlakozott a közös európai valutaövezethez.

Itt kell megjegyezni, hogy a válság előtt, az euró első évtizedében az EU elsősorban az államháztartási egyensúlyra koncentrált, miközben gyakorlatilag szemet hunyt a nagy adósságokat felhalmozó tagállamok szabálysértése fölött. A *magyar* elnökség alatt beindított európai gazdasági kormányzás jegyében ugyanakkor a tagállamok a korábbiaknál sokkal komolyabb kötelezettségeket vállaltak mindkét közpénzügyi mutató szigorúbb betartására, a nagy hiányok és eladósodás megelőzésére, illetve a küszöbértékek túllépése esetén a szankciók tényleges bevezetésére. (Erre „rímelnék” például az olyan közjogi lépések, mint az új *magyar* alkotmányban az államadósság 50 százalékos, illetve a *lengyel* alkotmányban már létező 55 százalékos adósságplafon, míg *Bulgáriában* a tervek szerint az államháztartás maximális hiánya kerülhet bele az alaptörvénybe.)

A Tízek több **versenyképességi** mutató terén is le vannak maradva az EU fejlett tagállamaitól. Ami az egy foglalkoztatottra jutó **munkatermelékenységet** illeti, az uniós átlagot még egyetlen ország sem érte el. A 2010-es adatok alapján a két legjobb teljesítménnyel rendelkező ország helyet cserélt, de mind *Szlovákia*, mind *Szlovénia* adata meghaladta a 80 százalékot. *Csehország*, *Magyarország* és *Észtország* 70 százalék fölött teljesítettek. A 66,5 százalékot felmutató *Lengyelországot* *Litvánia* (62,9%) és *Lettország* (54,9%) követte tavaly. A két *balkáni állam* van a legnagyobb hátrányban: az uniós átlag felét sem érik el (*Románia* 47,4, *Bulgária* pedig 41,5 százalékot teljesített 2010-ben). E mutatók egyébként többnyire fokozatosan javultak a Tízekben a csatlakozás óta, ugyanakkor *Szlovákia*, *Románia* és *Észtország* látványos, több mint 10 százalékpontos erősödést tudott felmutatni e téren 2010-ben 2005-höz képest.

Az **egységnyi munkaerőköltség** (ULC) változása sokkal nagyobb fluktuációt mutatott a Tízek körében az elmúlt években, mint a viszonylag kiegyensúlyozott uniós átlag – ami jól tükrözi azt a tényét, hogy ezekben az országokban a bérfelzárkózás elnyújtott és sérülékeny folyamat. Elnyújtott, hiszen két évtizeddel a rendszerváltás után a reálbérek a csoporton belül zömében még mindig jóval alatta maradnak a nyugat-európai szinteknek; de egyben sérülékeny is ez a folyamat, mivel ki van téve konjunktúra-hatásoknak, az országok pillanatnyi teherbíró képességének, valamint a regionális és globális verseny támasztotta kihívásoknak is. A válság egyértelműen törést hozott az egységnyi munkaerőköltség esetleges emelkedésében: 2010-ben már (*Csehországot* kivéve, ahol minimális, 0,2 százalékpontos növekedés volt regisztrálható) az ULC mindenhol csökkent, különösen a *balti államokban*, ahol az értékek meredeken zuhantak. E tény versenyképességi szempontból pozitívumnak tekinthető, különösen a fent említett gyenge termelékenységi mutatók kontextusában. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a jövőben ne lehetne számítani az ULC emelkedésére, és ez mindaddig öröndetes fejlemény lesz, amíg a munkaerővel kapcsolatos költségek növekedése lépést tart a termelékenységi mutatók minél gyorsabb javulásával. Ellenkező esetben azonban komoly versenyhátrány alakulhat ki.

Versenyképességi szempontból szintén fontos megemlíteni a Tízek **innovációs teljesítményét**. Az Európai Bizottság megrendelésére az Innometrics évente elkészíti az uniós országok innovációs teljesítményének komplex – 24 indikátorból álló – mutatóját (amelyben egyebek mellett a GDP-ben kifejezett kutatás-fejlesztési ráfordítások, vagy a vállalati szektor ilyen jellegű tevékenysége szerepel), amely alapján négy kategóriába sorolhatók az országok. 2010-ben az élbolyban Dánia, Finnország, Németország és Svédország voltak (innovációs vezetők), míg a második csoportban a Tízek közül már ott találjuk *Észtországot* és *Szlovéniát* is (innováció követők). A harmadik, mérsékelt innovációs potenciállal rendelkező csoport tagjai között van a négy *visegrádi ország*, míg a sereghajtó, szerény innovációs potenciállal rendelkező országok a két másik *balti* és a két *balkáni tagállam*. Az abszolút teljesítmények mögött azonban fontos a fejlődés dinamikája is, és itt ki kell emelni az elmúlt öt év látványos javulását nem csak az *észti* és a *szlovén* esetben, de *Bulgária* és *Románia* vonatkozásában is, amelyek nagyon alacsony szintről indulva egyre nagyobb erőfeszítéseket tettek e téren. A legszerényebb mértékben a *magyar* adat javult, míg *Litvánia* az egyetlen a csoportban, ahol a teljesítmény hullámzó volt, így az elmúlt öt év összesített indexe negatív előjelű.

A Tízekre vonatkozó statisztikai adatsorok, illetve maguk az országtanulmányok is azt támasztják alá, hogy a vizsgált országokat – zömében igen kedvező felzárkózási trendeket követően – eltérő mértékben rengette meg a válság. Ugyanakkor a válság kezelésére választott **gazdaságpolitikai eszközök** nem térnek el radikálisan egymástól. A legtöbb országban a költségvetések bevételi oldalán bizonyos adók emelésével, újjak bevezetésével, valamint az adóbeszedés hatékonyságának erősítésével, továbbá a privatizáció felgyorsításával (például *Lengyelország, Szlovákia, Bulgária*) találkozunk, míg a kiadási oldalon a leggyakoribb lépések közé tartoznak a közsférában befagyasztott bérek, a nyugdíjrendszerek átalakítása, továbbá egyes szociális juttatások felülvizsgálata. Bár a Tízekre nem volt jellemző a gazdaságélénkítő csomagok beindítása (a költségvetési expanzió), *Észtországot* kivéve mindenütt a maastrichti limitnél nagyobb hiányok alakultak ki elsősorban a bevételek zuhanása miatt. A tíz országból ugyanakkor csak három küzdött fizetőképességi gondokkal, amelynek orvoslására IMF/EU hitelt igényeltek. A válság hatására a legtöbb vizsgált országban felfedezhető a szándék az állam újraelosztó szerepének, illetve az államháztartás szerkezetének átalakítására, és fenntarthatóbbá tételére. Minderre azonban – akárcsak az Unió fejlett tagállamaiban – nincs jól bevált recept, ezért részleteiben eltérő és fokozatosan bevezetett intézkedéseket, találunk, amelyeket időnként társadalmi ellenállás, valamint politikai megtorpanás/elbizonytalanodás kísér. Tény azonban, hogy a közpénzügyek rendbetétele (az uniós mechanizmusoknak is köszönhetően) mindegyik országban megindult, miközben a növekedési kilátások is javulnak, sőt a közeljövőben a konjunktúra korábban soha nem látott mértékben válhat kiegyenlítetté a térségben. Bár ezek a növekedési ütemek már nem közelítik meg a korábban produkált magas szinteket, de elegendőek lehetnek a munkanélküliség csökkentésére és a foglalkoztatás növelésére, ami a Tízek fontos prioritása.

Végül arról is érdemes szólni, hogy 2010-ben, a válságból való kilábalás évében a Tízek polgárai hogyan ítélték meg hazájuk EU-tagságának hasznosságát. Az **Eurobarometer felmérései** alapján a vizsgált országok közül hétben jóval az uniós átlag (50%) fölött volt 2010 őszén azok aránya, akik úgy gondolták, hogy az EU-tagság inkább előnyös országuk számára, míg a *bolgár* válaszadóknak csak 49, a *magyaroknak* 45, a *letteknek* pedig 44 százaléka vélekedett ugyanígy. Hozzá kell ugyanakkor tenni, hogy mindhárom országban kismértékben nőtt az uniós tagság előnyösségét vallók aránya a fél évvel korábbi felméréshez képest, és azt is, hogy közülük csak kettőben, *Lettországon* és *Magyarországon* nagyobb a nemmel válaszolók aránya. E két utóbbi (hagyományosan is szkeptikus közvéleményű) ország esetében számos más tényező mellett az is szerepet játszhatott a polgárok vélekedésének illetően alakulásában, hogy a Tízek közül *Lettországot* rázta meg a legsúlyosabban a válság, míg *Magyarország* volt az egyetlen a csoportban, amely 2004 és 2010 között – a legtöbb mutató alapján – valóban nem tudta kihasználni



az EU-tagságból adódó lehetőségeket. A tagságot a legpozitívabban a *lengyelek* és a *szlávok* ítélték meg (egyenként 78 százalékos arányban), de szintén magas volt a *litván* (72%) és az *észti* (68%) támogatottság is, míg a középmezőnyben *Csehország* és *Románia* (egyenként 53%), illetve *Szlovénia* (51%) volt található. A Tízek összesített átlaga 2010 őszén 59 százalék volt, ami jóval magasabb az említett uniós átlagnál, és azt az általános üzenetet hordozza, hogy a térség polgárainak többsége az Európai Uniót megfelelő keretnek tekinti hazája boldogulásához.

## Summary

*Krisztina Vida*

In the ten countries under review the past year was marked by efforts to mitigate the impact of the global financial and economic crisis, to re-launch the engines of growth, as well as to manage public finance problems caused by economic recession and slowdown. All this could be undertaken in a relatively stable **political framework**, with only *Latvia* having to face pre-scheduled elections in autumn 2011. Behind the seeming political stability however there are tensions in internal politics. Examples include the minority government in *Bulgaria*, the initial problems of government formation in *Romania*, coalition disputes in both the *Czech Republic* and *Slovakia*, or the recent referendum in *Slovenia* protesting against key elements of structural reforms planned by the government. It is worth mentioning that as a consequence of the last elections nine out of ten countries (with the exception of *Slovenia*) are governed by centre-right, conservative and liberal forces which can make interstate dialogue among governments even smoother. (Even though this also holds for the improving *Hungarian-Slovak* relations, certain mistrust still persists in *Slovakia* vis-à-vis the new *Hungarian* law on citizenship.)

As to **EU-level politics** it should be highlighted that more and more countries from the region become “mature” member states thanks to holding the rotating **presidency of the EU Council** for six months. The first presiding country from the group was *Slovenia* fulfilling this task in the first half of 2008. The second one was the *Czech Republic* whose turn was in the first six months of 2009, while the third country has been *Hungary* in the first semester of 2011 giving over the baton to *Poland* on 1 July this year.

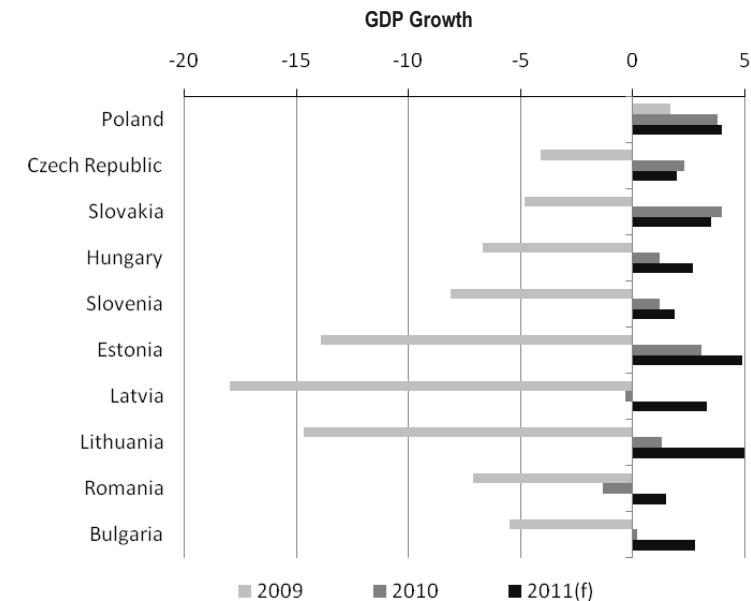
The motto of the *Hungarian* presidency has been a “Strong Europe” reflecting the conviction of the *Hungarian* government that after the crisis only further deepening (i.e. strengthening cooperation in an increasing number of policy areas) can make the European Union successful. This deepening process however should be coupled with further widening: the EU must maintain the credibility of the enlargement process and leave its doors open to new members.



The presidency started work with an ambitious programme including among other items the launching of the new mechanisms of European Economic Governance and the adoption of the necessary legislative proposals to reinforce EU level economic governance (the so-called “six-pack”), the paving of the way for the Schengen membership of *Romania* and *Bulgaria*, the conclusion of accession negotiations with Croatia, the adoption of a new European strategy for the integration of the Roma minorities and the launch of the Danube Region Strategy. The *Hungarian* presidency however – similarly to all its predecessors – had to cope with unexpected events and challenges as well. Already at the very beginning, the presidency had to face a very unfortunate phenomenon, namely that internal political discord had also made itself felt at the European level (i.e. debates in the European Parliament about the new *Hungarian* media law or the new constitution). Furthermore, the presidency had to react to such unexpected and unforeseeable events as the revolutionary changes in North Africa, the natural disaster and humanitarian catastrophe in Japan, the necessity to postpone the Eastern Partnership summit or, in connection with the epidemic in Germany, the recent “vegetable crisis”.

At the end of its term it can be stated that the first *Hungarian* presidency was successful not only in terms of logistics but also diplomacy and politics. The greatest share of the priorities was completed, in many cases thanks to extraordinary diplomatic efforts and some marathon negotiations. Among the successes is the elimination of nearly all hurdles before the adoption (by the EP and Council) of the six-pack, the endorsement of an EU framework for national Roma strategies (where *Hungary* was able to introduce a completely new issue on the EU agenda), the laying down of common principles of the future cohesion policy, contribution to ground-breaking commitments in the field of energy policy, the preparation of the European patent system to be used by 25 member states from 2014, the filling up of the Danube Region Strategy with real content, the management of immigration pressures in the Justice and Home Affairs Council upon the upheavals in the Southern Mediterranean (and the organisation of immediate evacuation of EU citizens from Libya), the promotion of Schengen membership of *Romania* and *Bulgaria*, as well as – upon extremely stressed negotiations – the conclusion of accession talks with Croatia. On the other hand, the *Hungarian* presidency did not succeed in reaching a consensus regarding the principles of the future common agricultural policy and due to conflicting dates (OECD, G8 meetings) the Eastern Partnership summit had to be postponed until the *Polish* presidency. The latter however is not a disappointment, since the summit was originally to be co-chaired by *Poland* (the founding father of the programme) and *Hungary*, though it is true that the host country will be *Poland* and not *Hungary*.

When studying the **economic situation and competitiveness** of the EU10 the starting point has to be the fact that the crisis caught these countries in a different position, it had a different impact on them and the ways and pace of recovery is also heterogeneous. Interestingly even the date of being hit by the crisis was not identical in the examined states. While in 2008 the *Polish*, the *Slovak*, the *Bulgarian* and the *Romanian* economies were still booming (with **GDP growth** rates between 5.1 and 7.3 percent, including the slowdown of the last quarter too) the *Czech*, the *Lithuanian* and the *Slovene* growth pace decreased already. At the same time, the *Hungarian* economy – similarly to the previous year – continued its nearly-stagnating performance (0.8%). The GDP of two out of the ten countries however started to shrink already in this year: *Latvia* had to register a recession of 4.2 percent, while the *Estonian* GDP rate was -5.1 percent. In the next year of 2009, all three *Baltic states* had their economies plummeting and the dramatic, double-digit contraction (of between -18 and -14 percent) demonstrated the unsustainability and structural weaknesses of the previously overheated growth of all three countries. (The lack of sustainability was primarily apparent in the imbalances of external trade coupled with over-stimulated internal consumption). In the year of the crisis a substantial recession was reported in *Slovenia* (-8.1%), *Romania* (-7.1%), *Hungary* (-6.7%), *Bulgaria* (-5.5%), while to a lesser extent also in the *Czech Republic* and *Slovakia* (-4.1 and -4.8%) being closer to the EU average.



The main reason of these small and open economies' drop has been the tapering of external demand coupled with a significant fall in FDI inflows which could not be counterbalanced by internal demand (neither public nor private). Internal consumption could keep gross domestic product on the "surface" only in one single country in the EU10 (and in the whole EU), namely *Poland* where in 2009 GDP even grew by 1.7 percent. Moreover, in the case of *Poland* we cannot speak about any potentially delayed impact of the crisis as in 2010 the growth rate of the *Polish* economy was 3.8 percent which may further increase this year.

In 2010 only *Romania* (-1.3%) and *Latvia* (-0.3%) reported negative growth rates, while all other analysed states had positive data last year (although the statistical effect must be taken into account here as well, namely the fact that the performance of 2010 improved substantially only as compared to the previous year, while in absolute terms the GDP of the great majority of these countries did not reach the pre-crisis levels yet). Based on 2010 statistics the pace of **recovery** widely differs among the EU10. An outstanding performance was shown by the already mentioned *Poland* as well as *Slovakia* (4%), *Estonia* (3.1%) and the *Czech Republic* (2.3%) where GDP growth was much higher than the EU average of 1.8 percent. Under this average was the *Lithuanian* (1.3%), the *Hungarian* and the *Slovenian* performance (equally 1.2%), while the *Bulgarian* rate has practically been stagnating (0.2%). The good news is for all the ten countries however that according to the forecasts, this year is bringing about growth in all of them: to the most modest extent in *Romania* (1.5%) and *Slovenia* (1.9%), while to the greatest extent again in two *Baltic states*: *Estonia* and *Lithuania* (at some 5%). Furthermore the European Commission's forecasts for 2012 indicate the continuation of these positive trends in four countries and even more dynamism can be expected in six countries as the GDP growth of the EU10 is calculated at between 2.5 and 4.7 percent. At the same time, 2012 will be the first year since EU accession when the EU10 will have growth rates in harmony, remaining within a relatively narrow band.

In parallel with economic recession the majority of the EU10 had to suffer a setback of previously very promising **convergence trends**. While from 2005 on – with the exception of *Hungary* – the catching up process (as measured in GDP per capita in PPS compared to EU27) speeded up and some countries showed a really spectacular development, these processes suddenly came to a halt with the crisis. Only *Poland* and *Slovakia* was able to steadily increase its GDP/capita rate between 2008 and 2010, while in the case of the others this indicator stagnated and/or decreased. The majority reported only a 1-2 percentage points change, but a greater deterioration was registered in *Slovenia* and the *Baltic states* where the drop was between 4-6 percentage points in 2009 as compared to 2008. In 2010 only five countries could improve their real convergence indicator (namely *Poland*, *Slovakia*, *Slovenia*, *Estonia* and *Lithuania*), while the *Latvian* figure stagnated

and the other four countries stepped 1 percentage point back. Despite all this, the "ranking" did not change substantially in 2010 meaning that the group is still led by the most developed *Slovenia* (87%) and the *Czech Republic* (80%) followed by *Slovakia* (74%). The next three countries have a similar record of 65, 64 and 62 percent, namely *Estonia*, *Hungary* and *Poland* respectively. *Lithuania* and *Latvia* (with 58 and 52 percent) are lagging behind the previous group, while the farthest from the EU average are *Romania* and *Bulgaria* (with a performance of 45 and 43 percent).

Investments are indispensable for the catching up of the EU10. Trends in **gross fixed capital formation** have been extremely dynamic in the majority of the ten countries since 2005. With the exception of the *Hungarian* and *Polish* data (which were usually at the EU average level of 20 percent) in eight countries the investments compared to GDP were fluctuating between 25 and 35 percent. The data of 2009 indicate however dramatic falls in this field, the biggest decrease being felt by the *Baltic states*. In 2010 this unfavourable trend continued, the three *Baltic* and the two *Balkan countries* being in the worst situation as their rates of 2010 are back by some ten percentage points compared to 2008 (when the value of GDP itself is smaller too). Even though investment ratios of the *Visegrad group* plus *Slovenia* exceeded last year the EU average, a shrinking could be observed here as well as compared to 2009.

General investment trends were accompanied by the inflow of **foreign direct investments** into the region. Prior to the crisis the EU10 attracted a significant amount of FDI (in total between some 37 and 52 billion euros on an annual basis), although differences across these countries have been significant as regards the sectors and the periods of more substantial inflows. While in the case of the *Visegrad countries*, *Slovenia* and *Romania* foreign investors mainly preferred production, in the *Baltic states* and *Bulgaria* capital primarily went into constructions and the real estate sector. At the same time, financial services as well as the retail sector have both been key target sectors everywhere. FDI per capita in 2010 was actually the highest in the *Czech Republic* and *Estonia*, followed by *Hungary* and *Slovakia*. The crisis however broke very promising trends in this field too. In 2009 FDI fell radically back compared to the previous year in the *Czech Republic*, *Slovakia*, *Hungary*, *Latvia*, *Bulgaria* and *Romania* (and to a lesser extent in *Poland*), while in *Slovenia* there was even a net capital export in the year of the crisis. Some growth could only be registered in *Estonia*. In 2010 the sign is everywhere positive already but the interest of foreign investors further diminished vis-à-vis some countries as compared to 2009 (*Poland*, *Hungary*, *Estonia*, *Romania* and *Bulgaria*), while it was only the *Czech Republic* which could

improve its position by an order of magnitude. Among the most important investors of the EU10 can be found the Netherlands, Germany and Austria, but it must also be mentioned that the examined countries themselves are investing abroad, primarily in their neighbourhood (e.g. the *Czech Republic*, *Hungary*, *Slovenia*).

While the crisis impacted negatively on growth, catching up, investments and other macroeconomic indicators, the **balances of the current account** have been spectacularly improving in all countries (except for the *Czech Republic*) in 2009 compared to 2008. The year of 2010 brought about further improvements in deficit levels in *Romania*, *Bulgaria* and *Slovenia*, while *Hungary* and the *Baltic states* made up the group with a positive current account balance in both 2009 and 2010. In contrast to these developments, *Poland*, the *Czech Republic* and *Slovakia* accumulated a growing deficit of well above the EU average of -0.8 percent compared to GDP in 2010. Within the balances of the current account the EU10 registered a favourable external trade performance. The volume of exports of goods and services in 2010 – after suffering a great recession in 2009 – has been approaching the levels of 2008 again, while in the same comparison imports remained below the pre-crisis levels. All this reflects the rising demand in the main markets of the EU10, while at the same time, internal demand (due to restrictions and high unemployment) does not generate more imports.

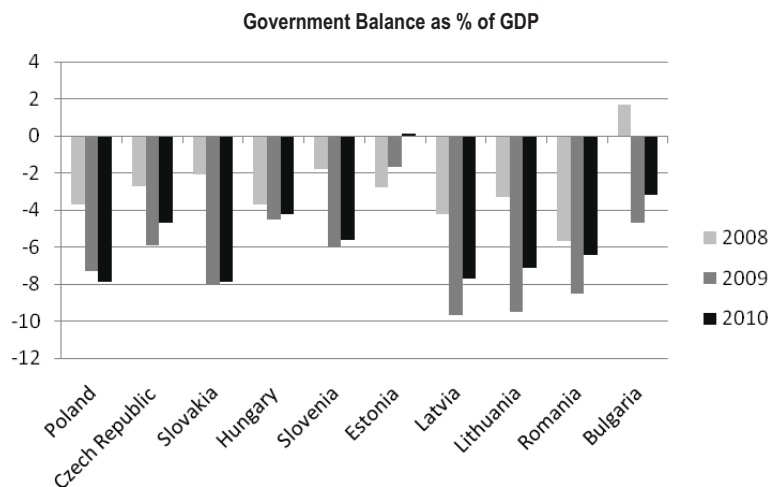
The recession entailing shrinking production and consumption had its most devastating social impact on employment, namely – after the very promising trends of previous years – rising of **unemployment** could be observed in all examined countries. The magnitude of this has however been different. While in 2008 none of these countries reported double-digit unemployment, the rates ranging between 4.4 percent (the *Czech Republic* and *Slovenia*) and 9.5 percent (*Slovakia*), in 2009 already five and in 2010 six countries had to face double-digit unemployment figures. These were *Bulgaria* (10.2%), *Hungary* (11.2%), *Slovakia* (14.4%) and the three *Baltic states*. In the latter ones the ratio of those out of work reached dramatic levels: last year *Estonia* had 16.9, *Lithuania* 17.8 and *Latvia* 18.7 percent. *Poland* had also nearly 10 percent, while the *Czech Republic*, *Slovenia* and *Romania* equally registered a 7.3 rate which was the lowest not only in the EU10 but also well below the EU average of 9.6 percent. Before the crisis unemployment fell not only due to economic boom but also due to outmigration of labour especially from *Poland*, *Lithuania*, *Latvia*, *Romania* and *Bulgaria*. At the same time, the crisis resulted in the return of these job takers only partially meaning that the high rates are not due to massive come back of potential job seekers. It must also be mentioned that on 1 May 2011 all obstacles were lifted

before the labour force of member states that joined in 2004. The greatest risk in this connection is brain-drain, namely that highly skilled Central European labour force can be attracted to the better paying German and Austrian job markets (primarily in the health sector).

In the EU10 rising unemployment was accompanied by unfavourable developments in **employment rates** too. In 2010 the EU average of 64.2 percent was only exceeded by *Slovenia* (66.2%) and the *Czech Republic* (65%), all other countries remaining below this level. The lowest rate was reported – unfortunately “as a rule” – by *Hungary* having 55.4 percent. It is important to mention here that in the Europe 2020 Strategy the members states pledged to reach 75 percent of average employment rate in the EU by 2020. To achieve this, the member countries committed themselves to outline their national employment policy strategies in their National Reform Programmes with a view to demonstrating the way leading to this ambitious goal by the end of the decade. Within this framework more and more member states aim to introduce the system of so-called „flexicurity” enabling a greater flexibility for the employer (as regards the type of employment), while also securing guarantees for the employee.

In the year of the crisis shrinking demand pushed **inflation** downwards: in 2009 the EU average stood at 1 percent, and even lower rates were registered in the *Czech Republic*, *Slovakia*, *Slovenia* and *Estonia*. In the majority of the EU10 harmonised indices of consumer prices were plummeting compared to the previous year – primarily in the *Baltic states* and *Bulgaria* where in 2008 still double-digit inflation accompanied the dynamic growth which then fell back to between 0.2 percent (*Estonia*) and 4.2 percent (*Lithuania*) in 2009. In the same year inflation was well above the EU average in *Romania* (5.6%) and comparable to the *Lithuanian* level were the *Polish* and *Hungarian* rates too (4%). While the *Polish*, the *Slovak*, the *Latvian* and the *Lithuanian* inflation continued to decline in 2010 (moreover *Latvia* reported deflation) the price index was on the rise in the *Czech Republic*, *Hungary*, *Slovenia*, *Estonia*, *Romania* and *Bulgaria*. In the latter countries though there was no correlation with GDP change as none of these economies was picking up really, therefore the upward pressure on prices could be explained mainly by increasing international prices of raw materials. In three of these states furthermore (*Hungary*, *Romania*, *Bulgaria*) high interest rates also contributed to higher prices, while in *Latvia* having the highest interest rate this strongly set back investments and consumption. According to European Commission forecasts however the growth of inflation should stop this year and in 2012 it is to decline across the EU10 thanks to which relatively well manageable rates can be expected (with 4 percent as the highest rate calculated for *Estonia* and *Romania*).

Economic recession strongly deteriorated the **public finance** positions of most of the EU member states as the public budgets became short of regular tax revenues, while obligations on the expenditure side were even picking up (e.g. due to unemployment benefits). From among the examined countries the deficit in terms of GDP did not grow only in *Estonia* where the **government balance** had actually improved, while in the rest of the countries the deficits skyrocketed in 2009 putting an end to the favourable trends of previous years. In the year of the crisis the greatest deficit was accumulated in *Latvia* (-9.7%) and *Lithuania* (-9.5%) but the *Romanian* (-8.6%), the *Slovak* (-8%), the *Polish* (-7.3%), the *Slovenian* (-6%) and the *Czech* (-5.9%) rates were also big. The lowest deficit in 2009 was registered in *Hungary* (-4.5%) and also in *Bulgaria* (-4.7%). The year of 2010 brought about improvement in all countries – except for *Poland* with a 0.6 percentage point deterioration – not least thanks to the excessive deficit procedures launched by the European Commission. Thus besides the *Estonian* performance, last year the best rates were shown by *Bulgaria* (-3.2%) and *Hungary* (-4.2%) which were already converging to the Maastricht criterion of -3 percent of GDP.



Eurostat

The external financial needs arising from growing government deficits contributed to the increase of **public debts**. At the same time, besides the *Hungarian* rate of 80 percent of GDP (equal to EU average), all countries remained well below the EU average and also below the Maastricht criterion (60%) even in the year of the crisis. Due to spill over effects however, 2010 has

been a more problematic year than 2009 from this point of view as public debts per GDP kept on growing everywhere (except for *Estonia*). In 2010 the biggest figure after the *Hungarian* one was the *Polish* debt ratio of 55 percent which however did not mean a dramatic change compared to the “usual” 47 percent level. In contrast, the third biggest debt of nearly 45 percent was accumulated by *Latvia* which back in 2007 had only 9 (!) percent indebtedness level (their indicator thus quintupled in three years). *Latvia* is followed by *Slovakia* (41%) and the *Czech Republic* (38.5%) with a *Lithuanian* rate similar to the *Czech* one (and which was only 15.6 percent back in 2008). Around half of the Maastricht criterion was reached by *Romania* last year, but this ratio is also the double of this country’s pre-crisis level. In the course of the past years *Bulgaria* cut back its public debt in the most spectacular way: starting from 66 percent in 2001 it reached 13.7 percent in 2008. In this light the 16.2 percent “worsening” of its position is not at all worrying and this actually ranks *Bulgaria* the second best performing country after *Estonia*.

From the examined countries three – *Hungary*, *Latvia* and *Romania* – asked for and received IMF/EU loans to pay due debts and from them *Hungary* had already closed the deal. (*Poland* is also benefiting from a flexible loan framework of IMF which is however not used for managing balance of payments but for securing the stability of the national currency.) By the same token it must also be highlighted here that, although the member states joining the EU with the Eastern enlargement wave were severely hit by the global financial and economic crisis, none of these states became a risk factor from the point of view of the stability of the euro area or the European Union as a whole. From the ten countries actually three have already introduced the euro: after *Slovenia* and *Slovakia* this year *Estonia* too, joined the single European currency zone successfully.

At this point it should be stressed that prior to the crisis, in the first decade of the euro the EU has primarily been concentrating on government deficits, while practically turning a blind eye to the countries violating the rules on public debts. In the framework of European economic governance launched under the *Hungarian* presidency however the member states made much stronger pledges to firmly comply with both fiscal criteria with a view to preventing from excessive deficits and debts. The member states also agreed to mechanisms leading to actual sanctions in case of exceeding the limits. (This is also echoed by such steps in public law developments as a 50 percent public debt cap in the new *Hungarian* constitution, the already existing 55 percent threshold in the *Polish* constitution or the planned government deficit upper limit to be integrated into the *Bulgarian* basic law.)



The countries of the EU10 are lagging behind the developed EU member states in several **competitiveness** indicators. As regards **productivity per persons employed** the EU27 average could not be attained by any of these countries yet. According to 2010 data the two best performing countries changed their ranking but both *Slovakia* and *Slovenia* exceeded 80 percent. The *Czech Republic*, *Hungary* and *Estonia* were above 70 percent. *Poland* with its 66.5 percent was followed by *Lithuania* (62.9%) and *Latvia* (54.9%) last year. The two *Balkan member states* are the farthest behind, being below the half of EU average (in 2010 *Romania* reached 47.4 and *Bulgaria* 41.5 percent). As a matter of fact, these indicators have been gradually improving in the EU10, while *Slovakia*, *Romania* and *Estonia* were able to demonstrate a spectacular catching up with over 10 percentage points improvement by 2010 compared to 2005.

The change of **unit labour costs** (ULC) showed a much greater volatility in the EU10 in the past years compared to the relatively balanced EU average, which actually points to the fact that in these countries the catching up of wages is a protracted and vulnerable process. Protracted, as two decades after the systemic changes real wages in the majority of these countries are still lagging well behind the Western European levels. And this process is also vulnerable as it is exposed to the economic performance and to the actual capacities of these states as well as to the challenges posed by regional and global competition. The crisis obviously faulted any potential increase in unit labour costs: in 2010 (with the sole exception of the *Czech Republic* where a small 0.2 percent growth could be registered) ULC was falling everywhere, especially in the *Baltic states* where the figures were plummeting. This fact can be interpreted as positive from the point of view of competitiveness, especially in the context of the above mentioned weak productivity performances. All this does not mean however that in the future no ULC growth could be expected and this is to be welcomed as long as the increase of labour costs keeps pace with the ever improving productivity indicators. In the opposite case however, these countries are to suffer from serious competitiveness handicaps.

From the point of view of competitiveness it is also relevant to evoke the **innovation performance** of the EU10. Upon request of the European Commission, Innometrics publishes each year the complex index (composed of 24 indicators) of the EU countries' performances (including among others the gross expenditure on research and development or the contribution to innovation by the enterprise sector). Based on the results the countries can be grouped into four categories. In 2010 the so-called innovation leaders were Denmark, Finland, Germany and Sweden, while the second group of innovation followers already embraced two countries of the EU10, namely *Estonia* and *Slovenia*. To the third group of moderate innovators belonged the four *Visegrad countries*, while the fourth category of modest innovators had the two other *Baltic*

as well as the two *Balkan countries*. Behind the absolute figures however it is also important to take into account the pace of development, and in this respect besides the outstanding improvement of *Estonia* and *Slovenia* the *Bulgarian* and *Romanian* performance must be highlighted as both countries, having started from a very low level, made increasing efforts in this field. The most modest improvement was made by *Hungary*, while *Lithuania* is the only country in the group where the performance was volatile resulting in a negative sign of the cumulative index of the past five years.

The statistical data as well as the country studies themselves underpin the fact that – after overwhelmingly favourable catching up trends – the crisis affected these countries to a different extent. At the same time, the **economic policy tools** to fight the crisis are not radically different as most countries are trying to increase the revenue side of their budgets via raising some taxes and introducing new ones as well as strengthening the mechanisms of tax collection and also stepping up privatisation (e.g. in *Poland*, *Slovakia*, *Bulgaria*). On the expenditure side the most common steps include the freezing of public sector wages, the reform of the pension system as well as the revision of the social benefit schemes. Although the countries of the EU10 did not launch stimulation packages (no budgetary expansion took place) everywhere, with the exception of *Estonia*, government deficits exceeded the Maastricht threshold primarily due to sharply falling revenues. From among the ten countries however only three struggled with payment problems for which they had applied for IMF/EU loans. Crisis management is coupled in most countries with the intention to revisit state re-distribution and to reform the structure of public budgets with a view to making them more sustainable. For all this however there is no “one size fits all” recipe therefore the content and the pace of those measures are diverse and they also trigger social resistance as well as political hesitation or halt. Nevertheless, it is a fact that the consolidation of public finances has started in all these countries (thanks to EU mechanisms as well) in a period when growth outlook is improving and the region as a whole may experience an unprecedentedly harmonious economic boom. These growth rates do not promise any return to the previously very high levels but seem to be enough to ease unemployment problems and help increase employment rates, being a priority in the EU10.

Finally, it is also worth recalling how the citizens of the EU10 evaluated the benefits of EU membership of their respective countries in 2010, the year of recovery. According to **Eurobarometer polls** in seven of the ten countries the share of those thinking their countries' membership was beneficial, was well above the EU average of 50 percent in autumn 2010. At the same time, only 49 percent of the *Bulgarian*, 45 percent of the *Hungarian* and 44 of the *Latvian* respondents had the same opinion. It must be added however, that in all three countries the ratio of those responding positively grew slightly compared to



spring 2010, and only in two of them, namely in *Hungary* and *Latvia* is the share of negative answers higher than the positive ones. In the latter two countries with traditionally more sceptical populations, citizens may have this perception (among several other factors) because *Latvia* was the most severely hit by the crisis, while *Hungary* was the only country in the group of the EU10 which between 2004 and 2010 could not make use of the opportunities offered by EU membership, as most macroeconomic data testify it. EU membership was highest appreciated by *Polish* and *Slovak* citizens (equally 78 percent) and similarly high was the support in *Lithuania* (72%) and *Estonia* (68%), while the *Czech Republic* and *Romania* (equally 53%) and also *Slovenia* (51%) formed the middle group in this respect. The average of the EU10 in autumn 2010 was 59 percent which is much higher than the already mentioned EU average and carries the general message that the majority of the EU10 citizens think the European Union is the proper framework for their countries' prosperity.

## A Tízek legfontosabb adatai

### Most important data of EU10

<b>Belpolitikai helyzetkép</b>					
Internal political scene					
	<b>Államelnök</b> State President	<b>Hivatali idő</b> Term of office	<b>Miniszterelnök</b> Prime Minister	<b>Politikai irányzat</b> Political orientation	<b>Hivatali idő</b> Term of office
<b>PL</b>	Bronislaw Komorowski	2010.07 – 2015.07	<b>Donald Tusk</b>	jobbközép centre-right	<b>2007.10 – 2011.10</b>
<b>CZ</b>	Václav Klaus	2008.02 – 2013.02	<b>Petr Nečas</b>	jobbközép centre-right	<b>2010.05 – 2014.05</b>
<b>SK</b>	Ivan Gašparovič	2009.04 – 2014.04	<b>Iveta Radičová</b>	jobbközép centre-right	<b>2010.07 – 2014.07</b>
<b>HU</b>	Schmitt Pál	2010.06 – 2015.06	<b>Orbán Viktor</b>	jobbközép centre-right	<b>2010.05 – 2014.05</b>
<b>SI</b>	Danilo Türk	2007.12 – 2012.12	<b>Borut Pahor</b>	bal-liberális left-liberal	<b>2008.09 – 2012.09</b>
<b>EE</b>	Toomas Hendrik Ilves	2006.09 – 2011.09	<b>Andrus Ansip</b>	jobbközép centre-right	<b>2011.03 – 2015.03</b>
<b>LV</b>	Andris Bērziņš	2011.06 – 2015.06	<b>Valdis Dombrovskis</b>	jobbközép centre-right	<b>2010.11 – 2014.11</b>
<b>LT</b>	Dalia Grybauskaitė	2009.07 – 2014.07	<b>Andrius Kubilius</b>	jobbközép centre-right	<b>2008.10 – 2012.10</b>
<b>RO</b>	Traian Băsescu	2009.12 – 2014.12	<b>Emil Boc</b>	jobbközép centre-right	<b>2008.11 – 2012.11</b>
<b>BG</b>	Georgi Parvanov	2006.10 – 2011.10	<b>Bojko Boriszov</b>	jobbközép centre-right	<b>2009.07 – 2013.07</b>

Nemzeti valuta		
National Currency		
	Fizetőeszköz Currency	ERM2-tagság Membership in ERM2
Lengyelország (PL)	PLN	N
Csehország (CZ)	CZK	N
Szlovákia (SK)	EUR	–
Magyarország (HU)	HUF	N
Szlovénia (SI)	EUR	–
Észtország (EE)	EUR	–
Lettország (LV)	LVL	✓
Litvánia (LT)	LTL	✓
Románia (RO)	RON	N
Bulgária (BG)	BGL	N

#### EU Tanács elnöksége

##### EU Council Presidency

Ország/Country	Időszak/Period
Lengyelország (PL)	2011. 07-12.
Csehország (CZ) ✓	2009. 01-06.
Szlovákia (SK)	2016. 07-12.
Magyarország (HU) ✓	2011. 01-06.
Szlovénia (SI) ✓	2008. 01-06.
Észtország (EE)	2018. 01-06.
Lettország (LV)	2015. 01-06.
Litvánia (LT)	2013. 07-12.
Románia (RO)	2019. 07-12.
Bulgária (BG)	2018. 07-12.

#### A Tízek az EU-intézményekben

##### The EU10 in the EU Institutions

	EP-képviselők száma* No. of MEPs	Tanácsi szavazatok Votes in the Council	Európai biztos Commissioner
<b>Lengyelország</b> Poland	50+1	27	Janusz LEWANDOWSKI kölségvetés és pénzügyi tervezés budget, financial programming
<b>Csehország</b> Czech Republic	22	12	Štefan FÜLE bővítés és európai szomszédságpolitika enlargement, ENP
<b>Szlovákia</b> Slovakia	13	7	Maroš ŠEFČOVIČ adminisztratív ügyek (alelnök) administration (vice president)
<b>Magyarország</b> Hungary	22	12	ANDOR László foglalkoztatás és szociális politika employment, social affairs
<b>Szlovénia</b> Slovenia	7+1	4	Janez POTOČNIK környezetvédelem environment
<b>Észtország</b> Estonia	6	4	Siim KALLAS közlekedés (alelnök) transport (vice president)
<b>Lettország</b> Latvia	8+1	4	Andris PIEBALGS fejlesztéspolitika development
<b>Litvánia</b> Lithuania	12	7	Algirdas ŠEMETA adó- és vámügyek taxation, customs union
<b>Románia</b> Romania	33	14	Dacian CIOLOȘ mezőgazdaság agriculture
<b>Bulgária</b> Bulgaria	17+1	10	Krisztalina GEORGIEVA nemzetközi együttműködés international cooperation

\* A Lisszaboni Szerződés hatálya lépésével fel kellett tölteni az EP létszámát 736-ról 751-re (ill. a nagyobb német frakció miatt a létszám átmenetileg 754). A plusz mandátumokon 12 ország osztozhatott, ebből a Tízek 4 helyet kaptak.

### 1. táblázat, GDP növekedés

Table 1, GDP Growth

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
EU27	2,0	3,2	3,0	0,5	-4,2	1,8	1,8
EU15	1,8	3,0	2,8	0,2	-4,3	1,8	1,8
Lengyelország (PL)	3,6	6,2	6,8	5,1	1,7	3,8	4,0
Csehország (CZ)	6,3	6,8	6,1	2,5	-4,1	2,3	2,0
Szlovákia (SK)	6,7	8,5	10,5	5,8	-4,8	4,0	3,5
Magyarország (HU)	3,2	3,6	0,8	0,8	-6,7	1,2	2,7
Szlovénia (SI)	4,5	5,9	6,9	3,7	-8,1	1,2	1,9
Észtország (EE)	9,4	10,6	6,9	-5,1	-13,9	3,1	4,9
Lettország (LV)	10,6	12,2	10,0	-4,2	-18,0	-0,3	3,3
Litvánia (LT)	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,7	1,3	5,0
Románia (RO)	4,2	7,9	6,3	7,3	-7,1	-1,3	1,5
Bulgária (BG)	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,2	2,8

Eurostat (\* előrejelzés/forecast)

### 2. táblázat, Egy főre jutó bruttó hazai össztermék alakulása

Euró/fő vásárlóerő-paritáson, folyó áron

Table 2, Per Capita GDP in PPS, EUR at Current Prices

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	100	100	100	100	100	100
Lengyelország (PL)	51	52	54	56	61	62
Csehország (CZ)	76	77	80	81	82	80
Szlovákia (SK)	60	63	68	72	73	74
Magyarország (HU)	63	63	62	65	65	64
Szlovénia (SI)	87	88	88	91	86	87
Észtország (EE)	62	66	69	68	64	65
Lettország (LV)	49	52	56	56	52	52
Litvánia (LT)	53	55	59	61	55	58
Románia (RO)	35	38	42	47	46	45
Bulgária (BG)	37	38	40	44	44	43

Eurostat

### 3. táblázat, Bruttó állóeszköz-felhalmozás a GDP százalékában

Table 3, Gross Fixed Capital Formation as % of GDP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	20,0	20,7	21,3	21,1	19,1	18,5
Lengyelország (PL)	18,2	19,7	21,6	22,3	21,2	19,5
Csehország (CZ)	24,9	24,7	25,2	23,9	22,5	21,8
Szlovákia (SK)	26,5	26,5	26,1	24,7	20,6	20,3
Magyarország (HU)	23,1	21,8	21,4	21,4	20,9	19,3
Szlovénia (SI)	25,5	26,5	27,7	28,8	23,9	22,3
Észtország (EE)	32,1	36,0	34,4	28,6	21,6	18,6
Lettország (LV)	30,6	32,6	33,7	29,3	21,5	18,0
Litvánia (LT)	22,8	25,2	28,3	25,4	17,1	16,1
Románia (RO)	23,7	25,6	30,2	31,9	26,2	22,7
Bulgária (BG)	25,7	27,6	28,7	33,6	28,9	23,5

Eurostat

### 4. táblázat, FDI beáramlás milliárd euró

Table 4, FDI Inflow BEUR

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU10	37,1	46,3	51,6	43,2	18,9	20,5
Lengyelország (PL)	7,1	12,7	15,9	9,7	8,5	6,9
Csehország (CZ)	9,4	4,4	7,6	4,4	2,1	5,1
Szlovákia (SK)	2,0	3,7	2,6	3,2	0,0	0,4
Magyarország (HU)	6,2	5,5	2,9	4,9	1,5	1,2
Szlovénia (SI)	0,5	0,5	1,1	1,3	-0,4	0,6
Észtország (EE)	2,3	1,4	2,0	1,2	1,2	1,2
Lettország (LV)	0,6	1,3	1,7	0,9	0,1	0,3
Litvánia (LT)	0,8	1,4	1,5	1,4	0,1	0,5
Románia (RO)	5,2	9,1	7,3	9,5	3,5	2,7
Bulgária (BG)	3,2	6,2	9,1	6,7	2,4	1,6

WIIW

**5. táblázat, Áruk és szolgáltatások exportja, folyó áron, milliárd euró**

Table 5, Export of Goods and Services, Current Prices, BEUR

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	4 112	4 628	4 972	5 154	4 310	4 976
Lengyelország (PL)	91	110	127	145	123	147
Csehország (CZ)	72	87	102	114	95	110
Szlovákia (SK)	29	38	48	54	45	53
Magyarország (HU)	59	69	81	87	72	85
Szlovénia (SI)	18	21	24	25	21	23
Észtország (EE)	9	10	11	12	9	11
Lettország (LV)	6	7	9	10	8	10
Litvánia (LT)	12	14	15	19	14	19
Románia (RO)	26	32	37	43	36	44
Bulgária (BG)	9	16	18	21	17	21

Eurostat

**6. táblázat, Áruk és szolgáltatások importja, folyó áron, milliárd euró**

Table 6, Import of Goods and Services, Current Prices, BEUR

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	4 038	4 584	4 906	5 117	4 195	4 873
Lengyelország (PL)	92	115	136	159	122	150
Csehország (CZ)	69	83	96	107	87	103
Szlovákia (SK)	31	39	48	55	45	54
Magyarország (HU)	60	70	80	86	67	78
Szlovénia (SI)	18	21	25	26	20	23
Észtország (EE)	9	11	12	12	8	10
Lettország (LV)	8	11	13	13	8	10
Litvánia (LT)	13	17	19	23	15	19
Románia (RO)	35	43	54	61	43	50
Bulgária (BG)	13	21	24	28	20	22

Eurostat

**7. táblázat, Folyó fizetési mérleg a GDP százalékában**

Table 7, Current Account Balance as % of GDP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
EU27	-0,8	-1,2	-1,0	-2,0	-0,9	-0,8
Lengyelország (PL)	-1,2	-2,7	-4,7	-4,8	-2,2	-3,4
Csehország (CZ)	-1,3	-2,4	-3,2	-0,7	-3,2	-3,8
Szlovákia (SK)	-8,4	-8,2	-5,3	-6,2	-3,2	-3,4
Magyarország (HU)	-7,2	-7,6	-6,9	-7,3	0,4	2,1
Szlovénia (SI)	-1,7	-2,5	-4,8	-6,7	-1,5	-1,1
Észtország (EE)	-10,0	-15,3	-17,2	-9,7	4,5	3,6
Lettország (LV)	-12,5	-22,5	-22,3	-13,1	8,6	3,6
Litvánia (LT)	-7,1	-10,6	-14,5	-13,1	4,3	1,8
Románia (RO)	-8,6	-10,5	-13,4	-11,6	-4,2	-4,1
Bulgária (BG)	-11,6	-17,6	-25,2	-23,0	-8,9	-1,0

Eurostat (\* előzetes adat/preliminary data)

**8. táblázat, Munkanélküliség**

Table 8, Unemployment Rate

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	9,0	8,2	7,2	7,1	9,0	9,6
EU15	8,2	7,8	7,1	7,2	9,1	9,6
Lengyelország (PL)	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6
Csehország (CZ)	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3
Szlovákia (SK)	16,3	13,4	11,1	9,5	12,0	14,4
Magyarország (HU)	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2
Szlovénia (SI)	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3
Észtország (EE)	7,9	5,9	4,7	5,5	13,8	16,9
Lettország (LV)	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7
Litvánia (LT)	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8
Románia (RO)	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3
Bulgária (BG)	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2

Eurostat

**9. táblázat, Foglalkoztatás**

Table 9, Employment Rate

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	63,5	64,5	65,4	65,9	64,6	64,2
EU15	65,4	66,2	66,9	67,3	65,9	65,4
Lengyelország (PL)	52,8	54,5	57,0	59,2	59,3	59,3
Csehország (CZ)	64,8	65,3	66,1	66,6	65,4	65,0
Szlovákia (SK)	57,7	59,4	60,7	62,3	60,2	58,8
Magyarország (HU)	56,9	57,3	57,3	56,7	55,4	55,4
Szlovénia (SI)	66,0	66,6	67,8	68,6	67,5	66,2
Észtország (EE)	64,4	68,1	69,4	69,8	63,5	61,0
Lettország (LV)	63,3	66,3	68,3	68,6	60,9	59,3
Litvánia (LT)	62,6	63,6	64,9	64,3	60,1	57,8
Románia (RO)	57,6	58,8	58,8	59,0	58,6	58,8
Bulgária (BG)	55,8	58,6	61,7	64,0	62,6	59,7

Eurostat

**10. táblázat, Infláció**

Table 10, HICP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU	2,2	2,2	2,3	3,7	1,0	2,1
Euróövezet	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6
Lengyelország (PL)	2,2	1,3	2,6	4,2	4,0	2,7
Csehország (CZ)	1,6	2,1	3,0	6,3	0,6	1,2
Szlovákia (SK)	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7
Magyarország (HU)	3,5	4,0	7,9	6,0	4,0	4,7
Szlovénia (SI)	2,5	2,5	3,8	5,5	0,9	2,1
Észtország (EE)	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7
Lettország (LV)	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2
Litvánia (LT)	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2
Románia (RO)	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1
Bulgária (BG)	6,0	7,4	7,6	12,0	2,5	3,0

Eurostat

**11. táblázat, Kamatok (GMU-kritérium)**

Table 11, Long-term Interest Rates

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	3,71	4,03	4,56	4,55	4,13	3,83
Euróövezet	3,42	3,84	4,32	4,31	3,82	3,62
Lengyelország (PL)	5,22	5,23	5,48	6,07	6,12	5,78
Csehország (CZ)	3,54	3,8	4,3	4,63	4,84	3,88
Szlovákia (SK)	3,52	4,41	4,49	4,72	4,71	3,87
Magyarország (HU)	6,6	7,12	6,74	8,24	9,12	7,28
Szlovénia (SI)	3,81	3,85	4,53	4,61	4,38	3,83
Észtország (EE)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Lettország (LV)	3,88	4,13	5,28	6,43	12,36	10,34
Litvánia (LT)	3,7	4,08	4,55	5,61	14	5,57
Románia (RO)	n.a.	7,23	7,13	7,7	9,69	7,34
Bulgária (BG)	3,87	4,18	4,54	5,38	7,22	6,01

Eurostat

**12. táblázat, Államháztartás egyenlege a GDP százalékában**

Table 12, Government Balance as % of GDP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,8	-6,4
Euróövezet	-2,5	-1,4	-0,7	-2,0	-6,3	-6,0
Lengyelország (PL)	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,3	-7,9
Csehország (CZ)	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	-5,9	-4,7
Szlovákia (SK)	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,9
Magyarország (HU)	-7,9	-9,3	-5,0	-3,7	-4,5	-4,2
Szlovénia (SI)	-1,4	-1,3	-0,1	-1,8	-6,0	-5,6
Észtország (EE)	1,6	2,4	2,5	-2,8	-1,7	0,1
Lettország (LV)	-0,4	-0,5	-0,3	-4,2	-9,7	-7,7
Litvánia (LT)	-0,5	-0,4	-1,0	-3,3	-9,5	-7,1
Románia (RO)	-1,2	-2,2	-2,6	-5,7	-8,5	-6,4
Bulgária (BG)	1,0	1,9	1,1	1,7	-4,7	-3,2

Eurostat



**13. táblázat, Államadósság a GDP százalékában**

Table 13, Public Debt as % of GDP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	62,8	61,5	59,0	62,3	74,4	80,0
Euróövezet	70,1	68,5	66,2	69,9	79,3	85,1
Lengyelország (PL)	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9	55,0
Csehország (CZ)	29,7	29,4	29,0	30,0	35,3	38,5
Szlovákia (SK)	34,2	30,5	29,6	27,8	35,4	41,0
Magyarország (HU)	61,8	65,7	66,1	72,3	78,4	80,2
Szlovénia (SI)	27,0	26,7	23,1	21,9	35,2	38,0
Észtország (EE)	4,6	4,4	3,7	4,6	7,2	6,6
Lettország (LV)	12,4	10,7	9,0	19,7	36,7	44,7
Litvánia (LT)	18,4	18,0	16,9	15,6	29,5	38,2
Románia (RO)	15,8	12,4	12,6	13,4	23,6	30,8
Bulgária (BG)	27,5	21,6	17,2	13,7	14,6	16,2

Eurostat

**14. táblázat, Egy foglalkoztatottra jutó munkatermelékenység EU27=100**

Table 14, Labour Productivity per Person Employed, EU27=100

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	100	100	100	100	100	100
EU15	110,6	110,5	110,1	109,7	109,4	109,2
Lengyelország (PL)	61,6	61,1	62,2	62,2	65,4	66,5
Csehország (CZ)	68,8	69,6	71,7	72,5	73,4	71,8
Szlovákia (SK)	68,7	71,8	76,6	79,8	81,1	82,7
Magyarország (HU)	67,7	68,2	68,4	71,8	72,7	71
Szlovénia (SI)	83,1	83,4	83,1	83,9	81,6	81,9
Észtország (EE)	60,7	62,4	65,7	64,7	65,9	70,1
Lettország (LV)	48,1	49,1	51,6	51,8	53,3	54,9
Litvánia (LT)	54,7	56,5	59,3	61,7	57,6	62,9
Románia (RO)	36,1	39,8	43,4	48,9	48,1	47,4
Bulgária (BG)	35,8	36,4	37,5	39,5	40,1	41,5

Eurostat

**15. táblázat, Egységnyi munkaerőköltség növekedése százalék**

Table 15, Unit Labour Cost Growth %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	-0,6	-1,1	-0,8	0,8	2,8	-1,4
EU15	-0,5	-0,8	-0,6	0,8	2,9	-1,2
Lengyelország (PL)	-2,3	-2,5	-1,3	4,3	-2,0	-0,6
Csehország (CZ)	0,0	0,0	-0,5	3,2	1,0	0,2
Szlovákia (SK)	1,8	-1,4	-0,9	1,1	8,8	-3,1
Magyarország (HU)	1,3	-1,9	-0,3	0,0	-2,4	-3,9
Szlovénia (SI)	-0,7	-1,0	-1,5	1,8	5,1	-0,1
Észtország (EE)	-2,1	0,4	6,2	8,4	1,2	-9,2
Lettország (LV)	4,2	4,9	5,8	6,6	-5,6	-8,5
Litvánia (LT)	-0,6	3,4	-1,8	0,5	0,9	-9,5
Románia (RO)	8,8	-5,1	1,5	6,6	-5,2	-3,5
Bulgária (BG)	-1,7	-3,5	0,1	3,7	8,1	-2,1

Eurostat

**16. táblázat, Innovációs index**

Table 16, Innovation Index

	2006	2007	2008	2009	2010	Növekedés Growth rate
EU27	0.505	0.518	0.517	0.515	0.516	0.85%
Lengyelország (PL)	0.273	0.280	0.269	0.285	0.278	1.79%
Csehország (CZ)	0.379	0.395	0.369	0.376	0.414	2.57%
Szlovákia (SK)	0.265	0.277	0.273	0.285	0.269	1.96%
Magyarország (HU)	0.298	0.296	0.307	0.304	0.327	1.15%
Szlovénia (SI)	0.404	0.426	0.450	0.473	0.487	6.52%
Észtország (EE)	0.388	0.391	0.423	0.463	0.466	6.59%
Lettország (LV)	0.163	0.176	0.199	0.195	0.201	2.71%
Litvánia (LT)	0.244	0.259	0.230	0.241	0.227	-0.70%
Románia (RO)	0.195	0.219	0.241	0.256	0.237	5.23%
Bulgária (BG)	0.159	0.166	0.192	0.197	0.226	6.15%

Innometrics

**17. táblázat, Innovációs rangsor 2010-ben**

Table 17, Innovation Ranking in 2010

	Helyezés Ranking	Teljesítmény Performance
Lengyelország (PL)	22.	Mérsékelt innovációs potenciál/Moderate innovators
Csehország (CZ)	17.	Mérsékelt innovációs potenciál/Moderate innovators
Szlovákia (SK)	23.	Mérsékelt innovációs potenciál/Moderate innovators
Magyarország (HU)	21.	Mérsékelt innovációs potenciál/Moderate innovators
Szlovénia (SI)	13.	Innováció követők/Innovation followers
Észtország (EE)	14.	Innováció követők/Innovation followers
Lettország (LV)	27.	Szerény innovációs potenciál/Modest innovators
Litvánia (LT)	25.	Szerény innovációs potenciál/Modest innovators
Románia (RO)	24.	Szerény innovációs potenciál/Modest innovators
Bulgária (BG)	26.	Szerény innovációs potenciál/Modest innovators

*Innometrics*

**18. táblázat, Közvélemény: az EU-tagság hasznosságának megítélése**

Table 18, Public opinion on benefits of EU membership

	Az EU-tagság az Ön hazája számára előnyös-e? Has your country benefited from EU membership?			
	Igen	Változás* Change*	Nem	Változás* Change*
EU27	50	-3	39	+4
Lengyelország (PL)	78	+1	14	0
Csehország (CZ)	53	-4	40	+5
Szlovákia (SK)	78	0	18	+1
Magyarország (HU)	45	+1	47	+1
Szlovénia (SI)	51	-7	45	+8
Észtország (EE)	68	-5	25	+6
Lettország (LV)	44	+3	50	0
Litvánia (LT)	72	+6	18	-1
Románia (RO)	53	-3	33	+7
Bulgária (BG)	49	+3	30	+4

*Eurobarometer*

(\*A 2010 őszi állapot összevetése a 2010 tavaszi állapottal  
\*Change in autumn 2010 compared to spring 2010)